

Nõukogude KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

7-12
1958

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

XVI AASTAKÄIK

NR. 7

IUULI

1958

Eesti NSV 18. aastapäev.

Tänavu 21. juulil pühitseme Nõukogude Eesti 18. aastapäeva. 18 aastat tagasi kukutas eesti töötav rahvas oma kommunistliku partei juhtimisel kodanluse võimu, likvideeris ekspluataatorliku korra ning, rajades selle asemele kurnamisest vabanenud tööliste ja talupoegade riigi, Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi, avas uue lehekülje oma ajaloos. Eesti astus võrdõigusliku liikmena Nõukogude Liidu rahvaste vennalikkusse perre.

18 aastat on äärmiselt lühike aeg rahvaste ajaloos, kuid meie ajastul, vana ühiskonna kokkuvarisemise ja kommunistliku ühiskonna ülesehitamise ajastul, võrduvad aastad mineviku aastakümnetega. Ühegi teise varasema ajaloo perioodiga eesti rahva elus ei saa võrrelda neid 18 aastat nii oma ajaloolise tähtsuse kui ka tulemuste seisukohalt. See kõneleb selget keelt sellest, et tee, mille valis eesti töötav rahvas ajaloolistel juulipäevadel 18 aastat tagasi, on ainuõige tee, mis vastab töötajate elulistele huvidele.

Nõukogude Eesti töötajaskond on selle lühikese ajaga läbi teinud suure progressi: on põhiliselt üles ehitanud oma maal sotsialismi ja asunud kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele. Siinjuures ei tohi unustada, et see määratu progress on saavutatud vaatamata ekspluataatorlike klasside ägedale vastupanule, vaatamata fašistlike röövvalitajate poolt meile peale sunnitud hävitavale sõjale, vaatamata taastamistöö suurtele raskustele.

Sõjajärgsetel aastatel on Eesti NSV arenenud tugevaks industriaalseks vabariigiks, olles tööstuse arengu alal mõõda jõudnud mitte ainult reast kapitalistlikest maadest, vaid tõustes ka liiduvabariikide hulgas esirinda. Aastast aastasse suunatakse tööstusse ja teistesse rahva-

majandusharudesse suured summad riigi eelarvest. Viimase kahe viisaastaku jooksul on Eesti NSV rahvamajandusse mahutatud üle 7 miljardi rubla.

Sotsialistlik industrialiseerimine viis Eesti NSV tööstuslikult arenenud riikide hulka. Vabariigi tööstuse kogutoodang on tõusnud võrreldes 1940. aastaga 7,5-kordseks. Nõukogude Eestile kuulub praegu Nõukogude vabariikide hulgas põlevkivi, põlevkiviõli ja -gaasi absoluutselt toodangult 1. koht, puuvillase ja linase riide toodangult 4. koht, toorriide tootmise poolest 3. koht, paberi tootmise ja kalapüügi alal 5. koht, saematerjalide ja turba tootmises 6. koht. Toodangu hulgalt ühe elaniku kohta kuulub Eesti NSV-le teiste liiduvabariikide hulgas üks esikohtadest.

Kuuenda viisaastaku plaan näeb ette meie vabariigi tööstustoodangu edasist kasvu: meie tööstustoodangu üldmaht tõuseb 1960. aastaks võrreldes 1940. aastaga 10-kordseks.

Nõukogude võimu 18 aasta jooksul on toimunud suured revolutsioonilised muudatused eesti külas. Talurahvas on kindlalt asunud V. I. Lenini poolt kättenäidatud õigele kolhoositeele. Praegu on 99 protsenti talurahvast kolhoosides — töötab ühistel põldudel. Töö ühistel põldudel toetub tänapäeva teadusele ja võimsale tehnikale. Vabariigi põllumajanduses ja eelkõige selle peamises harus, loomakasvatuses jätkub kiire areng. Vabariigi ulatuses toodeti 1957. a. piima 22 protsendi, liha 21 protsendi (sellest sealihaga 65 protsenti) ja mune 9 protsendi võrra rohkem kui 1956. aastal.

Praegu on vabariik liha, sealihaga, munade, kartuli ja kõõgivilja tootmise poolest kõrgemal kodanliku Eesti tootmis-tasemest, piima tootmise osas aga võime

saavutada selle taseme juba tänavu. Praegu on ühe lehma keskmine piima- tootang kolhoosides 360 kg võrra ja sovhoosides 1230 kg võrra suurem kui kodanliku Eesti üksiktalude keskmine, moodustades kolhoosides keskmiselt 2185 kg ja sovhoosides 3058 kg ühe lehma kohta aastas.

Iga 100 ha põllumajandusliku maa kohta saadi sealiha kolhoosides 22,9 ts ja sovhoosides 74 ts. Riigile müüdi üle plaani enam kui 6000 tonni liha, üle 176 000 tonni piima jne.

Märksa on suurenenud saagid meie vabariigi põldudel, tänu uusimate agrotehniliste võtete ja eesrindliku tehnika rakendamisele, põldude järjest paremale väetamisele jne.

Igal aastal tehakse üha rohkem töid vabariigi põldudel masinate jõul. Praegu töötab vabariigi põldudel üle 4000 traktori. Uksnes kahe viimase aasta jooksul on meie põllumajandus saanud üle 2800 traktori (15-hobujulisteks arvestatult), ligemale 500 kombaini, 900 viljapeksu- masinat, 140 ekskavaatorit ja tuhandeid teisi põllutöomasinaid.

Täites NLKP Keskkomitee üleskutset lähemal ajal järele jõuda Ameerika Ühendriikidele piima, liha ja või tootmises ühe elaniku kohta, võtsid Eesti NSV põllumajanduse alal töötajad endale kohustuse toota 1960. a. ühe elaniku kohta piima 915 kg, liha 93 kg ja võid 12 kg. Et see ülesanne on reaalne, seda näitavad vabariigi eesrindlike kolhooside ja sovhooside töötulemused.

Suureks abiks kolhoosikorra tugevdamisel ja arendamisel on põllumajanduse planeerimise korra muutmine ja need organisatsioonilised abinõud, mis kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus on viimastel aastatel tarvitusele võtnud. Need abinõud on end igati õigustanud ja innustavad kolhoose ning kolhoosnikuid otsima üha uusi teid ja võimalusi oma ühismajapidamise veelgi kiirema tõusu saavutamiseks.

Viimastel aastatel on tunduvalt paranenud töötajate heaolu. On tõstetud väikesepalgaliste tööliste ja teenistujate töötasu, suurendatud töötajate vanadus- ja invaliidsuspensioone, vähendatud lastetusmaksu, kaotatud kõrgemates koolides ja keskkoolides õppemaks, pikendatud rasedus- ja sünnituspuhkust, piiratud alaealiste tööpäeva ja sisse seatud lühendatud tööpäev puhkepäevade ning pühade eelsetel päevadel, tõstetud rea põllumajandussaaduste riiklikke kokkuostu- ja varumishindu ning alates 1. jaan. 1958. a. on kaotatud kolhoosnikute, tööliste, teenistujate majapidamiste põllumajandussaaduste riiklikud normid ja antud muid soodustusi riigi arvel.

Rahva ainelise heaolu paranemine on märgatavalt tõstnud vabariigi elanikkonna ostuvõimet ja suurendanud kaubakäivet.

1957. aastal müüdi vabariigi riikliku ja kooperatiivkaubanduse kaudu 24 protsendi võrra rohkem kaupu kui 1955. aastal. Viimase kahe aasta jooksul on elanikkonnale müüdavate kaupade hulk suurenenud järgmiselt: piim ja piimasaadused 2,8 korda, või 2 korda, liha ja lihasaadused 72 protsenti, suhkur 32 protsenti, villane riie 68 protsenti, õmblustooted 45 protsenti ja nahkjälatsid 52 protsenti.

Teise maailmasõja ja saksa okupatsiooni ajal purustati Eesti NSV-s 1 654 000 ruutmeetrit elamispinda, mille taastamine oli suur ja raske ülesanne. Kuid otsustavate abinõude rakendamisega on sõja järgsete aastate jooksul meie vabariigis ehitatud üle 2,7 miljoni ruutmeetri elamispinda. Eriti on suurenenud elamuehituse tempo vabariigis viimase kahe aasta jooksul. Nii oli 1956. a. elamuehituse maht 44 protsendi võrra, 1957. a. aga 89 protsendi võrra suurem kui 1955. aastal. 1958—1960. aastaks ette nähtud elamuehituse programmi kohaselt tuleb aastas ehitada riigisummade arvel 300 000 ruutmeetrit elamispinda. 1970. aastaks on aga ette nähtud ehitada elamispinda sellises ulatuses, mis likvideerib korteripuuduse.

Suured saavutused ja edusammud rahvamajanduse alal on loonud eeldused ja soodsad tingimused kultuuri ja rahvahariduse tormiliseks arenguks meie vabariigis. Nõukogude võimu aastail viidi Eestis kommunistliku partei juhtimisel läbi kultuurirevolutsioon, mis kujutab endast sotsialistliku kultuuri koostisosa. Kultuurirevolutsiooni võit väljendub hariduse arengus, nõukogude intelligentsi tekkimises ja tema ideelise taseme ning kvalifikatsiooni tõususes — eesti rahva vormilt rahvusliku, sisult sotsialistliku kultuuri õitsengus.

Meie sisult sotsialistlik ja vormilt rahvuslik kultuur teenib praegu kogu töötavat rahvast. Mitte kunagi pole eesti raamat leidnud lugejate poolt sellist sooja vastuvõttu kui praegu. Väljaannete keskmine tiraaž on suurenenud kodanliku ajaga võrreldes 4,5 korda. Meie teatrid on oma mitmekesise ja siska repertuaari ja kõrgetasemelise esinemisega suutnud võita vaatajaskonna lugupidamise. Rohkem kui 2 korda on suurenenud teatrikülastajate arv võrreldes 1939. aastaga. Praegu on meil kaugelt üle 1600 avaliku raamatukogu kokku 80 miljoni eksemplari.

Palju väärtuslikke teoseid on loonud

Eesti NSV kirjanikud, kunstnikud ja heliloojad.

Nõukogude võimu aastate jooksul on meie vabariigis võrratult suuri edusamme teinud rahvaharidus. On loodud ühtluskool, koolikohustus hõlmab lapsi 7—16 eluaastani; tihenend on üldhariduslike koolide võrk, mis võimaldab kõigil kooliealistel lastel õppida.

Rahvahariduse tormilist tõusu meie vabariigis näitab üldhariduslike koolide õpilaste arvu järjekindel kasv. Kui 1944/45. õppeaastal oli üldhariduslikes koolides 108 600 õpilast, siis järgnevatel aastatel kasvas see juba 125 000-ni ja ulatus 1957/58. õppeaastaks ligi 154 000 õpilasele. Siinjuures on eriti suuri edusamme teinud keskhariidus. Võrreldes 1940. aastaga on VIII—XI klasside õpilaste arv suurenenud enam kui kaheksakordselt, tõustes 1956/1957. õppeaastal 23 200 õpilasele. Samuti suureneb aastast aastasse keskkooli lõpetajate arv. Kahe sõjajärgse viisaastaku kestel, alates 1946/47. õppeaastast, on see arv kasvanud 3 korda. Käesoleval viisaastakul jätkub keskkoolilõpetanute arvu hoogus tõus.

Keskhariiduse levikut iseloomustab ilmekalt ka keskkoolide võrgu areng. Kui meie vabariigis 1944/45. õppeaastal oli 38 keskkooli, siis 1957/58. õppeaastal oli neid juba 138. Siinjuures on rõõmustav see asjaolu, et eriti kiiresti on kasvanud maakeskkoolide arv. Kui näiteks kodanlikus Eestis 1933/34. õppeaastal oli kõigest 4 maakeskkooli, siis Nõukogude Eestis oli neid 1957/58. õppeaastal juba 35, kus VIII—XI kl. õppis üle 2900 õpilase.

Need arvud on veenvaks tõendiks edusammudest, mida meie vabariigis on tehtud NLKP XIX ja XX kongressi vastavate otsuste täitmisel, üleminekul üldisele keskhariidusele. Kuid ühtlasi näitab see, et maaelanikele on tehtud keskhariiduse omandamine soodsaks, millega tõuseb nende üldhariduslik ja kultuuritase. Haridusliku taseme tõus on aga eriti vajalik nende suurte ülesannete edukaks täitmiseks maal, mida seab töötajate ette üha hulgalisemalt ja järjest keerukamate masinate ja mehhanismide kasutusele võtmine põllumajanduslikus tootmises.

On päris selge, et selline õpilaste arvu, eriti keskkooliõpilaste arvu suurenemine tingis vajaduse tihendada koolivõrku, ehitada juurde uusi koolimaju. Uksnes kahe viimase viisaastaku jooksul on meil ehitatud 64 koolimaja kokku 23 500 õpilaskohaga; 1957. a. anti eksploatatsiooni koolimaju 3150 lapsele.

Suurt tähelepanu on osutanud ja osutavad kommunistlik partei ja Nõukogude

valitsus ka töötava elanikkonna haridusliku taseme tõstmisele. Nõukogude võimu aastate jooksul on meie vabariigis mitmekordistunud tööliskoortele koolide arv, kus töötajad võivad omandada keskhariiduse tootmistööd katkestamata. Kui näiteks 1940/41. õppeaastal oli Eesti NSV-s ainult 1300 tööliskoortest õpilast, siis 1957/58. õppeaastal oli neid juba üle 9400. Peale selle on vabariigis organiseeritud 2 kaugõppe-keskkooli, kus õpib ligi 2700 õpilast. Tehnikumide ja kõrgemate õppeasutuste juures tegutsevad õhtused ja kaugõppe-osakonnad, kus töötavad noored võivad omandada kas kesk- või kõrgema erihariduse töö kõrval. Sellel kõigel on suur positiivne tähtsus. Õppivatele tööliskoortele ja kaugõppe teel õppijatele on valitsuse määrustega õppimise hõlbustamiseks tehtud rida soodustusi.

Ka kesk-eriharidus on teinud meil tõsise sammu edasi. Kui 1940/41. õppeaastal õppis vabariigi tehnikumides 2100 õpilast, siis 1955/56. õppeaastal oli tehnikumides juba 16 100 õpilast. Tehnikumid ja teised kesk-eriõppeasutused lõpetas 1957. aastal kokku 3700 noort spetsialisti, s. o. 10 korda rohkem kui 1940. aastal.

Vabariigi kõrgemates õppeasutustes aga õpib praegu üle 12 000 üliõpilase (kaasa arvatud õhtused ja kaugõppeosakonnad) ehk ligi 3 korda rohkem kui kodanlikus Eestis. Meie vabariigi kõrgemates õppeasutustes õpib ligi 10 000 elaniku kohta 104 üliõpilast, mis on 3 korda rohkem kui Prantsusmaal ja 4 korda rohkem kui Saksa Föderatiivses Vabariigis.

Kõrgemate õppeasutuste lõpetajaid on 5 korda rohkem kui 1940/41. õppeaastal, kusjuures iseloomulik on see, et kui kodanliku korra ajal vähesed lõpetajad leidsid tööd vastavalt oma kvalifikatsioonile ja suur osa pidi jääma kas tööta või minema mõnele muule tööle, siis nõukogude korra viljastavates tingimustes, kus meie rahvamajandus ja kultuurielu on saavutanud ennenägemata kõrge taseme, on kõigile lõpetajatele kindlustatud töö vastavalt kvalifikatsioonile.

Vabariigi hariduselu iseloomustuseks võiks tuua veel seda, et kui meie vabariigi alg-, kesk- ja kõrgemates õppeasutustes õppis 1940/41. õppeaastal kokku 127 900 õpilast, siis 1956/57. õppeaastal oli see arv juba tõusnud 193 400-ni.

Nõukogude võimu aastate jooksul on meie vabariigi koolide töö muutunud sisukamaks. Haridusala töötajate tubli töö tulemusena on aastast aastasse tõusnud üldhariduslikes koolides õppeedukus. Nii lõpetas 1956/57. õppeaastal 88 protsenti õpilastest klassi- ja koolikursuse. Enamik meie seitsmeklassiliste koolide lõpetajast jätkab õpinguid keskkoolides,

kesk-eriõppeasutustes või teistes koolides.

Võrdluseks olgu märgitud, et kodanlikus Eestis 40 protsenti algkooliõpilastest lahkus koolist seda lõpetamata, keskkooli ei lõpetanud aga üle 40 protsendi ja ülikooli lõpetas ainult 40 protsenti I kursusele võetuid. Nõukogude koolist on lahkumine jäänud minimaalseks.

Tunduvalt on paranenud koolikohustuse täitmine, eriti viimastel aastatel. Kui veel 1945/46. õppeaastal ei tulnud kooli 7022 koolikohustuslikku last, siis 1949/50. õppeaastaks oli see arv vähenenud 982 õpilaseni ja käesoleval ajal on koolikohustuse mittetäitjaid vabariigis vaid paarsada õpilast.

Täites NLKP XX kongressi otsust koolitöö polütehniliseerimise ja eluga tihedama seostamise osas, on vabariigi koolide töös märkimisväärsed tulemused. Parandatud ja polütehnilise õpetuse vajadusest lähtudes täiendatud on õppeprogramme ja õpikuid, mille tõttu need on muutunud kvaliteetsemaks ja soodustavad õppetöös paremate tulemuste saavutamist. See töö jätkub ka käesoleval ajal. Õppeprogrammidesse on võetud uusi, polütehnilise sisuga õppeaineid, nagu käsitöö, masinaõpetuse, põllumajanduse, elektrotehnika ja kodunduse praktikumid, suurem erikaal on antud praktilistele ja laboratoorsele töödele reaalses elus jne.

Koolide juurde on organiseeritud õppetöökojad ja õppe-katsealad, kus õpilased töötavad heade tulemustega. Tarvitseb märkida, et heade töötulemustega õppekatsealad võttis 1957. a. üleliidulisest põllumajandusnäitusest osa meie vabariigis 21 kooli, 21 õpetajat ja 98 õpilast, mis on tunnustuseks tublikele.

Uha enam organiseerivad koolid suvisel õppetööl vaheaegadel noortelaagreid kolhoosides, õpilaste osavõttu tootmistööst käitistes, kus õpilased omandavad vajalikke oskusi ja kogemusi tootmistööks pärast keskkooli lõpetamist.

Järjekindlalt paraneb õppe-kasvatustöö ideeline tase, paremini kasutatakse õppetunde, õpilasringe ja -organisatsiooni õpilaste kommunistlikuks kasvatamiseks. Pidevalt paraneb õpilaste distsipliin ja tõuseb nende aktiivsus võitluses paremate töötulemuste saavutamiseks koolitöös. Juhtiv koht õpilasorganisatsioonide töös on pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonil, kuhu kuulub õpilaskonna paremik. Õpilasringidesse kuulub arvukalt õpilasi, kus neil on võimalus osa võtta huvitavast ja mitmekesisest tegevusest vastavalt oma huvialale.

Peale selle on lastele organiseeritud mitmeid kooliväliseid asutusi, nagu pioneerimajad, laste spordikoolid, noorte

naturalistide jaamad, kus õpilased saavad huvitavalt ja kasulikult oma õppetööst vaba aega sisustada. Õpilastele huvitavaid üritusi organiseerib Vabariiklik Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam ja Vabariiklik Noorte Naturalistide Jaam.

Meie õpetajate pere on kasvanud nõukogude perioodil enam kui kahekordseks, kusjuures onunduvalt tõusnud nende kutsealane kvalifikatsioon ning rikkamaks ja sisukamaks muutunud nende töökogemuste pagas. Varustatud eesrindliku marksistlik-leninliku teooriaga ja nõukogude kooli suurepärase kogemustega, kasvatavad nad noorsugu teadlikeks ja aktiivseiks võitlejaks kommunismi ülesehitamisel meie maal, varustades neid sügavate ja kindlate teadmistega ja praktiliste oskustega ning vilumustega.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus on kõrgelt hinnanud meie vabariigi pedagoogide tööd noore põlvkonna õpetamisel ja kommunistlikul kasvatamisel. Hea töö ja väljateenitud aastate eest on 355 pedagoogi autasustatud Nõukogude Liidu ordenite ja medalitega, 43 õpetajale on omistatud teenelise õpetaja austav nimetus. Peale selle on veel arvukalt õpetajaid ja teisi haridusala töötajaid autasustatud Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga ja rinnamärgiga „Haridustöö eesrindlane“.

Nagu eeltoodust näeme, on meie vabariigi haridustöös suuri saavutusi nõukogude võimu 18 aasta jooksul. Me oleme uhked nende saavutuste üle, kuid ühtlasi ei tohi jääda neile peatuma, vaid need peavad olema meile stiimuliks veelgi paremate tulemuste saavutamisel. Meie koolide töös on veel kitsaskohti, mille kõrvaldamine kuulub esmajärguliste ülesannete hulka hariduspõllul. Nimetagem siinkohal selliseid puudusi nagu koolitöö polütehniliseerimise aeglane tempo, paremate töökogemuste vähenemine üldistamine, õppetöö teatud irdumine elust, koolimajade ehitamise aeglane tempo jt.

Esinevate puuduste kõrvaldamiseks ja nõukogude kooli tõstmiseks veelgi kõrgemale tasemele, juhindudes NLKP XX kongressi direktiividest ja seltsimees N. S. Hruštšovi kõnest ÜLKNÜ XIII kongressil, kus teravalt kritiseeriti koolitöö puudusi, on teoksil muudatuste tegemine olemasolevas koolisüsteemis. Koos vennasvabariikide pedagoogidega teevad ka meie vabariigi pedagoogid asjalikke ettepanekuid koolisüsteemi parandamiseks. Pole mingit kahtlust, et need otsingud ja ettepanekud kannavad väärtuslikku vilja, mis tõstab nõukogude kooli, siinhulgas ka meie vabariigi hariduselu veelgi kõrgemale tasemele.

Rahvahariduse edusammudest Eestis nõukogude võimu ajal.

(Järg ja lõpp. Artikli eelmised osad vt. «Nõukogude Kool» nr-d 9, 10 ja 12, 1957. a.)

L. HALLOP.

C. NÕUKOGUDE EESTI ULDHARIDUSLIKUD KOOLID VI VIISAASTAKUL (1956—1960).

Nõukogude Liidu kommunistliku ühiskonna ülesehitamise edasisi ülesandeid käsitles partei XX kongress, mis peeti viisaastaku algupoolel — 1956. a. veebruaris.

Kongress võttis teravalt eitava seisukoha isikukultuse ja selle põhjustatud puuduste ning vigade suhtes, nõudes marksismi-leninismi revolutsioonilise õpetuse järjekindlat silmaspidamist ja selle õpetuse loovat edasiarendamist, mille kohta kongressi töö pakkus head eeskuju.

Rahvahariduse alal kritiseeris kongress haridusorganite argust ja saamatust koolitöö polütehniliseerimisel, nõudis noorsoo paremat ettevalmistamist elule ja seadis ülesandeks VI viisaastaku jooksul põhiliselt ellu viia täielik keskharidus kogu Nõukogude Liidu ulatuses.

hariduse elluviimise tagamiseks ja mida on juba tehtud koolihariduse polütehniliseerimise tõhustamiseks, õppe- ja kasvatustöö seostamiseks õpilaste tootmistööga, keskkoolilõpetanute paremaks ettevalmistamiseks elule.

Algkoolide arv jääb käesoleva viisaastaku kahel esimesel aastal peaaegu muutumatuks, püsides sel tasemel juba 1950. a. saadik, kuid algklasside (I—IV klass) õpilaste arvus täheldame märgatavat suurenemist (ümmarguselt 1700 õpilase võrra), kusjuures see suurenemine langeb täies ulatuses linnakoolide algklassidele.

Seitsmeklassiliste koolide arv kahaneb neil aastail 15 võrra ja seda peamiselt maakoolide arvel. Õpilaste üldine arv V—VII klassis jääb aga peaaegu püsima, vähenedes ümmarguselt vaid 300 õpilase võrra. Kui vaatleme aga V—VII klassi õpilaste arvu dünaamikat linna- ja maakoolide lõikes, siis selgub, et maakoolide osas on õpilaste arv V—VII klassis sootult rohkem kahanenud, linnakoolide osas aga mõnevõrra tõusnud.

Uldhariduslike koolide võrgu muudatuste kõige olulisemaks ning ühtlasi kõige iseloomulikumaks jooneks on keskkoolide ja keskkooliklasside (VIII—XI kl.) õpilaste arvu väga järsk tõus: kui IV viisaastakul suurenes haridusministeeriumile alluvate keskkoolide arv 68-lt 77-le, seega 13 prots., ja V viisaastakul 82-lt 104-le, seega 30 prots., siis VI viisaastakul 120-lt 155-le, seega samuti 30 prots. Keskkoolide VIII—XI kl. õpilaste arv on sõjajärgsel aastail IV viisaastaku algusest saadik kahekordistunud ja nende klasside õpilaste arv kasvab jõudsasti ka sel viisaastakul.

Keskkoolide üldise hooga tõusu taustal torkab eriti teravalt silma maakeskkoolide veelgi vilkam kasv: kui kolme

ENSV ULDHARIDUSLIKUD KOOLID AASTAIL 1956—1958 JA 1960 (PLAAN)

Õppeaastad	Koole, sealhulgas					Üldse
	algkooli	7-kl. kooli	keskkooli			
			maal	linnas	kokku	
1956/57	541	448	26	94	120	1 109
1957/58	542	433	35	103	138	1 113
1960/61 (plaan)	533	422	44	111	155	1 110

Koolivõrgu areng. Vaadakes, kuidas areneb VI viisaastakul meie üldhariduslike koolide võrk täieliku kesk-

sõjajärgse viisaastaku kestel (1946—1960) suureneb haridusministeeriumile alluvate keskkoolide arv 68-lt 155-le, seega ümmarguselt 2,3 korda, siis maakeskkoolide arv suureneb samal ajavahemikul 5-lt 44-le, seega ligi 9 korda.

Sellega seoses tõuseb rõõmustavalt maakeskkoolide osatähtsus niihästi linnakeskkoolidega võrreldes kui ka keskkoolide üldise arvu suhtes. Kui näiteks IV viisaastaku lõpul (1950/51. õ-a.) oli maakeskkooli linnakeskkoolidega võrreldes 10 prots. (70-st 7), V viisaastaku lõpul (1955/56. õ-a.) 20 prots. (87-st 17), 1957/58. õppeaastal 34 prots. (103-st 35), siis VI viisaastaku lõpul (1960/61. õ-a.) on neid juba 40 prots. (111-st 44).

Kõrvutades aga õpilaste arve linna- ja maakeskkoolide VIII—XI kl. selgub, et maakeskkoolide erikaal linnakeskkoolide suhtes on siiski tunduvalt tagasihoidlikum, kui seda nägime eespool nende õppeasutuste arvude kõrvutamisel. Nii näiteks õppis maakeskkoolide VIII—XI kl. mõõdunud õppeaastal vaid 14 prots. linnakeskkoolide samade klasside õpilaste arvust.

Millest seesugune suur erinevus? Siin on tegemist kahe asjaoluga: 1) paljudel maakeskkoolidel polegi veel vanemaid klasse, sest need koolid on alles paaril viimasel aastal asutatud; 2) maakeskkoolid on õpilaste arvult linnakeskkoolidest palju väiksemad.

Uldhariduslike koolide õpilaste üldise arvu suurenemine käesoleva viisaastaku kahel esimesel aastal ümmarguselt 2700 võrra, nagu ka õpilaste arvu eelmainitud muutused klassirühmade lõikes, juhivad meid tahtmatult küsimuse juurde, kas ja kui võrd uute koolihoonete ehitamine on suutnud sammu pidada õpilaste arvu juurdekasvuga. Vastavatest andmetest selgub, et 1956. ja 1957. aastal anti ehitajate poolt kasutusele 19 koolihoonet (neist 12 keskkoolihoonet) ligi 9000 õpilaskohaga.

Seega on neil kahel aastal uusi õpilaskohti kolm korda rohkem juurde seotatud kui samal ajal õpilaste arv kasvas, mille üle võib tõsiselt rõõmu tunda. Seejuures on oluline alla kriipsutada, et suur enamik sel kahel aastal valminud koolimajadest on keskkoolihooned (19-st 12), kus on kokku 7600 õpilaskohta, seega kaugelt rohkem keskkooliklasside õpilaste juurdekasvust (ümmarguselt 1300 õpilast).

See üldine pilt õpilaste ja õpilaskohtade arvu dünaamika kohta ei tohiks meie eest varjata maakeskkoolide olukorda selles suhtes. Teadupärast on neil aastail kasutusele antud 12 keskkoolihoonest 2 maakeskkoolide oma (Turba ja Maardu), kokku 880 õpilaskohaga, mil-

lest ligikaudu pooled, seega vahest 400 õpilaskohta, võiks arvestada keskkooliklasside jaoks. Kui aga silmas pidada, et samal ajavahemikul suurenes maakeskkoolide VIII—XI kl. õpilaste arv ümmarguselt 700 võrra, siis näeme, et maakeskkoolide puhul on uute koolihoonete ehitamine õpilaste juurdekasvust ilmselt maha jäänud.

Pealegi on selge, et mainitud arvud ei kajasta kõnealust küsimust kuigi ulatuslikult. Hoopis täielikumalt pildi maakeskkoolide ruumide olukorrast saame siis, kui meenutame, et käesoleva viisaastaku kahel esimesel aastal on 18 maakeskkooli juurde asutatud, kuid samal ajavahemikul, nagu eespool nägime, on ehitajad suutnud haridusorganite käsutusse anda ainult 2 uut maakeskkooli hoonet. Eeloleval õppeaastal suureneb maakeskkoolide arv veel 5 võrra, kuid heal korral jõutakse aasta lõpuks ekspluatatsiooni anda vaid üks uus maakeskkooli hoone (Põlvas).

Kus siis need arvukad uued maakeskkoolid töötavad? Muidugi seniste 7-klassiliste koolide ruumides. Seetõttu tohiks olla ilma pikema põhjendusega selge, et maakeskkoolide hoonete küsimus, nagu koolihoonete küsimus üldse, peaks pälvida meie haridusorganite ja kogu meie avalikkuse kõige tõsisemate tähelepanu.

Uute koolihoonete seniste projektide mitmeid tõsisemaid puudusi sotsialistliku kooli kaasaegsete vajaduste seisukohast on meie avalikkuses pikema aja jooksul kritiseeritud, kuid nende kõrvaldamisel on haridusorganid suurt loidust ilmutanud. Alles nüüd on asutud koolihoonete projektide põhjalikumale ümbertöötamisele. Edu pandiks selles vastutusrikkas töös on meie pedagoogilise avalikkuse laialdane kaasatõmbamine.

Senini pole koolihoonete projektidele esitatud kõigiti põhjendatud pedagoogilist nõuet, et õpilastel oleks võimalik vahetundidel väljas värskes õhus viibida, millel õpilaste normaalse kehalise ja vaimse arenemise suhtes on asendamatu tähtsus. Meile kõigile on selge, et seniste projektide ja nende järgi ehitatud koolihoonete puhul on selle elulise nõude teostamine äärmiselt raskendatud kõigil neil juhtumel, kui ilmastikuoludest tingituna õpilased peaksid vaheaegadel kooliõue tulles üliirised selga panema.

Muudatusi õppeplaanis ja programmides. Õppe- ja kasvatus-töö sisu kajastab esijoonel õppeplan. Peatugem seepärast mõne sõnaga õppeplani muudatustel.

Viienda viisaastaku lõpuga võrreldes on õppeainete põhirühmade erikaal üldiselt sama. Ka kohustuslike nädalatun-

dide arv pole muutunud; see on ikka kõrge, nagu aastaid tagasi: I kl. 24 t., II ja III kl. 25 t., IV kl. 27 t., V ja VI kl. 33 t ja VII—XI kl. 34 tundi.

Seevastu täheldame mitmeid muudatusi üksikute õppeainete puhul. Märgime neist siin mõned olulisemad.

Kui algklassides oli kehalist kasvatust mitmeid aastaid vaid üks nädalatund, siis nüüd on kehalisele kasvatusel üks tunnikene nädalas juurde antud, mille tulemusena on kehaline kasvatus algklassides taas saavutanud tolle seisundi, mis talle kuulus esimesel sõjajärgsel viisaastakul, kuigi II klassi puhul jääb sellest tagasihoidlikust tasemest veel pool nädalatundi puudu. Omaltpoolt arvame, et algklassides peaks olema kehalist kasvatust kolm nädalatundi, mis on vajalik õpilaste normaalse kehalise ja vaimse arenemise tagamiseks, koolitöö ühekülgsuse mõjude vastu võitlemiseks.

Algklasside õppeplaani ülalkirjeldatud positiivse nihke kõrval märkame ühtlasi seda, et IV klassis on loodusõpetusele ja maateadusele senise kahe nädalatunni asemel vaid üks nädalatund ette nähtud, mida allkirjutanu arvates ei saa pedagoogiliselt õigustatult pidada, sest ühe nädalatunniga ei saa õpetaja ka parima tahtmise korral õpilase taju ning tähelepanekuid loodusnähtuste ning -esemete suhtes vajalikult laiendada, täpsustada ning süvendada, mille tõttu paljud olulised mõisted jäävad õpilasele ähmaseks või ta omandab neist pooliku ja vildaka kujutluse.

Pealegi ei tule unustada, et V klassis nõuavad programm ja õpikud õpilastelt liigagi ulatuslikku ettevalmistust niihästi maateaduse kui ka loodusõpetuse osas.

Nõukogude Liidu ja Eesti NSV Konstitutsioon, mida veel V viisaastakul käsitleti VII klassis, on nüüd viidud keskkooli lõppklassi. See samm on pedagoogiliselt kõigiti põhjendatud ja selle vajalikkusele juhtisid tegelikud pedagoogid haridusorganite tähelepanu juba aastate eest.

Positiivse muudatusena Nõukogude Liidu ajaloo kursuses mainitagu Eesti NSV ajaloo küsimuste mõningat sisetoomist (kokku 45 tundi kogu üldharidusliku kooli keskkooliastme ulatuses). Mitmeis keskkoolides käsitleti valitud küsimusi eesti rahva ajaloost rööbiti Nõukogude Liidu ajaloo vastavate küsimustega juba 1956/57. õppeaastal. Mõeldud õppeaastal tehti seda juba kõigis keskkoolides, kuigi Eesti NSV ajaloo keskkooliõpik pole veel ilmuda jõudnud, kõnelemata Eesti NSV ajaloo lugemikust ja Eesti NSV ajaloo kaartidest, mille vajalikkusele on õpetajad paaril viimasel

aastal korduvalt vabariigi haridusorganite tähelepanu juhtinud.

Uldhariduslike koolide ajaloo kursuse senise ülesehituse ja kasutusel olevate õpikute pedagoogiliste ebakohtade üle on õpetajad arvukalt sõna võtnud. Neid küsimusi on mitmel korral arutatud ka Eesti NSV Haridusministeeriumi juures töötavas ajaloo ainekomisjonis, kuid tänini pole tegelike sammudeni jõutud.

Eesti keele grammatika õpetamisel on 1956/57. õppeaastast alates suurem rõhk asetatud V—VII klassile, millele vastavalt, võrreldes V viisaastaku lõpuga, on eesti keele nädalatundide arvu sel astmel suurendatud 3 võrra. Ühtlasi on ka keskkooliastmele eesti keele grammatika süvendatud süstemaatiline kursus alles jäetud, mida tuleb kõigiti õigustatult pidada.

Õppeplaani mainitud muudatustega on kaasnenu mõistagi vastavad muudatused ka programmides. Ja ümbertöötatud programmide alusel on koostatud uued eesti keele õpikudki, mis 1957/58. õppeaastal olid esmakordselt kasutusel.

Olgugi et need ümberkorraldused on värsked, mille tõttu tegelike tulemuste üle on veel vara kindlamat otsust teha, võib siiski märkida, et eelmiste eesti keele õpikutega võrreldes on uutel õpikutel mitmeid olulisi pedagoogilisi voorusi (näit. tüüpsõnade liiga suureks paisutatud arvu vähendamine, õpilastele eriti raskusi valmistavate juhtumite järjekindel esiletõstmine niihästi vaatlus- kui ka harjutusmaterjalide (hulgas), mis peaksid soodustama emakeele paremat omandamist.

Võõrkeeled, mida senini õpetati väikese nädalatundide arvuga ka V—VII klassis (igas klassis 2 tundi nädalas), esinevad nüüd ainult keskkooliklassides, kusjuures nädalatundide arvu on sel astmel natuke suurendatud (kokku 2,5 tundi nädalas, kui võrdluse aluseks võtta V viisaastaku lõppaasta).

Kuigi V viisaastakuga kõrvutades on selle muudatuse tagajärjel võõrkeeltele ettenähtud nädalatundide arv kogu üldharidusliku kooli ulatuses 2,5—6 tunni võrra vähenenud, ei tohiks sellest hoolimata võõrkeelte õpetamise tegelikud tulemused halveneda ja seda järgnevatel kaalutlustel: 1) tühine nädalatundide arv V—VII klassis ei võimaldanud õpetajail õigupoolest midagi nimetamisväärset õpilastele selgeks õpetada; pealegi raskendasid tööd ebakohased tõlkeõpikud; 2) võõrkeelte õpetamise koondamine keskkooliastmele koos nädalatundide arvu mõninga suurendamisega neis klassides ja koos sootu kohasemate originaalõpikute tarvituselevõtmisega peaksid õpetaja tööd pedagoogiliselt soodustama;

ühtlasi tuleks soovida, et võorkeelte õpetamine meetoodiliselt ikka kaasaegsemaks muutuks.

Loodusteaduslikes distsipliinides mainigem matemaatika õpetajate vilgast tööd programmide ümbertöötamisel ja V—VII kl. uute õpikute koostamisele asumisel.

Uhe olulisema muudatusena V—VII klassi matemaatika programmides märgigem geomeetria deduktiivse kursuse asendamist õpilastele jõukohase näitliku kursusega, kusjuures uude õppeprogrammi on võetud ka tuntud ruumilisi kehasid (näit, silinder, koonus), millede ruumala ja pindala arvutamist käsitletakse samuti õpilastele jõukohaselt. Need muudatused, olles küllalt hoolikalt läbi kaalutud, peaksid õpilastele matemaatika mitte üksnes jõukohasemaks, vaid ka funduvalt elulähedasemaks tegema, soodustades seega poliitohnilise hariduse ülesannete edukamat lahendamist.

Ühtlasi koondatakse V—VII klassi osas kogu õppematerjal nihästi aritmeetika, algebra kui ka geomeetria alalt üheks ühiseks matemaatika kursuseks, mis sel astmel on pedagoogiliselt kõigiti põhjendatud.

Vastavalt ümbertöötatud programmile ilmub eelolevaks õppeaastaks prooviõpik V ja VI klassile. Kahjuks on selle tiraaz üsna tagasihoidlikuna planeeritud, mille tõttu uut õpikut saab eeloleval õppeaastal alles vähestes koolides kasutada.

Mitmeid olulisi puudusi ning lünki geograafia ja bioloogia seinistes programmides on õpetajad korduvalt ära märkinud. Pedagoogilisest seisukohast on väga raske põhjendada näiteks üldise füüsilise geograafia nagu ka botaanika süstemaatilise kursuse esinemist V klassis, sest õpilastel pole ses eas veel vastavat vaimset küpsust ega nõutavaid eelteadmisi. Tõsiseid pretensioone on esitatud senisele darvinismi aluste kursusele.

Et neis ainetes on kasutusel tõlkeõpikud, siis ei leia neis mingit kajastust Eesti NSV looduse ja põllumajanduse küsimused, milledega õpilased juba kooll-aastatel, eriti maakoolides, iga päev kokku puutuvad, kõnelemata hillisemast elust.

Seoses huvi ning tähelepanu märgatava suurenemisega meie kodumaa looduse, tema ilu ja rikkuste hoidmise ning kaitsmise vastu, kusjuures kõik see on leidnud elavat vastukaja meie vabariigi pedagoogide ja õpilaste hulgas, tuleb endastmõistetavuseks pidada vastavate küsimuste käsitlemist eriti bioloogiliste ainete puhul.

Programmide ja õpikute sellekohase ümbertöötamise vajalikkusele on vabariigi pedagoogilistes väljaannetes juba tähelepanu juhitud. Tuleb loota, et Eesti NSV

Haridusministeerium ei viivita tegelike sammude astumisega.

Olulisemate muudatustena V—VII kl. tööõpetuse puhul tuleks nimetada kaht: 1) kooliaias ettenähtud praktiliste tööde üleviimist vastavate klasside bioloogia programmi, kuhu need oma sisu poolest peavadi kuuluma, ilma et seejuures oleks suurendatud töökojas tehtavate praktiliste tööde ajafondi — 1,5 tundi nädalas, mis mõistagi raskendab kohase õppejõu leidmist selle aine õpetamiseks; 2) programm on koostatud kahes variandis: I variant sisaldab poistele ja tüdrukutele täiesti ühesuguseid töid, II variandis on tüdrukutele ja poistele erinevad tööd ette nähtud, mida pedagoogilisest seisukohast tuleks aina tervitada.

Ka masinaõpetuse praktikum kesk-kooliklassides on nüüd kahes variandis kavandatud, mis võimaldab koolidel anda tütarlastele mõningaid elus vajalikke teadmisi ning oskusi naiskäsitöö ja kodunduse alalt. Ühtlasi on keskkooli vanemal astmel mõningane hulgake tunde varutud ka lastehoiu küsimuste käsitlemiseks, mille vajalikkust tunneme elus igal sammul.

Siinkohal ei saa jätta märkimata, et kuigi töökojas tehtavad praktilised tööd, nagu ka vastavad praktikumikursused keskkooliklassides on õppeplaanis juba V viisaastaku lõpust saadik, pole tänini eesti keeles ilmunud õigupoolest mingit nimetamisväärsset meetoodilist kirjandust nende eluliselt vajalike ja õpilaste poliitohnilise ettevalmistuse seisukohast nii oluliste ainete käsitlemise kohta, kuigi vabariigis on küllalt kogenud pedagoogilisi ja teaduslikke jõude, kes vastavate käsikirjade koostamisega oleksid edukalt toime tulnud.

Vabariigi haridusorganite nii aeglast reageerimist koolitöö seesuguste aktuaalsete vajaduste suhtes ei saa kuidagi loomulikuks pidada.

Kodukoha looduse ja ajaloo küsimustest koolide töös. Kahel-kolmel viimasel aastal on meie vabariigi avalikkuses huvi meie kodumaa looduse ja ajaloo vastu, sealhulgas eriti kodukoha looduse ja kodukoha revolutsioonilise ajaloo ning kultuuriajaloo suhtes rõõmustavalt elavnend.

Seetõttu oli kõigiti ootusepärane, kui Eesti NSV Ülemnõukogu võttis 1957. a. suvel vastu Eesti NSV looduse kaitse seaduse, mis lõi omakorda sootu paremaid eeldused ning võimalused meie kodumaa looduse kaitse organiseerimiseks. Suure tõuke kodukoha ajaloo, sealhulgas eriti kodukoha revolutsioonilise mineviku uurimiseks andis Suure Sotsialistliku

Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäeva ettevalmistamine.

On loomulik, et neil aastail hakkas kodukoha põhimõtte, kuuludes marksistliku pedagoogika üldtunnustatud tõdede hulka, enesele suuremat eluõigust nõutama ka koolide töös, pakkudes õpetajatele täiendavaid võimalusi õpilaste kommunistlikuks kasvatamiseks.

Kodukoha põhimõtte järjekindlam silmaspidamine on andnud meile mitmeid pedagoogilisi kordaminekuid näit. algklasside lugemike ümbertöötamisel. Seda tuleks loota ka matemaatika prooviõpikute puhul.

Õpetajate arvukad ettepanekud rajada IV klassi geograafia kursus valitud küsimustele Eesti NSV geograafia alalt ja IV klassi ajaloo kursus — valitud küsimustele eesti rahva ajaloo kohta on täiendavaks näiteks kodukoha ja jõukohasuse põhimõtte viljaka pedagoogilise rakendamise võimalustest.

Eriti rõõmustavalt on viimaseil aastail laienenud ning süvenenud mitmekesine klassiväliline tegevus kodukoha looduse ja ajaloo ligemaks tundmaõppimiseks, milleks omakorda on hoogu ning virgust andnud ajalehe „Säde“ matkavõistlused, Vabariikliku Laste Turismi ja Ekskursiooni Jaama konkurs „Õpi tundma oma kodumaad“ ning üleliiduline pioneeride ja õpilaste ekskursioon.

Suure töö oma kodurajooni looduse ja mineviku tundmaõppimisel matkade teel on korda saatnud Märjamaa Keskkooli õpilased õpetaja Jõgisalu innustusel ning juhtimisel, võites kolmel aastal järgmööda ajalehe „Säde“ matkakarika ja tülles esikohale ka I noorte turistide kokkutulekul Siniälilikul 1956. a. suvel.

Paljude õpetajad on saatnud meie vabariigi looduskaitses korraldavatele asutustele arvukaid uusi ettepanekuid tähelepanuväärsete loodusobjektide kaitse alla võtmise kohta. Viljandi õpetajate õigeaegne sõna on aidanud ära hoida kodulinna lossimägede põlise pargi suhtes kavatsatud kaalumatut sammu, Raudna kooli pedagoogid on astunud välja Heimtali sövhoosi territooriumil asuva pargi kaitseks, Nuia kooli pedagoogid on sedasama teinud „Karksi“ kolhoosi keskuse juures asuva pargi suhtes. Tsooru Algkooli ja Lepistu 7-kl. Kooli õpilased puhastavad kevaditi läheduses asuvat parki, istutades sinna ühtlasi noori puid.

Juba aastate eest on Kurenurme 7-kl. Kooli õpilased koolimaja juurde rajanud dendroloogilise pargi. Käesoleval kevadel asusid taolise pargi rajamisele ka näit. Jõhvi I Keskkooli õpilased, kusjuures iga

puu hooldajaks määrati üks kommunistlik noor.

Tänuväärse algatuse tegid Kildu kooli õpetajad ja õpilased, korraldades püha-päeviku puude ja pöösaste istutamiseks „Järve“ kolhoosis kohale, kus on sündinud prof. Johann Köler. Sinna kavatakse rajada 0,5 ha suurune park ja paigutada prof. Köleri mälestustahvel või büst.

Koolid on ilmutanud tänuväärset algatust ka kultuurilooliste paikade tähistamisel, mis olid unustusehõlma vajumas. Toome mõned näited, Rakke 7-kl. Kooli õpilased ja õpetajad korraldasid möödunud suvel suure maakivi kohaleveo Fr. R. Faehlmanni sünnimaja asemele Aos. Tartu II Keskkooli 10. ja 11. kl. õpilased panid 1957. a. suvel teeviida ja tahvli Juhani Sütiste sünnikodule end. Tähtvere vallas, Karl Eduard Söödi lapsepõlvkodule Ilmatsalus ning akadeemik Alexander Middendorfi hauale Elva raj. Hellenurme kolhoosis. Pala 7-kl. Kooli õpilased hakkasid hooldama Anna Haava kodukohta.

Õppekäikude, ekskursioonide ja matkade korraldamine eesti töörahva revolutsioonilise võitluse paikadesse ja Suure Isamaasõja lahinguväljadele ning nende paikade tähistamine, korraldamine ja hoole alla võtmine elavnes rõõmustavalt möödunud aastal seoses ettevalmistustega Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäevaks. Nende ürituste õpetuslikku ja kasvatustöö mõju, eriti ideelis-poliitilise kasvatustöö seisukohast, on võimatu ülehinnata.

Kahjuks peab ütleva, et üldiselt on koolides sel alal siiski veel vähe ära tehtud. Tähistagu seepärast eelolev õppeaasta koolide sootu ulatuslikumat ning sihikindlamat tööd selles suunas. Ärgu leidugu ühegi kooli läheduses eesti töörahva revolutsioonilise võitluse või Suure Isamaasõja lahingute paika, mis õpilastele oleks tundmata! Ärgu leidugu ühegi kooli ümbruskonnas revolutsiooniliste võitlejate või Suures Isamaasõjas langenute haudu, mida õpilased ei teaks ega oma hoole alla ei võtaks! Ärgu leidugu ühegi kooli läheduses vana revolutsionääri või Suure Isamaasõja võitlejat, keda õpilased ei tunneks ja kellega nad poleks vestelnud!

Esteetilise kasvatustöö küsimustest. Käesoleval viisaastakul tõusevad järjest tungivamalt esile esteetilise kasvatustöö küsimused laulmise ja joonistamise õpetamisel. Perioodiliste trükiväljaannete veergudel, sealhulgas eriti loominguiliste liitude häälekandjates „Sirp ja Vasar“, sagenevad kritiseerivad sõnavõttud niihästi nende ainete liiga tagasihoidliku erikaalu suhtes üldhari-

duslike koolide õppeplaanis kui ka nende ainete seniste programmide ja õpetajate ettevalmistuse kohta.

Peab ütleva, et meie vabariigi avalikkuse rahutus nende ainete olukorra puhul on täiesti põhjendatud. Suurte ja heal muusikalisel tasemel seitsvate koolikooride traditsioon, mis veel esimesel sõjajärgsel viisaastakul oli au sees, hakkas hilisemal aastail väga paljudes koolides taanduma igasuguste ansamblikeste ees, kust peamiselt võtsid osa vaid need õpilased, kelle häälepaelad olid lahti lauldud juba I klassi astudes. Seetõttu ei tulegi eriti imestada, kui näit. 1957/58. õppeaastal Tartu Pedagoogilisse Kooli astuda soovivad keskkoolilõpetanuist tervelt üks viiendik ei osanud hoopiski laulda, kõnelemata rütmi ja helikõrguse tajumisest, nagu sellest kirjutas sama õppeasutuse muusika ainekomisjoni esimees sm. U. Uiga k. a. „Sirbi ja Vasara“ 7. numbris. Laste omaloomingu näitustel võime paljudel aastatel jooksul näha vaid üksikute koolide kunstiringide tööd, nagu polekski meie koolides joonistamise tunde ette nähtud. Märkimisväärt siinkohal seda kahetsetavat asjaolu, et kuni viimase ajani kuulusid laulmine ja joonistamine, nagu ka kehaline kasvatus ja tööõpetus, õppeainete paariarvusse: nende hinnetel polnud mingit tähtsust õpilaste edasiviimisel. Alles äsjamöödunud õppeaastast saadik on nendel õppeainetel nn. põhiainetega võrreldes ühesugune kaal, kuid sisulisest küljest seisab meie ees veel väga suur töö niihästi muusikalise kasvatustöö tõhustamise, ajakohase õppe- ja metoodilise kirjanduse soetamise kui ka nende ainete õpetajate ettevalmistamise alal, et siin nõutavale järjele jõuda.

Nagu juba ühel eelmisel korral nägime (vt. „Nõukogude Kool“ nr. 12, 1957), kuulub nendele ainetele kogu üldharidusliku kooli ulatuses juba paljude aastate kestel 17 nädalatundi ehk $\frac{1}{20}$ kogu üldharidusliku kooli kohustuslike õppetundide arvust, mida tuleb väga tagasihoidlikuks pidada. Pealegi on joonistamine ühe nädalatunniga esindatud ainult VI klassini.

Arvame, et vähemalt algklassides peaks niihästi joonistamisele kui ka laulmisele kuuluma kaks nädalatundi, ja ühe nädalatunniga peaks joonistamine olema esindatud ka keskkooli astmel. Nende muudatuste tulemusena tõuseks joonistamise ja laulmise osatähtsus peaaegu 9 protsendini kogu üldharidusliku kooli kohustuslike õppetundide arvust (õppeplaani praegust ajafondi silmas pidades), milleks võib väga julgesti katet leida suure erikaaluga esindatud põhiainetest arvelt, ilma et viimased selle all sisuliselt kannataksid. Pealegi leidub var-

jatud reserve vastavate põhiainetest programmides, kui need põhjalikumalt ümber töötada, ja õppetöös eneses, kui selle korraldamist pedagoogiliselt tõhustada.

Võib rõõmustavalt märkida, et viimasel ajal on ilmutanud Eesti NSV Haridusministeerium sel alal mõningat aktiivsust. Muusikalise kasvatustöö aktuaalseid küsimusi on arutatud koos Eesti NSV Kultuuriministeeriumiga ja on kavandatud mitmeid samme selle töö edasiviimiseks. Lauuõpetajate ja haridusministeeriumi juures töötava lauluõpetuse ainekomisjoni ühise töö viljana said koolid 1957/58. õppeaastast alates ka ümber töötatud programmid ja I—III klassile ning V—VII klassile seniseist sootud paremad lauluõpikud; eelolevaks õppeaastaks on loota paremat lauluõpikut ka IV klassile. Kahjuks tuleb keskkooliklassides veel tulevalgi õppeaastal ilma laulukuteta läbi ajada.

Tänuväärseks sammuks meie koolinooruse muusikalise kasvatuse tõhustamisel on Eesti Raadio muusikasaated õpilastele, mida hakati plaanikindlalt korraldama möödunud õppeaastast alates eraldi kolmele vanuserühmale (I—IV kl., V—VII kl., VIII—XI kl.), lähtudes vastavatest õppeprogrammidest.

Lauuõpetajate ettevalmistamise kohta on paaril viimasel aastal ajakirjanduse veergudel elavalt sõna võetud ja asjalikke ettepanekuid tehtud.

See on ka arusaadav, sest pikkade aastate jooksul oli see küsimus nõuetekohaselt lahendamata niihästi algkooli, seitsmeklassilise kooli kui ka keskkooli osas. Ja kui mõnedest sõnavõttudest jääb lugejale mulje, nagu meie kaks muusikakooli ja Tallinna Riiklik Konservatoorium oleksidki juba valmistanud ette ka üldhariduslike koolide lauluõpetajaid, siis tuleb taolisi väiteid väga suure reservatsiooniga võtta, sest tänini pole neile õppeasutustele õigupoolest seesugust ülesannet seatudki, mille tõttu ka nende õppeasutuste töös pole lauluõpetajate ettevalmistamise vajadust silmas peetud. Ega siis asjata asutatud Tallinna Pedagoogilise Instituudi juurde kehalise kasvatuse ja muusika kateeder, kuigi seda moodust kõnesoleva küsimuse lahenduseks ei saa õnnestunuks pidada, mida ajakirjanduse veergudel on juba korduvalt konstateeritud.

Et konservatoorium peaks ühtlasi ka üldhariduslike keskkoolide lauluõpetajaid ette valmistama, see seisukoht peaks olema kõigiti põhjendatud, kuid seda tähtsat ülesannet ei saa konservatoorium lahendada koorijuhtimise osakonna senise õppeplaani raamides, vaid selleks on konservatooriumis vaja taas ellu kut-

suda muusikapedagoogika osakond, nagu seda mitmes sõnavõtus õigusega rõhutatakse.

Seevastu aga vajab lähemat kaalumist ettepanek, mille esitavad Tallinna Riikliku Konservatooriumi direktori aset. sm. P. Karp ja Tallinna Muusikakooli õppealajuhataja sm. A. Ratasepp, et seitsmeklassiliste koolide lauluõpetajate ettevalmistus jäägu muusikakoolide hooldeks. Kõigepealt ei ole seda võimalik nõuetekohaselt teha praegustes 4-aastastes muusikakoolides, sest nende õpetajad ei omanda täielikku keskharidust ja puudulikuks jääb samuti lõpetanute üldpedagoogiline ettevalmistus. Need puudused saaks vahest küll ühe õppeaasta lisamisega kõrvaldada, kuid siis kerkib meie ette teistsugune raskus: seitsmeklassilises koolis, aga neid on meil ka praegu veel üle 400, kusjuures lõviosa neist asub maal, oleks niisugusel lauluõpetajal väga raske töötada, sest ta ei saaks ligilähedaltki normaalselt koormust, kui loomulikuks pidada, et I—IV klassis õpetab laulmist algklasside õpetaja, nagu sellele ka needsamad seltsimehed ise viitavad.

Kõnealuse umbsõlme lahendust võiks näha selles, kui muusikakool saaks anda oma vastava osakonna lõpetajatele ettevalmistuse ka mõnel muul alal.

Seitsmeklassiliste koolide muusikalise kasvatustöö vajadusi silmas pidades ei tuleks eitavalt suhtuda (nagu seda mõned kirjutistes on tehtud) Tartu Riikliku Ülikooli taotlusele anda tulevastele õpetajatele põhieriala kõrval ühe täiendava erialana ka muusikaline ettevalmistus, mis pealegi tuleb pedagoogile kasuks ka tema põhieriala õpetamisel.

Algklasside õpetajate nõuetekohane ettevalmistamine ka muusikalise kasvatustöö osas peaks jääma Tallinna Pedagoogilise Instituudi austavaks ülesandeks, nagu seda ka mitmes sõnavõtus on märgitud.

Tunduvalt vähem on tegeldud tänini joonistamise õpetamise küsimustega. Tõsi, eeskätt „Sirbi ja Vasara“ veergudel on kritiseeritud seniste programmide puudusi ja joonistamise ebarahuldavat taset vabariigi üldhariduslikes koolides. Haridusministeeriumi juures töötav ainekommisjon on juba programmide ümberõppimisele asunud. Lähemal ajal peaks ilmuma metoodiline käsiraamat joonistamise õpetajatele.

Joonistamise õpetajate ettevalmistamisel eriti seitsmeklassiliste koolide jaoks põrkame kokku sellesama raskusega, millest oli juttu lauluõpetajate puhul: ei jätku õppekoormust. Ka siin võiksime näha teatud lahendust selles, kui Tartu Kujutava Kunsti Kool (õppekursus 5 aas-

tat) saaks anda oma vastava osakonna lõpetajatele ettevalmistuse ka mõnel muul alal, näiteks tütarlaste käsitöös.

Ja seepärast tuleks pidada eluliseks Tartu Riikliku Ülikooli taotlust anda oma vastavale lõpetajale ühe kõrvalerialana ettevalmistust ka joonistamise alal.

Koolihariduse polütehniiseerimise küsimusi. Sel alal töötatakse kohtadel vilkalt edasi. Eesti NSV Haridusministeerium püüab koole töökodade sisustamisega abistada, lastes valmistada suurema hulga (3800 tk.) kahe töökohaga õpilashöövelpinke ja olles abiks ka õmblusmasinate soetamisel (ca 1000 tk.), mis kitsikust ses suhtes mõnevõrra pehmenemata aitaksid.

Eeskätt aga koolide, õpetajate ja õpilaste visa töö ning hooliga, millega kaasneb šefikäitiste nõu ning abi, rajatakse arvukalt uusi töökodasid, püüdes neid võimaluse piires ka sisustada. Sel teel valmivad töökojaruumid näiteks Nõo Keskkoolis ja Põltsamaa raj. Lustivere koolis. Šefikäitiste tõhusat abi töökodade sisustamisel märkigem näiteks ka Märjamaa Keskkooli ja Tallinna XVI ja XXI keskkooli puhul.

Võib liialdamata ütelda, et sel teel on paari viimase aasta kestel peaaegu sadakond kooli enesele töökojaruumid saanud, mis on hinnatavaks võiduks koolitöö polütehniiseerimisel.

Muidugi, kuna kohapealsed võimalused on väga erinevad, siis on ka uute rajatud õppetöökodade vastavus pedagoogilistele nõuetele väga erinev. Vabariigi haridusorganite suurem aktiivsus, nõu ja abi, sealhulgas ka töökodade näidisprojektide näol, oleks siin asjale suureks kasuks tulnud. Mitte asjata ei ole vabariigi koolide peaarst dr. Püümets ajakirjanduse veergudel pidanud konstateerima, et arvukail juhtumel jätvavad need töökodad ka tervishoiuliste nõuete suhtes palju soovida.

Koolide töökodade puhul on kogenud pedagoogid juba mõne aasta eest haridusorganite tähelepanu juhtinud sellele, et linnades on otstarbekohane mitmete koolile ühine töökoda rajada, millel majandusliku kokkuhoiu kõrval on ka mitmeid pedagoogilisi paremusi. Kahjuks ei ole need soovitusel seni nimetamisväärset vastukaja leidnud. Küll on aga teada, et näiteks Tartus rajati juba paar aastat tagasi ühine töökoda kolmele koolile, mis on end majanduslikult ja pedagoogiliselt igati õigustanud.

Koolide töökodade senistes kogemustes ei saa jätta märkimata üksikuid niisuguseid fakte, mille puhul kool saab šefikäitisel materjali ja valmistab viimasele vajalikke detaile, nagu seda on teada L. Koidula nim. Pärnu II Keskkooli

suhtes (vt. „Nõukogude Kool“ nr. 1, 1957). Siin on sisuliselt tegemist otsese tootmistööga. Kuigi meie koolide töökodad ei seisa praegu ajakohase tootmistöökoja tasemel, oleks nii mõnedeski nende hulgas juba täna-homme võimalik teatud ulatuses tootmistöödki korraldada ja seda niihästi õppetöö ajal kui ka suvevaheajal.

Sootu avaramad võimalused kasvandike tootmistöö korraldamiseks on meie lastekodude töökodades, kuid millegipärast seisavad need võimalused tänini kasutamata.

Masinaõpetuse praktikumi puhul täheldame üksikuid juhtumeid, millal seda praktikumi hakatakse korraldama tööstusettevõttes, nagu seda paari viimase aasta kestel võime konstateerida näit. Tallinna XVI Keskkooli suhtes. Seejuures on iseloomulik alla kriipsutada, et see praktikum ei mahu enam täies ulatuses kehtiva õppeprogrammi raamidesse: keskkooliklasside õpilased töötavad Tallinna Masinaehitustehase vastavais tsehides ka väljaspool õppeaega ja nad ei piirdunud programmiga ettenähtuga, vaid taotlevad ühtlasi kvalifikatsiooni omandamist.

Taolised faktid avavad sootu uusi perspektiive meie noorsoo kommunistliku kasvatamise tõhustamiseks, meie noorsoo paremaks ettevalmistamiseks elule, mistõttu haridusorganite kohus on omalt poolt samme astuda, et need algatused võiksid igasse kooli tee leida.

Polütehnilise iseloomuga ringide puhul esineb üha rohkem fakte, millal nende ringide töö on kindlapiirilise õppekursuse iseloom, mille tulemusena õpilased, nende ringide liikmed, omandavad vastava töö alal teatud kvalifikatsiooni (tehnikaringis näiteks installatsioonitööde alal, mootorratta, auto ja traktori ringis vastavalt mootorratta, auto ja traktori juhtimise alal, noorte naturalistide ringis taime- ja loomakasvatuse alal jne.).

Pole raske mõista, et ringitöö kaudu, kui seda sellisel korraldada, on koolidel mitmeid täiendavaid võimalusi mitte üksnes õpilaste huvide ja kalduvuste rakendamiseks, vaid ka nende tegeliku tööoskuse õpetamiseks, seega kommunistliku partei XX kongressi vastava otsuse täitmiseks.

Tohiks olla selge, et polütehniliste ringide töö edasiarendamisel on vajalikud haridusorganite mitmed korraldavad sammud (näidisprogrammide koostamine, mõnede vormiliste takistuste kõrvaldamine autojuhtimise õpetamisel jm.).

Kooliaedade töö muutub samm-sammult tõhusamaks. Õppe-katseaia kõrval kitsamas mõttes hakatakse välja arendama ka tootmisaja osa, millega avane-

vad ühtlasi avaramad võimalused ka katsete ja vaatluste tegemiseks. Õpilaste osavõtt kooliaias tehtavatest tööddest, katsetest ja vaatlustest muutub massilisemaks ning järjekindlamaks.

Käesoleval viisaastakul jätkub kooliaedades uute kasvuhoonete rajamine, kusjuures nende ehitamisest võtavad õpilased ikka agaramalt osa. Paari viimase aasta jooksul on sel teel kooliaedades vähemalt poolsada uut kasvuhoonet juurde saadud, mis kooliaedade tööle tervikuna on suureks kasuks tulnud.

Kui V viisaastakul oli ainult mõni üksik kooliaed, kus ka mesilasi peeti, siis paaril viimasel aastal on niisuguste kooliaedade arv suurem hakanud, mida tuleb soojalt tervitada.

Sedasama, ent veelgi suuremas ulatuses, võime konstateerida küülikute pidamise suhtes, milleks omakorda andis tõuget Otepää rajooni õpilaste II kokkutuleku üleskutse.

Siinkohal on ühtlasi oluline märkida nende fakte saagemist, mille puhul õpilased teevad kooliaias ka otsest tootmistööd ja seda mitte ainult oma kooli, vaid ka naabruses asuva kolhoosi, sovhoosi või metskonna vajadusteks. Nii näiteks on teada, et Võru raj. Plaani 7-kl. Kooli õpilased kasvasid möödunud kevadel kohalikule sovhoosile 10 000 kapsa- ja 2000 kaalikataime, Elva raj. Unipiha Algkooli õpilased (neid on koolis vaid 36) kasvasid „Kungla“ kolhoosile 250 kg sordikartuleid, üle 3 kg kultuurheina seemet ja istutasid kolhoosi maale 50 kaske. Võru raj. Väimela 7-kl. Kooli õpilased kogusid 67 kg mitmeaastaste heintaimede seemet, 750 kg männikäbisid, 1,4 t puutuhka, kasvasid Võru traktori- jaamaile 100 ilupuud ja istutasid ning külvasid Väimela metskonnas 1,2 ha metsa. Viljandi raj. Puatu 7-kl. Kooli õpilased kasvasid kasvumajas 80 000 varase kapsa taime ja 20 000 ilutaime ning töötasid agaralt kooli maa-ala kuivendamisel, nagu seda tegid ka Kosejõe Koolkodu kasvandikud.

Need juhuslikult võetud näited, millele arvu võiks hõlpsasti kümnekordistada, kõnelevad ilmekalt neist mitmekülgseist võimalustest õpilaste tootmistöö organiseerimisel ka kooliaia baasil ja otseste tootmisest loomisest kooliaia ja sotsialistliku põllumajanduse vahel.

Need taotlused, olles meie noorsoo kommunistliku kasvatamise seisukohast üksnes positiivselt hinnatavad, peaksid pälvima meie haridusorganite tõsiset tähelepanu ning toetust.

Rõõmustavalt laieneb õpilaste tootmistöö põllumajanduses suvevaheajal. Selle ulatuses iseloomustamiseks märkigem, et möödunud suvel töötasid näit. Mustvee

rajooni koolide õpilased välja 14 000 normipäeva, Otepää rajooni koolide õpilased 24 000 normipäeva. Otepää rajooni koolide õpilaste II kokkutulek pöördus möödunud aasta lõpul kõigi vabariigi koolide õpilaste poole üleskutsega võtta põllumajanduslikest töödest aktiivselt osa. See üleskutse on leidnud laialdasest vastukajast meie õppivas noorsoos. Arvukad faktid kõnelevad sellest, et kõhsoleval suvel töötab kolhoosi- ja sovhoosipõldudel veelgi rohkem õpilasi.

Kuidas õpilaste tootmistööd põllumajanduses organiseeritakse? Maakoolide puhul täheldame kõige sagedamini seda, et õpilased töötavad täiskasvanute hulgas eeskätt jõukohastel põllutöödel, ent ka loomade hooldamisel ning kasvatamisel (väga sageli karjastena, noorloomade talitajatena, veelindude kasvatajatena, üksikul juhtumel ka lüpsjate abilistena jne.). Seal, kus kolhoosipered paiknevad hajali, on see õigupoolest kõigiti loomulik moodus.

Suuremaid pedagoogilisi võimalusi pakuvad muidugi õpilasbrigaadid, ja neis maakoolides, kus tingimused seda lubavad, tuleks õpilasbrigaadide organiseerimisele suuremat tähelepanu pöörata.

Ikka rohkem linnakoole hakkab neil aastail tegelema õpilaste suvelaagrite korraldamisega kolhoosides ja sovhoosides. Mitmeil linnakoolidel niihästi Tallinnas kui ka Tartus on sel alal seljataga juba paari-kolme aasta edukad kogemused (vt. „Nõukogude Kool“ nr. 4, 1958), milledest kõigil linnakoolidel oleks mõndagi õppida. Nimetagem neist koolidest siinkohal näiteina Tartu I Keskkooli ja Tallinna II ning XXII keskkooli.

Ühe ereda näitena maakoolide hulgas, kus õpilaste ühiskondlikult kasulik töö, sealhulgas ka õpilaste tootmistöö, on juba aastate kestel au sees, mainigem siinkohal Kambja 7-klassilist Kooli. Mäletavasti sai Kambja kool juba V viisaastaku lõpul kogu vabariigis tuntuks 5 kilovati võimsusega hüdrojaama ehitamisega koolile.

Hüdrojaama ehitamisest võtsid osa niihästi õpetajad kui ka õpilased. Jaam varustab vooluga mitte üksnes kooli (valgustuseks ja õppetöökoja masinate käivitamiseks), vaid ka mitmeid lähedasi kolhoosipereid. Jaama korrahoiust ja eksploateerimisest võtavad õpilased aktiivselt osa.

Möödunud aasta oktoobripühadeks rajati õpilaste jõul kooli krundi ümber uus tara.

Õpilased on olnud koolile abiks väiksemate remonttööde tegemisel (ahju ja trubi parandamine pottsepa juhendamisel, seinte ja lagede valgendamine, uste

ja akende värvimine — muidugi vastava asjatundja juhtimisel).

Palju on õpilased ära teinud koolile õppevahendite valmistamisel.

Suurema ühistööna on koolil praegu ehitamisel internaadi saunahoone, kus nähakse ette ruumid ka tütarlastele kordunduse õpetamiseks.

Peale selle on praegu käsil kalatiigi rajamine kooli juurde, mida talvel saab kasutada ühtlasi liuväljana.

Oleme siin loetlenud vaid mõned tähtsamad tööd, mis on juba tehtud või mille juurde on asutud Kambja 7-klassilises Koolis, kus on sadakond õpilast ja kümnekond õpetajat, nagu väga paljudes teisteski taolistes maakoolides.

Kuidas kõik see on aga saanud võimalikuks just Kambja koolis? Üksnes seepärast, et seal on õppejõudude hulgas leidunud inimene, kes on kõigi nende ürituste hingeaks olnud, kes on kogu koolikollektiivi õhutanud ning virgutanud — Jaan Aia, Kambja kooli direktor.

Arvukad tähelepanekud ka teistest koolidest (Mustla Keskkool, Puiatu 7-kl. Kool, Plaani 7-kl. Kool, Võru III 7-kl. Kool, Tallinna XXII Keskkool, Taebla 7-kl. Kool jt.) kõnelevad sedasama: üksnes siis, kui õppejõudude hulgas leidub tubli algataja, õhutaja ja organiseerija, sammub kool jõudsalt edasi, saavutades ühe võidu teise järel. Neile paljudele tublidele algatajale ja organiseerijale oleme kõik suured tänuvõlglast, sest nad on meie kõigi pedagoogilist vaatepiiri avardanud, nad on kommunistliku kasvatustöö teoorias ja praktikas uusi radu rajamas.

Seega näeme, et VI viisaastaku neil aastail on meie vabariigis koolitöö poliitiseerimiseks, õpilaste paremaks ettevalmistamiseks elule, seega nende ulatuslike ülesannete täitmiseks, mida nii selgel sõnal rõhutatakse partei XX kongressi otsuses, mõndagi ära tehtud ja mõndagi saavutatud.

Kuid oleks andestamatu lühinägelikkus, kui me siinsamas ei konstateeriks, et meid ootab ees alles suur töö, et meie ees seisab ulatuslikke lahendamist ootavad probleemid, arvukaid kõrvaldamist nõudvaid raskusi ning kitsaskohti, milledest mitmele on ka eespool tähelepanu juhitud.

Kaalutlusi mõnede ettepanekute puhul. Ühtlasi on viimasel ajal kogu Nõukogudema avalikkuses, sealhulgas ka meie vabariigis, ikka sagedamini hakatud esitama küsimust, kas ja kuivõrd meie üldhariduslikud koolid praegusel kujul, praeguse õppeplaani raamides suudavad lahendada kommunistliku kasvatustöö tänapäeva ülesandeid nõutaval tasemel — valmistada

meie noorsugu vajalikult ette elluastumiseks, loovaks tööks ühiskonna hüvanaguks, nagu see ülesanne täie teravusega on esitatud partei XX kongressi otsuses.

Kui analüüsida meie üldhariduslike koolide praeguse õppeplaani struktuuri, siis selgub, et nendele õppeainetele, millede kaudu õpilasi otsekohe tegelikuks tööks ette valmistatakse, on varutud vaid üks kahekümnendik (5 prots.) kohustuslike õppetundide arvust, kuid peamiselt intellektuaalse hariduse teenistuses olevatele õppeainetele on seevastu aga üle nelja viiendiku õppeajast ette nähtud. Juba see väike kõrvutus tohiks meile küllaldase veenvusega tõestada, et niisuguse ühekülgse õppeplaani kaudu ei ole võimalik meie keskkoolinõorsoole anda vajalikku töökasvatust, ei ole võimalik meie noorsugu elluastumiseks nõutavalt ette valmistada.

Tõsi, eeskätt meie koolide ja õpetajate tänuväärse algatuse ning aktiivsuse tõttu, mida eespool mõnede positiivsete kogemuste najal püüdsime valgustada, on paaril viimasel aastal õpilaste töökasvatuse tõhustamiseks, õpilaste paremaks ettevalmistamiseks elule mõndagi tehtud ja mõndagi saavutatud, kuid see ei ole kaugelki küllaldane.

Meie koolide töö seda põhilist puudust kritiseeris sm. Hruštšov taas ULKNU hiljutisel XIII kongressil, nagu seda kritiseeriti ka kongressi aruandes.

Seetõttu on pärast ULKNU XIII kongressi Nõukogudema aialikkuses, sealhulgas ka meie vabariigis, kriitika üldhariduslike koolide töö kohta ikka laialdasemaks muutunud; ühtlasi on hakatud esitada konkreetseid ettepanekuid üldhariduslike koolide töö põhjalikumaks ümberkorraldamiseks.

Mõistagi on see küsimus väga vastutusrikas ja nõuab põhjalikku läbikaalumist. Et ennatlikke samme ära hoida, tuleks läbikaalutud ettepanekuid enne tegelikust koolitööst järele proovida, nagu sellele mitmeis sõnavõttudes õigusega tähelepanu juhitakse.

Meile näib, et enne kui konkreetseid muutmissettepanekuid teha, tuleks veelkordset mõned olulised põhimõttelised seisukohad ning kaalutlused teravalt esile tõsta.

Kui paar-kolm aastat tagasi hakati kõnelema ja kirjutama keskkooliastme harunemise vajadusest, nähti selles mitmete poolt kallalekippumist polütehnilise üldhariduslikule koolile, kuigi harunemine tookordses käsituses ei taotlenud polütehnilise üldhariduse printsiibi õonestamist, vaid selle tulemusrikkamat teostamist. Harunemine, millest nüüd mõnedes sõnavõttudes juttu tehakse, näib tõe-

poolest polütehnilise üldhariduse põhimõtet õonestavat.

Kas on võimalik väita, et kommunismi ehitamise objektivsed vajadused tänapäeval asetavad kahtluse alla üld- ja polütehnilise hariduse põhimõtte, nõudes selle revideerimist monotehnilise hariduse põhimõtte kasuks? Meie arvates mitte. Hoopis vastupidi: tänapäeval, tuumaenergia üha laieneva rakendamise, maailmaruumi vallutamise ja tootmisprotsesside täieliku automatiseerimise ajastul, on polütehnilise üldhariduse põhimõte vajalikum kui kunagi varem.

Seega peaksime tagasi lükkama ettepanekud, mis ei tugine polütehnilise üldhariduse põhimõttele.

Tulebki ütelda, et meie praeguste tehnikumide õppeplaanides ja programmides (me peame siinkohal silmas 7-klassilisel üldhariduslikul koolil baseeruvat tehnikumide kursust) ei ole üld- ja polütehnilise hariduse põhimõtet nõutavalt silmas peetud, mis teadupärast pole nende õppeasutuste tööle kasuks tulnud.

Kas polütehnilise üldhariduse põhimõte on kooskõlas nõudega valmistada keskkoolilõpetanuid ette tööks ühiskonna hüvanaguks? Jah, on. Me oleme senini kahjuks veel vähe ära teinud selle põhimõtte ellurakendamiseks tegelikust koolitööst, sest me oleme liiga suurt aukartust tundnud keskkooli senise õppeplaani ja programmide vastu, enesele aru andmata, et neis kajastuvad väga tugevasti vana raamatukooli jooned.

Siin jõuame küsimuse juurde, mis ta s e m e l peaks üldhariduslik polütehniline kool andma oma lõpetanule tegelikke tööoskusi. Tööoskuse näited, mida sellega seoses kõige sagedamini mainitakse (autojuht, treial, elektrimontöör, traktorist, kombainijuht jt.) kuuluvad massiliste kutsealade hulka ja nende kätteõpetamine ei valmista üldhariduslikule koolile mingeid erilisi raskusi.

Ühtlasi tahaksime rõhutada, et üksiku massilise tööala kätteõpetamise kõrval on üldharidusliku polütehnilise keskkooli veelgi tähtsamaks ülesandeks kasvatada meie noorsoos tööarmastust selle sõna kõige laiemas tähenduses, et töö, sealhulgas eriti kehaline töö, oleks igale keskkoolilõpetanule eluliseks vajaduseks.

Kuid mõnedest sõnavõttudest jääb mulje, et üldhariduslik keskkool peaks kutsehariduse andmisel ühtlasi ära tegema ka selle töö, mida praegu teevad arvukad tehnikumid, mille tõttu tehnikumid nende praegusel kujul tuleksid õigupoolest likvideerida.

Sellele seisukohale asumisel ei tuleks unustada, et üldhariduslik keskkool peaks siis ühtlasi sisaldama ka praeguste tehnikumidega võrreldavat õppe- ning

materiaalset baasi, kusjuures üldharidusliku keskkooli kursus pikeneks siis paari aasta võrra, sest polütehnilise üldhariduse printsiip peaks täies ulatuses jõusse jääma ka sel puhul.

Järelikult oleks sellele teele asumine paratamatult seotud mitte üksnes väga suurte täiendavate kulutustega, vaid ka kogu meie noorsoo elluastumine lükkuks paari aasta võrra edasi (sest täieliku keskkooli peab omandama omeli kogu meie noorsugu), mida saab vaevalt otstarbekohaseks pidada. Pealegi tõmbaksime kõnealuse sammu puhul kriipsu läbi sellelt eluliselt taotluselt, et üldharidusliku keskkooli lõpetanu peaks enne edasiõppimisele asumist aasta või paar tööl olema, kusjuures edaspidi peaks edasiõppimine töö kõrval muutuma valdavaks.

Et keskkooli täielik elluviimine on lähemate aastate töö, tõuseb ikka teravamalt päevakorra keskkooli ja kõrgema kooli seose küsimus. Loomulikult ei saa me tänapäeval keskkooli käsitada esijoones ettevalmistusastmena kõrgemale koolile, vaid keskkool peab kujunema kogu meie noorsoo ettevalmistajaks elule, ühiskondlikult kasulikule tööle, nagu seda täie selgusega rõhutada teki Partei XX kongressi otsuses.

Mõningaid arve ja fakte. Saime eelnenud kirjutistes puudutada üksnes mõningaid küsimusi meie vabariigi üldhariduslike koolide töös, mis vastavalt aastail olid aktuaalselt päevakorral. Partei XIX ja XX kongressi järel olid nendeks üldise keskkooli elluviimise ja koolitöö polütehniliseerimise küsimused.

Edusammud niihästi nende küsimuste lahendamisel kui ka rahvahariduse korraldamisel üldse, kajastades sotsialistliku ühiskonna objektiivseid vajadusi, on sotsialistliku riigi hariduspoliitika järjekindlate taotluste viljaks.

Hoopis teistsugused on kodanliku riigi hariduspoliitika taotlused rahvahariduse alal ja vastavalt sellele ka tegelikud tulemused. Et suudaksime rahvahariduse edusamme Eestis nõukogude võimu ajal õiglasemalt hinnata, on kohane teha mõningaid võrdlusi ning kõrvutusi.

Väga teravat erinevust näeme keskkoolihariduse kõrvutamisel.

Teadupärast õppis Nõukogude Eesti keskkoolide VIII—XII klassis 1940/41. õ.a. 10 600 õpilast, 1956/57. õ.a. aga

31 900 õpilast, suurenemine seega 300 protsenti.

Sootu vastupidine oli keskkooliõpilaste arvu dünaamika kodanlikus Eestis: kodanluse võimu 16 aasta kestel vähenes võrreldavates keskkooliklassides (VIII—XII kl.) õpilaste arv peaaegu kolmandiku võrra (1922/23. õ.a. 12 400, 1938/39. õ.a. 8500).

Kui kodanlikus Eestis tuli 1938/39. õ.a. üks keskkooliõpilane iga 130 elaniku kohta, siis Nõukogude Eestis tuli 1956/57. õ.a. üks keskkooliõpilane iga 35 elaniku kohta. Seega on keskkooliõpilaste arv elanike arvu suhtes nõukogude võimu aastail Eestis suurenenud ümmarguselt 4 korda.

Seoses üldhariduslike koolide õpilaste arvu kasvamisega on vastavalt muutunud ka õpetajate arv: 1940/41. õ.a. töötas kõigis üldhariduslikes koolides 5200 õpetajat, 1956/57. õ.a. aga 10 600, seega suurenemine üle kahe korra.

Kodanliku Eesti üldhariduslike koolide puhul täheldame aga vastupidist tendentsi — õpetajate arvu vähenemist.

Kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel omandab kõrgem haridus järjest suuremat kaalu. Sel alal saavutatud edusammudest kõnelevad järgnevad arvud: kui 1940/41. õ.a. oli Nõukogude Eestis 5 kõrgemat õppeasutust, kus õppis 4700 üliõpilast, siis praegu on meil 6 kõrgemat õppeasutust ja 12 000 üliõpilast. Seega on üliõpilaste arv nõukogude võimu ajal suurenenud enam kui 2,5 korda.

Uhtlasi on iseloomulik ära märkida, et kui kodanlikus Eestis tuli 1939. a. üks üliõpilane iga 250 elaniku kohta, siis Nõukogude Eestis tuleb praegu üks üliõpilane iga 100 elaniku kohta.

Edusammud rahvahariduse alal valmistavad meile kõigile tõsist rõõmu. Samas peame suurendama jõupingutusi meie ees seisvate ulatuslike ülesannete lahendamiseks, et meie üldhariduslik polütehniline keskkool suudaks kommunismiehitajate noort põlvkonda eluks ja tööks senisest sootü paremini ette valmistada.

Oleme veendunud, et koolitöö senistele positiivsetele kogemustele toetudes ja kogu avalikkuse aktiivset kaastööd taotledes suudavad vabariigi koolid ja haridusorganid edukalt lahendada kommunistliku partei XX kongressi poolt püstitatud ülesanded rahvahariduse alal.

Õpilaste koduse õppetöö koormusest I—VII klassis*.

(Lõpp. Algus vt. «Nõukogude Kool» nr. 6, 1958.)

A. TIKI,

Tallinna XXVII Seitsmeklassilise Kooli direktor.

Õppetundideks ettevalmistumise probleemi uurimisel selgitasime välja ka õppetöö eesrindlaste, mahajäävate õpilaste ja suurima koormusega õpilaste koduse õppetöö koormuse, millest ülevaate annab alljärgnev tabel.

Klassid	Klassi keskmine koduse õppetöö koormus päevas	Mahajäävate õpilaste keskmine koduse õppetöö koormus päevas	Eesrindlike õpilaste keskmine koduse õppetöö koormus päevas	Suurima koormusega õpilaste keskmine koduse õppetöö koormus päevas	Lahtrite 3, 4 ja 5 näitajate ja lahter 2 näitajate vahe		
					3	4	5
V-a	77	69	68	193	—8	—9	116
V-b	129	195	88	330	66	—41	201
V-c	130	126	104	301	—4	—26	171
VI-a	185	173	297	393	—12	112	208
VI-b	134	199	94	309	65	—40	175
VI-c	179	108	112	251	—71	—67	72
VII-a	121	119	112	171	—2	—9	50
VII-b	147	158	111	254	11	—36	107

Meie varasemad kartused, et õppetöö eesrindlased saavutavad väga häid tulemusi õppeainetes suurte pingutustega, osutusid õigeks ainult VI-a klassi osas, kus nende keskmine tundideks ettevalmistumise aeg ületab klassi keskmise aja 112 minutiga, kuna ülejäänud klassides on see vastavate klasside keskmistest 9—67 minutit väiksem. Meile sai selgeks, et VI-a kl. eesrindlike õpilaste tundideks ettevalmistumise aega on vaja vähendada. Selleks selgitas klassijuhataja nende õpilaste vanematele, et terveise ohvriks toomine väga headele hinnetele, nagu see üksikutel juhtudel meil varem on esinenud, on lubamatu.

Tunduvalt halvemaks kujunes olukord nende üksikute õpilastega, kellele koduse õppetöö koormus osutus keskpärase õppeedukuse juures lubamatult suureks. Suurima koormusega VI-a klassi õpilase P. keskmine tundideks ettevalmistumise aeg päeva kohta ulatus 393-le minutile (enam kui 6,5 astronoomilist tundi), ületades klassi niigi kõrge keskmise (185 minutit) 208 minutiga. Sama tuleb öelda V-b klassi õpilase T. kohta, kes kulutab selleks päevas 330 minutit (ületades oma klassi keskmise 201 minutiga), VI-b klassi õpilase N. kohta, kes kulutab selleks 309 minutit

* Ette kantud IV vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel Tallinnas (I auhind).

(ületades klassi keskmise 175 minutiga), V-c klassi õpilase K. kohta, kes kulutab selleks 301 minutit (ületades klassi keskmise 171 minutiga) jne. Üksikute õpilaste taoline ülekoormamine on täiesti lubamatu.

Tunduvalt erinev pilt selgus aga mahajäävate õpilaste koduse õppetöö koormuse uurimisel. Vaadeldud klassikomplektides õppisid need õpilased vastava klassi keskmisest õppimisajast enam ainult kolmel juhul: V-b klassis 66, VI-b klassis 65 ja VII-b klassis 11 minuti võrra. Ülejäänud klassides õppisid mahajäävad õpilased oma klassi keskmisest õppimisajast vähem: VI-c klassis 71, VI-a klassis 12, V-a klassis 8, V-c klassis 4 ja VII-a klassis 2 minuti võrra. Uurinud küsimust individuaalselt selgus, et pea igas klassis leidub mahajäävaid õpilasi, kelle koduse õppetöö koormust võib tõsta. Sellele teele me teisel õppepoolaastal asusimegi. Ühelt poolt tugevdasime kontrolli nende koduse õppetöö täitmise kvaliteedi üle ning teiselt poolt andsime neile, kellel see koormus väike oli, lisaülesandeid nende teadmistes peituvate lünkade kaotamiseks.

Kuni käesoleva ajani pole meie vabariigis õpilaste tundideks ettevalmistumise keskmist aega ühe nädalapäeva peale kindlaks määratud, kui mitte arvestada sellel alal antud väga üldisi juhtnööre ja üleliidulisi norme, mis ei takista õpilaste ülekoormamist, vaid pigem soodustavad seda (I kl. kuni 1 tund, II kl. 1—1,5 tundi, III kl. 1,5—2 tundi, IV kl. 1,5—2 tundi, V kl. kuni 2,5 tundi, VI kl. kuni 2,5 tundi ja VII kl. 2,5—3 tundi). Küsimust pedagoogilise nõukogu istungil kaaludes pidasime kehtivate õppeprogrammide juures normaalseks järgmisi tundideks ettevalmistumise ajalisi norme: I kl. 30 min., II kl. ja III kl. 60 min., IV ja V kl. 90 min. ning VI ja VII kl. 120 minutit. Võrreldes meie koolis kehtestatud norme õpilaste koduse õppetöö ajalise koormusega, saame järgmise pildi.

Klassid	Pedagoogilise nõukogu poolt ettenähtud tundideks ettevalmistumise aeg päeva kohta.	Keskmine tegelik tundideks ettevalmistumise aeg päeva kohta.	Vahe
I-a	30	35	5
I-b	30	56	26
I-c	30	37	7
II-a	60	65	5
II-b	60	47	-13
III-a	60	95	35
III-b	60	63	3
IV-a	90	108	18
IV-b	90	112	22
IV-c	90	90	—
V-a	90	77	-13
V-b	90	129	39
V-c	90	130	40
VI-a	120	185	65
VI-b	120	134	14
VI-c	120	179	59
VII-a	120	121	1
VII-b	120	147	27

Andmetest nähtub, et koduse õppetööga on tunduvalt üle koormatud I-b klass 26, III-a klass 35, IV-b klass 22, V-b klass 39, V-c klass 40, VI-a klass 65 ja VI-c klass 59 minutiga. Kui väike, 13-min. «alakoormus» esineb II-b ja V-a klassis, siis IV-c klass on meie arvates normaalselt koor-

matud. Samuti võib ülejäänud klassidega enam-vähem rahule jääda, sest seal pole koormus kehtestatud normidega võrreldes palju suurem: algklassides 3—18 minutini ja V—VII klassides 1—27 minutini.

Röõbiti päevakoormustega tundsime huvi ka üheks õppetunniks ettevalmistumise aja kohta õppeainete kaupa. Selles selgitasime välja keskmised näitajad: 1) kõikide klasside ja paralleelklasside kohta; 2) maha jäävate õpilaste kohta ja 3) õppetöö eesrindlaste kohta.

Õpilaste keskmine üheks õppetunniks ettevalmistumise aeg minutites üksikutes õppeainetes algklassides.

Õppeained	I klassid				II klassid			III klassid			IV klassid			
	a	b	c	Keskmine	a	b	Keskmine	a	b	Keskmine	a	b	c	Keskmine
Eesti keel	7	11	11	10	22	13	18	14	12	13	21	15	17	18
Vene keel	—	—	—	—	20	21	21	27	31	29	34	41	30	35
Ajalugu	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	31	12	21
Aritmeetika	14	20	17	17	28	13	21	25	19	22	36	17	27	27
Loodusõpetus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	24	15	20
Geograafia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32	29	16	26
Joonistamine	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	39	34
Laulmine	—	9	3	4	2	—	1	—	—	—	—	31	14	15
Kehal. kasvat.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35	—	12
Tööõpetus	—	48	16	21	—	—	—	—	—	—	—	64	—	21

Märkus. Tabelis on näidatud iga klassi 10—25 õpilase näitajate alusel arvestatud keskmine ettevalmistumise aeg üheks õppetunniks.

Õpilaste keskmine üheks õppetunniks ettevalmistumise aeg minutites üksikutes õppeainetes V—VII kl.

Õppeained	V klassid				VI klassid				VII klassid		
	a	b	c	Keskmine	a	b	c	Keskmine	a	b	Keskmine
Eesti keel	22	21	26	23	28	19	27	25	24	43	34
Vene keel	26	30	27	28	31	17	37	28	20	39	30
Ajalugu	13	22	23	19	29	22	24	25	20	22	21
Aritmeetika	16	26	23	22	58	41	45	48	—	—	—
Algebra	—	—	—	—	58	25	58	47	24	25	25
Geomeetria	—	—	—	—	54	27	37	39	32	17	25
Botaanika	10	21	20	17	29	15	26	23	—	—	—
Zoologia	—	—	—	—	—	—	—	—	18	20	19
Geograafia	13	22	24	20	39	15	27	27	23	25	24
Füüsika	—	—	—	—	39	12	17	29	20	18	19
Keemia	—	—	—	—	—	—	—	—	15	19	17
Joonistamine	22	39	34	32	20	5	—	8	—	—	—
Joonestamine	—	—	—	—	—	—	—	—	38	76	57
Laulmine	7	23	23	18	17	10	22	16	10	22	16
Kehal. kasvat.	4	8	3	5	8	3	—	4	—	7	4
Tööõpetus	9	3	—	4	30	19	58	36	77	55	66

Märkus. Tabelis on näidatud paralleelklasside enamiku õpilaste näitajate alusel arvestatud keskmine.

Andmetest selgub, et õpilased valmistuvad keskmiselt igaks eesti keele tunniks ette: I klassis 10, II klassis 18, III klassis 13, IV klassis 18, V klassis 23, VI klassis 25 ja VII klassis 34 minutit. Seega võib koduse õppetöö koormust eesti keeles klassist klassi lugeda normaalseks, kui mitte arvestada 22-minutilist koormust II-a klassis ja 43-minutilist koormust VII-b klassis.

Igaks vene keele tunniks valmistuvad õpilased keskmiselt ette: II klassis 21, III klassis 29, IV klassis 35, V klassis 28, VI klassis 28 ja VII klassis 30 minutit. Siin torkab silma suhteliselt suur koormus IV klassis, kus see ületab V, VI ja VII klasside koormuse, tõustes IV-b klassis isegi 41 minutini. Ka III klassi koormus osutub suureks.

Igaks aritmeetika tunniks valmistuvad õpilased keskmiselt ette: I klassis 17, II klassis 21, III klassis 22, IV klassis 27, V klassis 22 ja VI klassis 48 minutit. Lubamatult suureks on paisunud II-a klassi koormus (28 minutit) ja VI klasside koormus (48 minutit), tõustes VI-a klassis isegi 58 minutini. Rahule ei saa ka jääda koormusega algebras, mis VI-a ja VI-c klassis tõuseb erinevate aineõpetajate juures 58 minutile, samal ajal kui need näitajad VII-a ja VII-b klassis on vastavalt 24 ja 25 minutit. Lubamatult suur on ka igaks geomeetria tunniks ettevalmistumise aeg VI-a klassis (54 minutit), kuna ülejäänud klassides sellega enam-vähem rahule võib jääda. Normaalseks ei saa pidada 29- ja 26-minutilist bioloogia tunniks ettevalmistumise aega VI-a ja VI-c klassis, 39- ja 27-minutilist geograafia tunniks ettevalmistumise aega VI-a ja VI-c klassis ning 76-minutilist joonestamise tunniks ettevalmistumise aega VII-b klassis. Vähendamist vajab õpilaste koormus samuti IV-a ja IV-b kl. geograafias, kus need näitajad on vastavalt 32 ja 29 minutit.

Röõbiti üheks õppetunniks ettevalmistumise keskmise aja kindlaksmääramisega üksikutes õppeainetes analüüsisime ka mitteedasijõudvate õpilaste ja õppetöö eesrindlaste tundideks ettevalmistumise aega. Peatume nende näitajate juures viies põhiaines kooli vanemas (V—VII kl.) astmes.

Õppeained	V-a klass			V-b klass			V-c klass		
	KK	MK	FK	KK	MK	EK	KK	MK	EK
Eesti keel	22	—	29	21	25	15	26	20	25
Vene keel	26	16	22	30	23	27	27	22	25
Aritmeetika	16	16	11	26	28	25	23	21	19
	VI-a klass			VI-b klass					
Eesti keel	23	41	29	19	—	15			
Vene keel	31	64	16	17	—	13			
Aritmeetika	58	47	61	41	61	25			
Algebra	53	36	180	23	29	22			
Geomeetria	54	36	65	27	40	26			
	VII-a klass			VII-b klass					
Eesti keel	24	24	22	43	27	37			
Vene keel	20	20	17	39	—	26			
Algebra	24	36	15	25	30	13			
Geomeetria	32	55	25	17	—	9			

Märkus. KK — klassi keskmine, MK — mahajäävate õpilaste keskmine, EK — eesrindlike õpilaste keskmine.

Andmetest nähtub, et õppetöö eesrindlaste üheks õppetunniks ettevalmistumise keskmine aeg, võrreldes vastava klassi keskmisega, on väiksem:

1. Vene keeles kõikides klassides 2-st kuni 13 minutini;
2. Eesti keeles viies klassis (V-b, V-c, VI-b, VII-a, VII-b) 1-st kuni 6 minutini;
3. Aritmeetikas neljas klassis (V-a, V-b, V-c, VI-b) 1-st kuni 16 minutini.
4. Algebras kolmes klassis (VI-b, VII-a, VII-b) 1-st kuni 12 minutini.
5. Geomeetrias kolmes klassis (VI-b, VII-a, VII-b) 1-st kuni 8 minutini.

Suurem:

1. Eesti keeles kahes klassis (V-a, VI-a) 1-st kuni 7 minutini;
2. Aritmeetikas ühes klassis (VI-a) 3 minutit.
3. Algebras ühes klassis (VI-a) 122 minutit.
4. Geomeetrias ühes klassis (VI-a) 11 minutit.

Tähelepanekute alusel võib kinnitada, et eesrindlikeks õpilasteks on just need õpilased, kes oma töösse suhtuvad täie teadlikkuse ja järjekindlusega, saavutades seejuures ka maksimaalseid teadmisi vähima ajakuluga. Nende seas esineb aga ka üksikuid õpilasi, kes teatud õppeainetes (eriti reaalsainetes) saavutavad väga häid tulemusi tohtu suure energiakuluga.

Võrreldes mahajäävate õpilaste koduse õppetöö ajalist koormust üksikutes õppeainetes vastavate klasside keskmise koormusega, selgub, et ligi 50% mitteedasijõudvatest õpilastest töötavad nendes õppeainetes, kus nad edasi ei jõua, alakoormusega. Kui klassi keskmine näitaja üheks vene keele tunniks ettevalmistumisel on V-a klassis 26, V-b klassis 30 ja V-c klassis 27, siis vastavad näitajad mitteedasijõudvate õpilaste juures on nimetatud õppeaines 16, 23 ja 22, või kui VI-a klassi õpilaste vastav keskmine näitaja aritmeetikas on 58, algebras 58 ja geomeetrias 54, siis samad näitajad mitteedasijõudvate õpilaste juures on vastavalt 47, 36 ja 36. Üldiselt peaksime taoliste koormustega rahule jääma, kuid ülekuhjatud õppeprogrammide tingitud aine läbitõotamise tempo ja nimetatud õpilaste varasemates teadmistes peituvate lünkade tõttu ei suuda nad selle õppimisajaga keskpärastele õpilastele järele jõuda. Arvestades õpilaste individuaalseid iseärasusi ja lähenedes küsimusele väga suure ettevaatusega, otsustasime siiski üksikute mitteedasijõudvate õpilaste õppetöö koormust tõsta. !

Õpilaste keskmine üheks õppetunniks ettevalmistumise aeg teatud õppeaines avas meie silmad mitte ainult selles, et kahes paralleelklassis on erinevate aineõpetajate õpilased õppeaines erinevalt koormatud, vaid ka selles, et ühe õpetaja õpilased, võrreldes teise õpetaja õpilastega, saavutavad vähema ajakulu juures paremaid teadmisi.

Küsimuse lähem selgitamine juhtis meid kahe peapõhjuse juurde: 1) V-c klassis töötav õpetaja ei arvestanud vajalikult jõukohasuse printsiipi ja õpilaste individuaalseid iseärasusi ning 2) õpilaste teadmiste tase eesti keeles ületulekul IV klassist V klassi, võrreldes paralleelklassiga, oli madalam. Analoogiline oli olukord ka VI-a ja VI-b kl. algebras. Kui VI-b klass suutis 25-minutilise õppimisaja arvel saavutada keskmiseks hindeks 3,7, siis sama taseme saavutamiseks kulus VI-a klassil 58 minutit. Pole õige, kui põhjusi otsida ainult aineõpetaja juurest. Üksikutel juhtudel leidsime, et eespool kirjeldatud erinevusi olid põhjustanud veel väga mitmesugused muud asjaolud.

Esines sedagi, et teatud õpetaja, kes töötas normaalse töökoormuse juures kolmes paralleelklassis (a, b ja c), allutas kõik kolm õppetundi ühele ja samale ettevalmistatud tunnišabloonile, arvestamata klassikollektiivi ja õpilaste individuaalseid iseärasusi. Kuigi sel teel kergeneb õpetaja töö tundideks ettevalmistumisel, kaasneb sellega oht, et õpetaja silm nürineb oma töö hindamisel järgmiste klasside õppeprogrammi nõuete seisukohalt. Õpetajatevahelise tööjaotuse probleem paralleelklasside puhul vajab kaalumist. Kas pedagoogiline kasu pole suurem, kui õpetajale anda õppetunnid mitte kolmes paralleelklassis, vaid kolmes üksteisele järgnevas klassis (V, VI, VII). See võimaldaks erinevate õpetajate töötulemusi paralleelklassides paremini võrrelda ning soodustaks töökogemuste värskeamat vahetamist:

Ülevaate saamiseks õpilaste üldisest õppetöö koormusest kogusime materjale ka klassivälise töö (koos koolivälise tööga) koormuse kohta. Viiejandate klasside õpilased kulutasid selleks päeva kohta keskmiselt 36, VI klasside õpilased 50 ja VII klasside õpilased 84 minutit. Liites õpilaste tundideks ettevalmistumise ajaga klassiväliseks tööks kulutatud aja ja õpilaste aktiivse töötamise aja koolis (õppetunnid, koorilaulu tunnid ja klassijuhatajatund à 45 minutit) saime õpilaste üldise töökoormuse päeva kohta. Missuguseks see kujunes? V-a klassis 386, V-b klassis 442 ja V-c klassis 426 minutit (keskmiselt 418 minutit ehk ligi 7 astronoomilist tundi), VI-a klassis 503, VI-b klassis 444 ja VI-c klassis 509 minutit (keskmiselt 485 minutit ehk enam kui 8 astronoomilist tundi), VII-a klassis 482 ja VII-b klassis 509 minutit (keskmiselt 496 minutit ehk tunduvalt üle 8 astronoomilise tunni). Samad andmed algklasside kohta ilma klassivälise tööta kujunesid järgmisteks: I-a klassis 215, I-b klassis 236 ja I-c klassis 217 minutit (keskmiselt 223 minutit ehk üle 3,5 astronoomilise tunni), II-a klassis 267, II-b klassis 249 minutit (keskmiselt 258 minutit ehk 4,25 astronoomilist tundi), III-a klassis 297 ja III-b klassis 266 minutit (keskmiselt 280 minutit ehk enam kui 4,5 astronoomilist tundi), IV-a klassis 325, IV-b klassis 329 ja IV-c klassis 307 minutit (keskmiselt 320 minutit ehk 5,3 astronoomilist tundi). Õpilaste üldist töökoormust reguleerivate normide puudumise tõttu on esitatud andmete kohta raske seisukohta võtta ja seda eriti koos klassivälise tööga. Pole vajalikult selge, kuhu viimane oma iseloomult peaks kuuluma, kas õpilaste aktiivse töö- või puhkeaja hulka. Arvamuste lahkuminekku tõttu võrdleme õpilaste aktiivset õppetöö koormust (ilma klassivälise tööta, mida me õigemaks peame) meie poolt normaalseks peetavate normidega (I ja II klassis 240 minutit, III ja IV klassis 300 minutit, V—VII klassis 360 minutit).

Klassid	Normaalseks peetav aktiivse õppetöö koormus päevas	Tegelik aktiivse õppetöö koormus päevas	Koormuste vahe	Märkusi
I	240	223	-17	
II	240	258	18	
III	300	280	-20	
IV	300	320	20	
V	360	382	22	
VI	360	436	76	Lubamatult suur
VII	360	412	52	Suur

Seda, et me V ja VII klassides, eriti aga VI klassides, oleme õpilaste aktiivse õppetöö koormuse suureks paisutanud, rõhutab kasvõi seegi, et NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega on 16-aastastele noorukitele ette nähtud kuuetunnine tööpäev. Meie kooli 12—13-aastased õpilased ületavad aga selle kuni 76 minutiga, millele omakorda lisandub veel kuni 50-minutilise klassiväline töö. Vaatamata pedagoogilise nõukogu otsusele: «Kohustada kõiki õppejõude täitmisele võtma haridusministri käskkirja 12. dets. 1957. a. nr. 164 õpilaste töökoormuse edasise vähendamise eesmärgil. Samas hoiatada õppejõude ohu eest, et kergekäeliselt ei tõstetaks õpilaste töökoormust viie esimese nädalapäeva kestel» — on taoline oht siiski reaalne seetõttu, et õppeprogrammid jäid vähendamata.

Mida andis meile õpilaste koduse õppetöö koormuse uurimine?

Esiteks seda, et faktiline materjal hakkas ise meilt nõudma selte küsimuse teadlikku reguleerimist; teiseks seda, et hakkasime nägema madala õppeedukuse põhjusi selgemalt (üksikute õpetajate töös); kolmandaks seda, et jõudsime arusaamisele, kui võrd vajalik on õpetada õpilasi õigesti õppima; ja neljandaks seda, et aeg on saanud küpseks minna õppeprogrammide vähendamisel ja õpikute jõukohaseks muutmisel sõnadelt tegudele. Varem ei osanud me näha, et üksikud klassid meie koolis, võrreldes paralleelklassidega, on liigselt koduse õppetööga koormatud (õppeprogrammid, õpikud ja nõudmised on ju ühised), või et tundideks ettevalmistumise aeg üksikutes õppeainetes on lubamatult suur. Meie ei osanud mõõta õppetunni kvaliteeti tunniks ettevalmistumise aja seisukohalt, samuti ei osanud me hinnata algklasside õpetajate tööd selle järgi, misuguse koduse ajakuluga tulevad nende endised õpilased viiendates klassides toime, rääkimata sellest, kui võrd õpilaste koduse õppetöö koormus on nädalapäevade ulatuses stabiilne või kui võrd õpetajatevaheline töö on teatud klassis kooskõlastatud õpilaste töökoormuse reguleerimise seisukohalt. Kõiki neid ja paljusid muid küsimusi hakkasime analüüsitud materjalide alusel nägema uues valguses.

Praegu näeme õpilaste õppetöö koormuse vähendamise peamist tegurit vajaduses tõsta õppetundide kvaliteeti ja seda just uue õppematerjali selgekestegemise osas. Nendelt seisukohtadelt lähtudes kohustas pedagoogiline nõukogu õpetajaid vähendada õpilaste ajalist koduse õppetöö koormust üksikutes klassides ja õppeainetes alljärgnevalt:

1. Üldist koduse õppetöö koormust vähendada I-b, III-a, V-b, V-c, VI-a, VI-c ja VII-b klassis.

2. Ühelt poolt uue aine põhjalikuma läbitöötamisega õppetunnis ja teiselt poolt koduse õppetöö koormuse revideerimisega vähendada õpilaste tundideks ettevalmistumise aega järgmistes õppeainetes: eesti keeles VII-b klassis, vene keeles IV-b klassis, aritmeetikas II-a, IV-a ja VI-a klassis, algebras VI-a ja VI-c klassis, geomeetrias VI-a klassis, geograafias IV-a, IV-b ja VI-a klassis, füüsikas VI-a ja VI-c klassis, joonistamises IV-b klassis ja joonestamises VII-b klassis.

3. Keelata õppetööga mitte otseses seoses olevate lisaülesannete andmine üksikutele koduse õppetööga eriti koormatud õpilastele VI-a, V-b, VI-b, V-c, VII-b, VI-c ja V-a klassis. Vastavatel klassijuhatajatel nimetatud õpilaste nimed aineõpetajatele teatavaks teha. Õpetajatel aidata kaasa selleks, et nimetatud õpilased kodus õpiksid teadlikult.

4. II-a, IV-c, IV-a, VI-c, VI-a ja VI-b klasside juhatajatel stabiliseerida oma klassi õpilaste koduse õppetöö koormus selle mahu kooskõlastamisega erinevate aineõpetajate vahel üksikutel nädalapäevadel, õppeala-

juhatajal koostada otstarbekohasem nädalatunniplaan nimetatud klassides II õppepoolaastaks.

5. VI-a klassi juhatajal koostöös aineõpetajaga ja lastevanematega võtta revideerimisele üksikute paremate õpilaste koduse õppetöö koormus selle vähendamiseks (eriti algebras, geomeetrias ja aritmeetikas).

6. Vastavatel klassijuhatajatel ja kooli vanempioneerijuhil võtta revideerimisele üksikute õpilaste ülekoormamine klassivälise tööga selle vähendamiseks VII-a, VII-b, V-a, VI-b, V-b, VI-a ja VI-c klassis.

7. Kõikidel V-b, V-c, VI-a ja VI-c klassis töötavatel õpetajatel arvestada senisest enam nende klassikollektiivide omapära ja õpilaste individuaalseid iseärasusi.

8. IV-b, III-b ja VII-b klassi juhatajatel tugevdada kontrolli õpilaste koduse õppetöö täitmise kvaliteedi üle, saavutada seda, et kõik õpilased täidaksid koduseid õppeülesandeid õigeaegselt ja laitmatult.

9. Kõikidel aineõpetajatel suhtuda erilise tähelepanuga mitteedasijõudvate õpilaste koduse õppetöö koormusesse ja anda lisaülesandeid nende teadmistes peituvate lünkade kaotamiseks.

Kuivõrd tarvituselevõetud abinõud suudavad olukorda parandada õpilaste koduse õppetöö koormuse reguleerimisel meie koolis, näitab elu ise. Esimesed teadlikud sammud selles suunas astusime. Probleem tervikuna on seda väärt, et sellega kõik koolid tegeleksid.

Toimetuse järelmärkus. Sm. A. Tiki eeltoodud kirjutis püüab ühe kooli ulatuses lähemat valgust heita õpilaste töökoormuse küsimusele, millest juba mitme aasta kestel on kõneldud ja kirjutatud, kuid mille asjalikule uurimisele pole ometi asutud. Sm. Tiki töö on meie vabariigi esimesi taolisi katseid ja sellena peaks see meie tänu pälvima, virgutades teisigi koole, ent ka meie vabariigi haridusorganeid seda küsimust asjalikult uurima.

Ühtlasi tahaks toimetus juhtida tähelepanu mõnedele asjaoludele, mis lugejatele peaksid kasuks tulema sm. Tiki tööga tutvumisel.

Eelkõige hakkab silma, et autor ei püüa analüüsida, kas ja kuivõrd näit. suured erinevused paralleelklasside koduste ülesannete täitmise asjas on ühtlasi kooskõlas nende ülesannete mahu ja sisu samasuguste erinevustega või kuivõrd need lahkuminekud sõltuvad näit. klassis tehtava töö, õpilaste koosseisu, nende eelneva ettevalmistuse ja klassikollektiivi erinevustest või lõpuks kuivõrd on tegemist eri klassi õpilaste erineva suhtumisega lähteandmete kirjapanemisse.

Kõnealune küsimus on seda põhjendatum, et artikli algul (vt. «Nõukogude Kool» nr. 6, 1958, lk. 336) tõstatab autor selle ise, kirjutades: «Kui me varem, kontrollides õpilaste koduse õppetöö koormust mahu (toimetuse sõrendus) järgi (kas õpilastele pole mitte liiga palju ülesandeid ja harjutusi teha antud), leidsime selle üldiselt korras olevat, siis seisime nüüd fakti ees, et üksikutes õppeainetes on õpilased koduse õppetööga ilmselt üle koormatud.»

Tõsi, oma töös autor nimetab neid meie poolt vajalikuks peetud täiendavaid asjaolusid (vt. näit. «Nõukogude Kool» nr. 6, 1958, lk. 340), kuid ta ei analüüsi nende asjaolude osa igal üksikul juhtumil, vaid teeb järeldused üksnes õpilastelt saadud ajaliste andmete läbitöötamise alusel, mis on muidugi ebaküllaldane põhjalikumate järelduste tegemiseks.

Ka on raske näiteks otsest korrelatsiooni näha kodutöödeks kuluva aja ja õpilaste hinnete vahel eri klassides eri õpetajate puhul ning järeldusi teha juba kümnendikpallilise erinevuse korral hinnetes, nagu seda autor teeb (vt. «Nõukogude Kool» nr. 6, 1958, lk. 340). Sedasama tuleks ütelda väikese, mõne kümnendiku pallilise erinevuse kohta õpilaste hinnetes, kes ühest koolist teise siirduvad (vt. «Nõukogude Kool» nr. 6, 1958, lk. 342).

Õiendus.

«Nõukogude Koolis» nr. 6, 1958, lk-1 336 on sm. A. Tiki artikli pealkirjana eksikombel trükitud: *Õpilaste koduse õppetöö koormusest V—VII klassis*, peab olema: *Õpilaste koduse õppetöö koormusest I—VII klassis*.

Lk-1 337 on alumise tabeli pealkirjana eksikombel trükitud: *Õpilaste keskmine ajaline õppetöö koormus koos klassivälise tööga nädalapäevade järgi I—IV klassis*, peab olema: *Õpilaste keskmine ajaline õppetöö koormus nädalapäevade järgi I—IV klassis*.

Kasvandikele põllumajandusliku ettevalmistuse andmise kogemusi.

H. LIPP,

Kosejõe Koolkodu õpetaja.

Kosejõe Koolkodu on erirežiimiline lastekodu debiilsetele lastele. Lastekodu juurde kuulub ka kool, kus õpivad kõik 130 lastekodu kasvandikku.

Õppetöö koolis kestab 7 aastat, mille jooksul kasvandikud omandavad umbes normaalkooli 5 klassi teadmised. Alates 12-ndast eluaastast korraldatakse kõigile kasvandikele kogenud õpetajate juhtimisel professionaalset tööõpetust kindla tunniplaani alusel 10 tundi nädalas. Töörühmi on 9: 3 põllutöörühma, 2 aiatöörühma, 2 puutöörühma ja 2 õmblustöörühma. Kasvandike rühmadesse määramine toimub vabatahtlikkuse alusel. Õppetöö töörühmades on jaotatud 4 õppeaastale ja kulgeb õpetajate poolt koostatud töökavade alusel. Kõik töörühmad on varustatud õpperuumide ja vajaliku sisustusega.

Kasvandikele tööoskuste õpetamisel langeb meil oluline osa põllumajanduslikele töödele.

Peamiseks põhimõtteks põllumajanduslikul tööõpetusel on meil see, et töö peab olema eeskätt laste õpetamise ja kasvatamise vahendiks ning andma neile elus vajanevaid teadmisi ja praktilisi oskusi.

Kosejõe Koolkodus on põllumajanduslikku tööõpetust korraldatud professionaalse tööõpetuse tundide raames alates 1953. a. Nüüd on selle ürituse positiivsed tulemused kõigile näha.

Varem puudus ka meie kasvandikel huvi põllutöö vastu. Suhtumine põllutöösse on praegu muutunud ja nii põllu- kui ka aiatöörühmad on kujunenud lastekodu kõige populaarsemaks töörühmadeks, kuhu mitteilubamist võetakse nüüd juba kui karistust. Seda on saavutatud huvitava ja lastepärase tööga, kus teoreetiliste küsimuste käsitus on hästi läbimõeldult seotud praktiliste töödega.

Töö organiseerimisest.

Põllutöö õpetamiseks on meil koolkodus loodud vastavad eeldused ning tingimused. Talvise töö jaoks on põllutöörühmal oma eri tööruum vastava sisustusega. Siin on igal õpilasel oma töökoht, kus ta töötab ja kuhu ta jätab nii pooleli oleva kui ka valminud töö, sest seda ruumi ei kasutata muudeks vajadusteks.

Loomakasvatuse käsitlemisel on meil kasutada abimajandi loomad ühes vastavate hoonetega: 10 lüpsilehma, 2 mullikat, 2 vasikat, 3 hobust, 1 varss, 10 siga ja küülikufarm 250 küülikuga. Järgneval õppeaastal lisandub eespool loetletule 150 kana, 75 hane ja 75 parti.

Taimekasvatuse käsitlemisel on meil kasutada kogu abimajand koos selle põllumajanduslike kõlvikutega, nagu põllud, karjamaa, heinamaa, aed, park jt. Aias on soe ja külm kasvuhoone, lavad, puukool, mesila jne.

Katsete korraldamiseks on põllutöörühmal oma katseala 100 katse-
lapiga (à 25 m²) põllul ja erikatseteks katsealad heina- ja karjamaal
à 100 m².

Põllutööriistade ja -masinate tundmaõppimiseks on põllutöörühmal
oma traktor ühes haakeriistadega ning abimajandi põllutööriistade ja
-masinate kuur, kus on olemas niihästi vajalikud hobutööriistad ja -masi-
nad kui ka traktor ja traktori jõul liikuvad põllutööriistad ning masinad.
Suuremate põllutöömasinate (kombain jt.) tundmaõppimiseks on aga meil
kasutada Tallinna masina-traktori jaama masinariistade park ja töökojad.

Suuremate loomakasvatusefarmide töö tutvustamiseks ja jälgimiseks on
meil kasutada Lauristini-nimelise kolhoosi loomakasvatusefarmid (veise-,
sea-, linnufarmid) ja tõuaretuspunktid.

Peale eespool loetletu on põllutöörühmal veel asutatud meteoroloogia-
jaam, kuid see ei ole täies ulatuses tööle rakendatud vajalike riistade
puudumisel.

Töö toimub meil rühmades, millesse kuuluvad 10—11 õpilast. Praegu
töötavad meil kaks vanemat ja üks noorem rühm. Töötatakse kindla
tunniplaani alusel 3 korda nädalas: kahel päeval à 4 tundi ja ühel päeval
2 tundi nii talvel kui suvel (välja arvatud augustikuu). Enne rühmade
moodustamist rakendatakse kogu klassi õpilased korraga teatud tööle
või vaatlusele, ja õpetaja teeb siis oma valiku, arvestades õpilaste huvi
üksikute tööalade vastu. Õpilase rühma määramisel arvestatakse ka tema
enda soovi.

Õpilastest on meil välja kasvanud rühmajuhid, kes on vastutavad
rühma õigeaegse tööetuleku eest, samuti tööülesannete täitmise eest.
Algul oli muidugi mõnikord raskusi. Kõik kasvandikud ei allunud rühma
distsipliinile, ei tahtnud kuulata rühmajuhi korraldusi ja tööd ei tehtud
veel teadlikult. Esines ka hilinemisi. Praegu aga täidavad õpilased
rühmajuhi korraldusi samuti nagu õpetaja omi.

Teatud tööle asudes annan kogu rühmale teada ülesande ja selle ula-
tuse ning nimetan ka, kui palju õpilasi läheb sellele tööle. Nüüd järgneb
lühike arutelu-vestlus, millest õpilased aktiivselt osa võtavad. Siin kerki-
vad üles soovid ja ettepanekud töö suhtes ning ka vabatahtlikud töötegi-
jad — ja see ongi vajalik, sest vabal tahtel ja algatusel tehtud töö rõõ-
mustab ja annab rahuldust töötegijale.

Kasvandike ettevalmistusest loomakasvatuses.

Loomakasvatuse programm on jaotatud neljale aastale. Esimesel aastal
käsitleme nooremas rühmas loomakasvatuse üldkõikumisi (missuguseid
koduloomi kasutatakse põllumajanduses ja nende otstarve). Ühtlasi
õpime sel aastal põhjalikult ka küülikute kasvatamist. Teisel ja järgmisel
aastatel õpime juba suuremaid koduloomi ja nende pidamist. Iga
loomaliigi puhul käsitleme teatud osa õppematerjali sellekohaselt sisus-
tatud tööruumis, teatud osa aga otseselt vastavates loomapidamishoo-
netes (karjalaudas, hobusetallis või kanalas). Loomakasvatuse kursu-
sega taotleme seda, et kasvandik, kes lõpetab töö põllutöörühmas, teab,
missuguseid loomi põllumajanduses kasutatakse ja kuidas neid tuleb
kasvatada. Ta peab oskama korraldada vastava looma talli või lauta,
peab oskama looma puhastada, sööta, lehma lüpsata jne. Ta peab ka
teadma loomasöötade koosseisu ja oskama koostada vastavale loomale
söödaratsiooni.

Vajaliku tähelepanu pööran loomakasvatuse käsitlemisel looma väli-

miku hindamise õpetamisele, sest näit. lehma piimaand oleneb suuresti tema kehaehitusest ja välimikust.

Et õpilased omandaksid küllaldasi teoreetilisi teadmisi, on eriti vajalik käsitlemise näitlikustamine. Ühe praktilise võttena kasutan siinjuures joonistamist ja läbilõigete tegemist. Toogem allpool näide veise välimiku õppimise sisetunnist: tunni algul kõik õpilased joonistavad veise kuju vineerist väljalõigatud veise järgi. See vineerist veis aga ise seisab koos üksikutest osadest, nagu väikeste laste plokkpildid. Välimiku üksiku osa nimetamisel võtan selle osa mudelist välja, õpilane teeb oma joonistusel vastavale kohale märgid, lõikab hiljem selle osa kääridega joonistusest välja ja märgib sellele vastava välimikuosa nimetuse. Nii sünnib see veise kujuga tervikuna, kusjuures iga kehaosa juures selgitan selle osatähtsust ja ülesandeid. Näiteks udara juures: udarast oleneb piima toodangu suurus. Udarat hinnatakse tema sisemise ehituse, suuruse ja kuju järgi, jne.

Eespool nimetatud võtet tarvitan ka loomade söötmise käsitlemisel. Kui tundides on jõutud tundma õppida loomade söötmise üldisi põhihooni, s. t. söötade koosseisu, söötade seeditavust, üksikute söötade toiteväärtust, ja kui õpilane oskab juba arvutada mitmesuguste koduloomade söödatarvet, kohaste söödaratsioonide kokkuseadmist ja praktilisi söötmise üksikasju — siis asume koostama teatud loomaliigi söödatabelit. Selleks joonistab iga õpilane teatud söödaliigi (rohi, hein, naeris, silo jne.) ja lõikab selle kääridega paberist välja. Kui on välja lõigatud kõik vajalikud söödaliigid, siis saab nendest lõigetest koostada kõikide koduloomade söödatabelid. Kui aga need väljalõiked kleepida papile või paberile, saame pilttabeli, mille pealkirjaks võiks panna «Mida tarvitab veis toiduks». Samal viisil on meie rühmal valmistatud tabel «Mida annab meile veis».

Peale teoreetilise osa läbivõtmist ruumis algab praktiline harjutus vastava loomaliigi juures. Põllutöörühma praktika loomakasvatuse alal sisaldab järgmisi töid:

1. Põllumajanduslike loomatõugudega tutvumine ja nende kirjeldamine.

2. Loomapidamise tingimustega tutvumine: lautade, tallide, kanalate ja puuride ehitusnõuded ning mõõtmed.

3. Loomapidamise ruumide hooldamine, puhastamine, asemete korrastamine.

4. Loomade eest hoolitsemine, puhastamine (kammimine, harjamine) ja esitamine.

5. Söötade valmistamise käik, söötade etteandmine (täiskasvanud ja noorloomadele).

6. Loomade eluskaalu määramine; söödaratsioonide koostamine üksikute loomade jaoks.

7. Lüpsmisoskuse omandamine.

Esimese tööna loomakasvatases on nooremal rühmal küülikute kasvatamine. Iga töörühma õpilane saab abimajandilt preemiana suvise töö eest täiskasvanud küüliku ja see jääb õpilasele isiklikuks omandiks, kuna üleskasvatatud noored küülikud annab õpilane abimajandi küülikufarmile tagasi. Korraliku hoolitsemise ja pidamise korral võib aga õpilane endale jätta kaks noort küülikut.

Küüliku kasvatamisel valmistab iga õpilane kõigepealt plaani järgi nõuetekohase puuri. Suvel valmistab ja kogub ta vastava hulga vajalikku sööta (siia kuuluvad haavalehised, nõgesevihad, võilille juurikad, ristik-

hein, juurviljad jne.) ja säilitab neid tagavaraks. Küüliku saamisest alates hooldab ja kasvatab õpilane looma vastavate nõuete ja kava kohaselt.

Kui õpilane on ühe aasta korralikult hoolitsenud oma küüliku eest, siis järgmisel aastal vanemas rühmas veise ja hobuse kasvatamisele asudes on tal juba alus olemas, millele ehitada uut.

Vanemates rühmades käsitlet juba eriloomakasvatust: 2. aastal veise- ja hobusekasvatust, 3. aastal väikelooma- ja linnukasvatust. Peale teoreetilise osa läbivõtmist veise- ja hobusekasvatuses kinnistan iga põllutöörühma liikmele kas ühe lehma või hobuse poolteiseks kuuks. Selle aja jooksul on see loom täielikult õpilase hooldada. Kõigepealt teeb õpilane oma looma juures vaatlusi ja mõõtmisi ning kannab need oma töökaustikusse. Järgmine töö on õpilasel looma puhastamine — kammi ja harja käsitlemise oskuse omandamine. Järgneb looma esitamine. Eelpoolnimeetatud tööd tehakse kõik õues või lauda eesruumis. Kui need oskused on omandatud, siirdume lauta või talli. Siin hooldab iga õpilane oma looma (aseme korrastamine, looma puhastamine), söötab ja lehmade puhul ka lüpsab. Looma söötmine on individuaalne, kusjuures söödaratsiooni koostab iga õpilane oma looma kohta eraldi (arvestades looma kehakaalu, vanust, tiinuse astet, söötade koosseisu ja piimatoodangut). Eluskaalu määramiseks kasutan kolme viisi. Kõige täpsem on muidugi kaalu abil määramine, kuid et igalpool pole vastavaid loomakaalusid, siis õpime ka eluskaalu määramist mõõdurihmaga. Lihtsam on igal õpilasel määrata veise eluskaalu tavalise mõõdurihma abil Klüverstrauchi tabelite järgi. Ligikaudsem, kuid veelgi käepärasem on eluskaalu määramine rinnaümbermõõdu järgi. Söötade kaalumise ja etteandmine sünnib samuti õpilase poolt. Laudas oleku ajal toimub ka vastava noorloomade hooldamine, nagu vasika aseme korrastamine, jootmine, söötmine jne.

Hobuste hooldajad peavad oma hobust jälgima tööle andmisel ja töö lõppedes ka talli vastuvõtmisel.

Kõigi praktiliste tööde juures, nii ka loomakasvatuses, on püütud tööd nii korraldada, et minimaalse jõu- ja ajakuluga saavutada maksimaalseid tulemusi. Iga liikumine ja käik, mis sünnib töö juures, käib põhimõtte järgi: «Kui tuled, siis too, kui lähed, siis vii.» Läheb näit. õpilane loomalauda, siis võtab ta kõrvalruumist kohe kaasa sõnnikuhargi ja puhastamisriistad (harja, kammi). Lõpetades aseme korrastamise ja looma puhastamise, viib ta tööriistad kõrvalruumi ja tagasi tulles toob sealt loomadele jõusööta ja juurvilja kaasa.

Põllumajandus oma mitmekülgsete töödega rakendab peaaegu kõiki õppeaineid. Siinkohal toon näite, kuidas meil loomakasvatuse tundides kasutatakse matemaatilisi teadmisi ja selgitatakse matemaatilisi mõisteid. Olgu tunni teemaks veise söödaratsiooni määramine abimajandi veistele. Kogu põllutöörühm läheb abimajandi heinaküüni ja teeb seal kindlaks heinatagavarad. Selleks mõõdab ja arvutab iga õpilane iseseisvalt küüni pindala ruutmeetrites ja hiljem heinahunniku kõrguse meetrites. Mõõtmete kättesaamisel tehakse kohe arvutus kuupmeetrites. Samasuguse mõõtmise teeb iga õpilane ka pööningul. Selle tööga saab praktiliselt näidata, mis on meeter, ruutmeeter ja kuupmeeter ning kuidas toimub väljaarvestamine küünis, kuidas pööningul. Niisamasugune mõõtmine ja arvutamine toimub ka põhuküünis, juurviljakeldris ning kartulikuuhjade puhul. Peale kõigi andmete saamist töötame need klassis ümber. Kuupmeetrite järgi leiame vastavate tabelite abil kilogrammid ja tonnid. Kui nii on kindlaks tehtud abimajandi kogu söödatagavara, siis

arvutatakse järgmistes töötundides söödaratsioonid kõigile loomaühikuile abimajandis. Sellele arvutusele järgneb kohe praktiline töö karja juures, kus iga õpilane temale määratud loomale kaalub välja terve päevase ja ühekordse söödaratsiooni. Kaalumisel näeb õpilane oma silmaga, kui suur on gramm (mineraalsöötade kaalumisel) ja kilogramm (jõusöötade, toorsööda ja kuivsööda kaalumisel).

Nagu eespool toodud näitest selgub, on siin mitmel tööpäeval tegemist puht loomakasvatuse kõrval ka matemaatika tehetega ning grammi, kilogrammi, tonni, meetri, ruutmeetri ja kuupmeetri mõistete selgitamisega. Praktilise töö juures jäävad need mõisted nagu iseenesest õpilastele mällu.

Mulla ja maaharimise tundmaõppimisest.

Muld pole surnud mineraalide kogu, vaid mullas toimuvad väga keerulised protsessid ja eluavaldused — mullas on elu. Et mulda õigesti harida ja rikkalikku saaki saada, selleks tuleb teda ennast lähemalt tunda.

Põllutöörühmas mulla tundmaõppimisel käsitlen järgmisi mullateaduse alajaotusi:

- a) mulla mineraalne koostis ja liigitus ning mulla klassifikatsioon;
- b) mulla orgaaniline aine ja selle juurdevool mulda; orgaanilise aine püsivus, olenevalt mulla liigist ja harimisvõttest;
- c) mullas olev vesi ja selle liikumine;
- d) õhk mullas;
- e) mikroorganismid ja nende tegevus mullas.

Kogu aine käsitus toimub talvel ruumis ja suvel põllul. Mulla, samuti ka maaharimise tundmaõppimisel, kasutan näitliku vahendina liivakasti. Liivakast kujutab endast väikest põldu kõigi selle osadega. Liivakastis teen õpilastele kõigepealt selgeks mulla mõiste, siis mulla profiili, mulla koostisosad jne. Liivakastis (õieti mullakastis) on eri osas kaks mulla läbilõiget: üks meie koolikodu abimajandi põllult, teine kooliaias. Läbilõiked on tehtud 75 cm sügavuselt ja on küllaldased künnikihi ja aluskihi vaatlemiseks ning vastavate harimisvõtete jälgimiseks. Siinsamas mullakastis selgitan ja näitan õpilastele ka üksikute põllutööriistade ja nende üksikute osade tööd, kusjuures tööriistadeks on põllutööriistade vähendatud mudelid. Nende mudelite ehitust ja üksikuid osi kirjeldan põllutööriistade juures pikemalt. Samas kastis selgitan õpilastele külvi-korda ja selle rakendamist looduses, samuti ka kõlvikuteks jaotamist (põllud, karjamaa, heinamaa jne.).

Töö mullakasti juures toimub järgmiselt:

- a) vestlus, kus selgitan teemat;
- b) demonstreerin ise töövõtteid või lasen seda teha vastaval õpilasel;
- c) lasen töövõtteid proovida 2—3 õpilasel, kusjuures kogu töörühm jälgib proovimist (siin juhin kohe tähelepanu esinenud puudustele ja kõrvaldan need);
- d) õpilased harjutavad üksikult; kui töövõtteid on omandatud, kontrollin igaüht, juhin veelkordselt tähelepanu vääradele töövõtetele ja näitan õiget;
- e) kanname töövihikuisse lühidalt töö ja selle sooritamise käigu ning kõik joonised.

Vee mullas liikumise näitlikustamiseks tarvitan 60 cm pikkusi klaas-silindreid ja 30 cm pikkusi koonussilindreid, mis on kinnitatud raskele statiivile. Statiivi raskus on oluline, sest kinnitan ühele statiivile 6 silind-

rit, et korraga näidata muldade omadusi vee läbilaskmise, kinnipidamise ja imemise suhtes. Kui aga neid katseid teha üksikult, ei ole pilt nii efektne ega selge. Katseteks valin kolme põhitüüpi mulda: puhas liiv, savi ja muld. Nendest kolmest koostan ise vahepealseid liike.

Kui katsed on laboratoorselt sooritatud, siis viin need üle mullakastile, kus uuesti teeme veerežiimi katseid. Mullakastis saab veerežiimi katsetele lisada juba üksikute põllutööriistade tööd (põllutööriistade mudelite abil). Näiteks kallame põllumulla profiilile läbi kastekannu sõela vett (vihm), nii et muld märgub kogu läbilõike ulatuses. Seejärel tarvitame kerget äket (mudel) mulla pinnase kohendamiseks poolel läbilõikeosal, kuna teise osa jätame peale kastmist samasse seisundisse. Järgmisel päeval teeme esimese vaatluse ja siis selgub, et kohendatud muld peab niiskust kinni, ei lase allpool olevat vett pinnani tõusta ega sealt õhku aurata. Kohendamata muld aga on ööpäeva jooksul kõvasti kuivanud. Esimesel juhul on mulla kapillaarsus pinna osas lõhnutud ja selles kihis ei toimu vee liikumist alt üles. Teises osas jääb aga kapillaarsus alles ning mullas olev vesi tõuseb pinnani, kus ta aurab, muld ise kuivab ruttu.

Niisamasuguse katse juures selgitan ka adra ja rulli tööd. Läbiniisutatud mulla künname adraga läbi. Pool osa sellest mullast rullin kohe peale kündmist uuesti kinni ja äestan pealispinna kohedaks, kuna teine pool jääb seisma künniviiludena. Peale paaripäevast seismist saame juba vaatlusi teha. Näeme, et see muld, mille kohe peale kündmist rullisime ja mille pealispinna kohendasime, on külvikihis niiske, kuna teine pool on täiesti ära kuivanud.

Mullakastis saab adramudeliga väga hästi selgitada ka künnikihi sügavuse võtmist künni korral. Läbi klasseina näeme kohe ebaõiget kündi, kui ader on lastud liiga sügavale ja sahk keerab liiga palju toorest mulda üles külvikihti.

Suvel teeme aga need katsed põllutöörühma katsepõllul, kus selleks on eraldatud 5 katselappi.

Taimedele vajalike soolade kindlaksmääramiseks mullas teeme koolkodu aias katseid. Need katsed, mis näitavad väetiste mõju taimede saagikusele, selgitavad ka mulla viljakust. Nende katsetega nagu küsime taimelt, missuguseid aineid ei ole mullas piisavalt.

Taimekasvatuse käsitlemisest.

Siin kulgeb töö kõigis rühmades aasta läbi: talvel ruumis ja suvel väljas tegeliku töö juures. Noorema ja 1. vanema rühmaga käsitlen üldtaimkasvatust, 2. ja 3. rühmaga aga eritaimekasvatust. Üldtaimekasvatuse käsitlen taime ennast, taime kasvu tegureid, samuti taimede kasvatamise viise, väetamist, külviviise, umbrohtusid ning taimekahjureid ja nende tõrjet, seemnete ettevalmistust külviks, külvikorda jne. Toogem allpool näide külvikorra käsitlemisest üldtaimekasvatuse tundides.

Kõigepealt koostan külvikorra pilttabeli, mille kõik õpilased oma töövihikusse joonistavad. Siis selgitan vestluses, milleks on vajalik niisugune viljade järjestus põllul. Sellele järgneb teise samasuguse külvikorra koostamine, kuid nüüd juba vastavate taimedega (kasutan selleks valmistatud herbaariumi). Külvikorda ülesseatud taimede järgi näeb õpilane, kuidas pikajuurelised taimed külvikorras käivad nõrgajuureliste eel, lämmastiku kogujad lämmastikku vajajate eel jne. Mustkesa vajaduse selgitamiseks kasutan veel tüüpiliste juurumbrohtude (orashein,

ohakas) herbaariumi ja näitan juurubrohtude hävitamise võtteid. Nüüd selgitan veel kord teoreetiliselt kõiki nõudeid, mida tuleb arvestada külvikorra koostamisel, siis hakkame külvikorra koostamist harjutama. Selleks on mul valmistatud põldkarbikesed, milledest igaüks on kujutatud teatud kultuuri. Need karbid annan segatult õpilastele ja teatan ka ülesande, näiteks: koostada 9-väljaline külvikord, kusjuures esimene põld on kartul. Saanud ülesande, asetab õpilane karbikesed külvikorraks. Teisele õpilasele annan aga teise ülesande: koostada 7-väljaline külvikord, 7-väljaline farmilähedane sööda-külvikord jne. Kui kontrollimisel selgub, et kõik õpilased oskavad karbikesega külvikorda koostada, siis asume külvikorrast saadud teadmiste kinnistamiseks liivakasti juurde. Liivakasti saab anda juba sisukamaid ülesandeid. Siin joonistan näiteks kolhoosi keskuse ja tema lähedased kõlvikud (põllumaa, heinamaa, kultuurkoplid) ning õpilasel tuleb siin jagada põllumaa ülesande kohaselt külvikordadeks.

Kuid suurem osa taimekasvatuse kavast on määratud praktikale ja tegelikule tööle. Siin on meie kasutada kooli abimajandi põllud, aed, heinamaa, karjamaa. Töö on nii korraldatud, et iga kultuuri juures teeme läbi kõik töövõtted kuni koristamiseni ja hoiukohtadesse panemiseni. Kevadel varakult, kui siseruumis on kindlaks määratud seemnevilja külvikõlblikkus (idanemise ja puhtuse protsent, idanemise energia), alustame seemnevilja puhastamist ja sorteerimist. Põllutöö algamisega aga võtavad põllutöörühma õpilased osa kõigist töödest kas üksikult või rühmana, kuid nii, et iga õpilane teeb vastava töö praktiliselt läbi. Näitena võiks võtta viljakoristamise, mille puhul iga õpilane õpib käsitsi vikatiga ja niidumasinaga niitmist, käsitsi riisumist ja loorehaga riisumist ning vilja kokkupanekut. Niidumasinaga niitmisel, samuti ka hoburehaga riisumisel töötab iga rühma liige pool tundi ja siis toimub vahetus. Kiire tööde vaheldumine võimaldab omakorda tutvuda kõigi töövõttega ja töö ei muutu igavaks. Niisugust kiiret vahelduvust rakendan kõigis põllutöodes.

Põllutööriistade ja -masinate tundmaõppimisest.

Töö produktiivsuse tõstmisel on tähtsaks teguriks riistade ja masinate rakendamine. Nende käsitlemisel alustan kõige lihtsamaist — käsiriistadest (labidas, hark, reha) ja lõpetan masinatega. Iga tööriista ja masina juures tuleb käsitlemisele tema sobivus mullaliikidele, tema käsitlemise hõlpsus ja vastupidavus ning tööjõudlus. Põhiliste tööriistade käsitlemisel (ader, äke, rull) ruumis tarvitan mudelid ja nende riistade tööd ning töövõtteid demonstreerin mullakastis. Praegu on meil põllutöörühmas olemas adra, rulli ja äkke mudelid. Mudelid valmistati minu jooniste järgi Tallinna masina-traktorijaamas. Mudelid on võimalik lahti võtta üksikosadeks, mida saab kasutada üksikosade käsitlemisel (adra hõlm, tera, tald jne.). Üksikosade kinnitus mudelil vastab täpselt originaalile. Suuremate tööriistade ja masinate vaatlusi teeme nii kooli abimajandis kui ka Tallinna masina-traktorijaama põllutööriistade ja masinate hoiuruumis. Suuremate põllutöömasinatelt on meil olemas traktor HTZ-7 ja selle haakeriistad: rippader, kultivaator ja põhulohisti. Nende juures õpib põllutöörühma õpilane traktorit juhtima ja lihtsamaid haakeriistu käsitsema.

Põllutööriistade ja -masinate korrashoidu ja lihtsamat remonti õpime nii praktilise tööna kooli abimajandi tööriistade hoiuruumis kui ka Tal-

linna masina-traktorijaamas. Samuti arutame, kuidas rakendada vajalik arv inimesi masinate juurde tööle viljalõikusel, rehepeksul, kartulivõtmisel jne.

Tähelepanu pöörame ka käsiriistadele. Neid korrastame ja valmistame uusi. Käsiriistade hoiuruumis on tööriistad korralikult paigutatud nii, et iga riista saame kätte ilma teist tõstmata.

Katsete korraldamisest.

Mitšuurinliku bioloogia tundmaõppimise vajalikuks tingimuseks koolis on õpilaste katselis-praktiline töö kooli katseaias ja põllul.

Meil koolikodus on õppekatsed jagatud kolme ossa: 1) katsed aias, 2) katsed põllul ja 3) katsed heina- ja karjamaal.

Aias teeme katseid köögivilja, lillede, marjapõõsaste, viljapuude, ilupõõsaste jne. kasvatamise alal, põllul katseid ja vaatlusi, mis on seoses põlluviljadega. Oleme järjekindlalt korraldanud kartuli sordivõrdluskatseid, kartuli seemnemugulate suuruse katseid, kartuli mahapaneku-aja katseid. Rakendame kaht külvikorda: aedviljade külvikorda ning harilikku 7-väljalist külvikorda. Peale nende korraldame veel põllutöörühma katsealal silotaimede vaatluskatseid maisiga, maapirniga, päevalillega, segaviljaga, varase kapsaga, söödakapsaga.

Katselapid heina- ja karjamaal. Siin on meil abimajandi heinamaast eraldatud maaosa, kus korraldame peaasjalikult heinamaa väetuskatseid. Katseid korraldame heinamaal kahes korduses, kusjuures katselapi suurus on 100 m² (10 × 10 m).

Töö katsealadel toimub järgmiselt: a) vestlen õpilastega, selgitan ja näitan, kuidas vastavat tööd teha; b) töörühma kõigi õpilaste ühine töö katsepõllul: maaharimine, väetamine ja katselappide rajamine; c) näitan õpilastele õigeid töövõtteid antud töö puhul; d) töövõtete proovimine 3—4 õpilase poolt, nende töös esinenud puuduste näitamine ja kõrvaldamine; e) rühma iga õpilase suunamine temale kinnistatud maa-alale ja tööülesande täitmine; f) katsepõllu korrashoid ja hooldamine; g) töö kontrollimine ja hindamine õpetaja poolt; h) töö lõpetamine, saagi koristamine ja lõpptulemuste kokkuvõtmine.

Lisaks sellele on põllutöörühmal veel heintaimede vaatluslapid. Need võimaldavad tundma õppida üksikuid heintaimede liike mitmesugustel arenemisastmetel.

Töö kasvatuslikust mõjust.

Kui Senti, Voova ja Eino olid varem koolis väga rahutud ja tegid ulakusi, siis nüüd on olukord hoopis muutunud. Suvel olid Eino ja Senti korralikud heinatöölised ja põllulgi ei jäänud nad ühestki tööst kõrvale, vaid tegid kõike korralikult. Talvel aga istusid Senti, Voova ja Eino igal vabal minutil jänese farmis ja hoidsid oma hoolealuseid küll süles, küll põues. Igaüks neist teab oma küüliku iga väikest eraldusmärki, igaüks teab, missugust sööta ta küülik armastab ja millist hästi ei salli. Farmi viiakse ka kaasa käsiraamatuid ja siis uuritakse täht-tähelt ja sõna-sõnalt küülikute kasvatamise tarkust.

Kui Albert puutöörühma pandi, siis oli talle puutöö alguses vastumeelt. Igal vabal hetkel oli ta tööliste maja juures ja vallatles tööliste lastega. Tihti oli tal õpetajate ja kasvatajatega seepärast arusaamatusi. Kui aga Albertile lubasin ühe küüliku, siis algas poisil uus elu. Küüliku jaoks pidi

ta ju ise puuri ehitama — ja tal olid selleks kõige paremad võimalused, sest ta on ju puutöörühma õpilane. Nüüd algas Albertil töökojas kõva töö. Plaani järgi valmistas ta ühe puuri ning kui teda kiideti ja ta ise ka nägi, kui hästi see töö tema käes läheb, tegi ta veel ühe oma parimale sõbrale Väinole. Kui puurid valmis, said poisid mõlemad ka küülikud. Nüüd ei näe enam keegi Albertit tööliste maja juures, vaid kõik oma vaba aja veedab ta jänesefarmis. Ühtlasi on ta küülikufarmi puumeistriks, sest tema on see, kes parandab teiste küülikute puure. Kuid kõige rohkem kiidab Albertit puutöörühma õpetaja, sest poiss on hakanud agaralt puutööd tegema ja ei ole enam niisugust ülesannet, millega ta hakkama ei saaks.

Ja nii võiks veel tuua hulk näiteid, sest ega need eespool nimetatud pole koolkodus ainukesed põllutöö ja loomade armastajad. Siin on veel hulk karjamehi, nagu Arne, Endel, Ants, Eesi, Eevi jt. ning tublisid põllutöölisi, nagu Jüri, Nikolai, Heino, Inge jt.

Koolkodu kasvandikud töötavad hästi ka pärast meilt lahkumist. Toon näitena paar iseloomustust, mis kolhoosi esimees on andnud meie endiste kasvandike kohta, kes töötavad kolhoosis.

Iseloomustus Vallo PIIRSalu kohta.

«Vallo Piirsalu tuli «Tšapajevi» kolhoosi 1955. a. juunis. 1955. a. suvel töötas ta lüpsikarja karjasena. Talvel asus tööle koos teiste kolhoosnikutega. Oma tööülesandeid täitis Piirsalu teadlikult ja korralikult. Kevadel otsustas kolhoosi juhatus teda jätta põllutöölisena tööle. Peaaegu sügiseni töötas Piirsalu IV brigaadi koosseisus Kose Sordivõrdluskatsepunkti töödel. 1956. a. sügisel usaldas kolhoosi juhatus Piirsalu hoolde tiinete mullikate grupi, kus ta töötab ka praegu. Piirsalu on oma hoolsa tööga võitnud kogu kolhoosikollektiivi sümpaatiat, mistõttu peame olema tänulikud Kosejõe Koolkodu juhtkonnale Piirsalu õpetamise ja kasvatamise eest.»

(H. RAUDE)

«Tšapajevi» nim. kolhoosi esimees.

Iseloomustus Ivan SKAPINI kohta.

«Ivan Skapin tuli «Tšapajevi» kolhoosi 1956. a. suve algul, asudes tööle lüpsikarja karjasena. Töötades võrdlemisi rasketes tingimustes, karjatades loomi liigniiskusest pehmel pinnasel, tuli Skapin oma ülesannetega edukalt toime. Praegu, kus loomad asuvad lautades, töötab Skapin söötade vedamisel ja söötade ettevalmistamisel koos teiste kolhoosnikutega.

Skapin on oma ülesandeid täitnud teadlikult ja korralikult ning väärib täielikult lugupidamist ja hoolitsust, mis temale osutatakse.»

(H. RAUDE)

«Tšapajevi» nim. kolhoosi esimees.

* * *

Meie lastekodus on laste ettevalmistamine põllumajanduse alal tõestanud oma õigsust ning elulisust meie noorsoo kasvatuses üldises süsteemis. Seejuures on meie lipukirjaks olnud M. I. Kalinini sõnad: «Koolide juures asuvate katseaedade saavutusi ei tule mõõta ainult numbritega kogutud saagi kohta, olgugi et see ei ole ükskõik, vaid sellega, missugust kasvatuslikku efekti on saavutatud kooliõpilaste väljaõpetamise ja kasvatuses üldises süsteemis, see on kui palju õpilased on tõstnud oma õppetaset, kuidas vanemate klasside õpilased on õppinud töötama ja kuidas nooremate klasside õpilased on süvenenud töösse.»

Lotomängu kasutamisest õppetunnis.

L. KUUSIK,

Jõgeva raj. Kõola Algkooli juhataja.

Kooli astumisega algab uus lehekülg laste elus. Algab tõsine töö.

Koolis toimub elu kindla korra järgi, millele tuleb tahes-tahmata alluda. Sageli tuleb tegelda asjadega, mis sugugi ei huvita, või murda pead raskete ülesannete kallal, selle asemel et joosta väljas või teha midagi muud meeldivamat.

Õpetajal lasub vastutusrikas ülesanne olla lapsele teetasandajaks üleminekul kodunt kooli ja luua niisugune õhkkond, et lapsed meeleldi vahetaksid oma senise koduse miljöö uue huvitava ja kaasakiskuva koolielu vastu ega tunneks kahetsust kaotatud vabaduse pärast. Mäng, kuigi uuel sisukamal kujul, jätkugu algul ka koolis ja mingi aegamööda üle tööks selle sõna tõsisel mõttes.

Meenub üks esimesi päevi I klassis aastaid tagasi. Olime eesti keele tunnis dramatiseerinud muinasjuttu «Kolm karu». Tund oli väga lõbus, lapsed elasid mängule kaasa, nagu oleksid nad tõesti viibinud karumajas ja olnud kaastegelased seal toimuvais sündmustes. Tunni lõpul tuli väike Raini minu juurde, võttis mul ümbert kinni ja ütles: «Õpetaja, koolis on nii hea olla!»

Vaatleme lapsi vahetunnis, kuidas nad leiutavad üha uusi ja omapäraseid mängu, et rahuldada oma elavat fantaasiat ja liikumistungi. Lastele on mäng loomupärane vajadus, seepärast tuleb seda asjaolu arvestada ka õppetunni organiseerimisel esimestel õppeaastatel.

Et õppetund saavutaks oma eesmärgi, tuleb aine käsitus muuta huvitavaks, põimida sellesse ka mängu elemente, eriti nooremates klassides. Ei saa sundida 7—8-aastast õpilast tund aega istuma pingis ja ainult kirjutama või kuulama õpetajat. Isegi huvitava jutu lugemist ei jõua lapsed pidevalt kuigi kaua kuulata, mis siis veel rääkida dotseerimisest õppe-materjali pakkumisel, mis nõuab õpilastelt palju suuremat vaimset pingutust ja tähelepanu keskendamist. Väga tähtis on rõõmsa ja erksa töömeeleolu loomine, ning mängul on sealjuures küllaltki tähtis koht.

On väga oluline, kuidas me seletame näiteks aritmeetikas II klassi õpilastele liitmist ja lahutamist üleminekuga ühest kümnest teise. Kui me teeme seda lihtsalt tahvilil vastavate abstraktsete arvudega, paistab see lastele väga keeruline olevat. Korraldame aga mängu, kus üks õpilane on müüja, kellelt kaasõpilased ostavad mitmesuguse hinnaga koolitarbeid, maksavad arveid või vahetavad raha, on õppetöö huvitavam ja tagajärjed paremad. Arvutamise käik on küll sama, kuid kogu see mitmekesine tegevus, mõtted, mis sealjuures tekivad — kõik see sunnib lapsi vilkamale mõtetegevusele.

Õpime vene keele tunnis aabitsa eelkursusel tegevust näitavaid sõnu: *прыгае*, *сидит*, *срout*, *бегае*, *ходит*. Kui teha seda kuivalt: *сидит* tähendab *istub*, *срout* — *seisab* jne., ei jää need sõnad lastele kuigi ruttu

meelde. Kui nad aga sealjuures teevad vastavaid imiteerivaid liigutusi või kui üks õpilane klassi ees demonstreerib tegevusi ja kaaslased ütlevad, mida ta teeb, omandatakse samad sõnad nagu iseenesest.

Algkooli nooremates klassides on võimalusi mängude korraldamiseks tunnis muidugi rohkem kui vanemal astmel, seda eeldab juba õppematerjali iseloom ja kasutamiseks olev aeg, kuid ka III ja IV klassi lapsed on õnnelikud, kui nad saavad tunnis mõnikord mängida.

Mänge, mida kasutada tunnis, on väga palju ja mitmesuguseid, iga õpetaja võib neid luua ka ise, oma äranägemise järgi, nii kuidas vastav õppematerjal parajasti võimaldab ja aeg lubab.

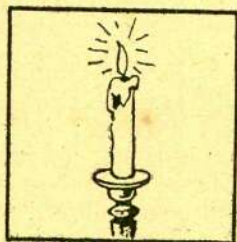
Üks huvitavamaid ja kasulikumaid, ühtlasi mitmekesisemaid mänge on lotomäng. Seda saab rakendada nii aritmeetika kui ka eesti keele ja vene keele tundides, nii otseses töös õpilastega kui ka iseseisvate ülesannete andmisel.

Mängu valmistamine on lihtne, sellest saavad väga hästi osa võtta õpilased ise. Kui vajalikke pilte ei leidu, võib neid ise joonistada. Natuke paberit, pappi, tušši, paar laiemat sulge ja head pealehakkamist — see ongi kõik, mis läheb selleks vaja, et tuua vahetevahel argipäevasesse õppetundi mõni eredam veerandtund lotomängu näol.

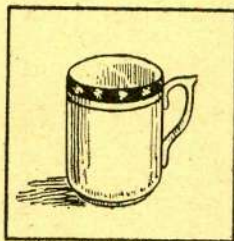
Allpool mõnedest lotomängudest eri ainete tundides.

Lotod eesti keele tunnis.

I klassis lugema õppimisel on lastel kalduvus pala pähe õppida. Paljud õpilased loevad kodus ettevalmistatud lugemistükki klassis ette küll soravalt, kui aga hakata küsima üht või teist sõna sellest palast, ilmneb, et neid ei osatagi lugeda; tähti tuntakse küll, aga kokku tuleb hoopis teine sõna kui tegelikult on. Et jõuda selgusele, kas õpilane mõistab lugeda, on vaja talle anda ülesandeid, mis on koostatud vastava aabitsapala põhjal. Selleks sobib pildiloto.

küünal

kruus

küülik

Seda mängivad lapsed iseseisvalt. Iga pildikese juurde, mis on kleebitud nelinurksele papitükile, kuuluvad sõnasedelid pildikeste allkirjadega. Kogu see materjal on paigutatud ümbrikusse. Õpilased loevad sõnad sedelitelt ja asetavad need vastavate piltide alla.

Sama lotot saab kasutada ka vene keele tundides, kui sedelite teisele küljele kirjutada venekeelsed sõnad. Suulise ülesandena on hea lasta mõelda antud sõnadega lauseid.

Lugemisoskuse süvendamiseks võib valmistada ka tegusõnade loto.

See koosneb pildikestest, millel on kujutatud mingi tegevus, ja vastavatest sõnasedelitest tegusõnadega.

seisab

käib

jookseb

Seda on sobiv mängida siis, kui õpitakse tegevust näitava sõna lõppu -b. See on sõnasedelitel tehtud värviliselt, et ta hästi silma paistaks. Ka tegusõnadele võib suuliselt lauseid koostada.

Raskem on töö, kui pildi alla tuleb seada mitmesõnaline lause, mis on kätte antud üksikute sõnadena sedelitel.

Uute sõnade ja sünonüümide õppimiseks sobib loto põhimõttel koostatud mäng, kus kasutatakse sedeleid samatähenduslike sõnadega, näiteks:

pedakas

jaanilill

künnilind

mänd

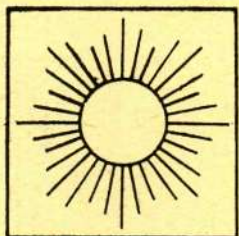
pääsusilm

ööbik

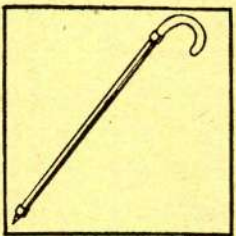
See loto võimaldab õpilastele ka iseseisvate ülesannete andmist: a) asetada ümbrikus leiduvad sedelid sünonüümide kaupa liigitatult; b) moodustada uute samatähenduslike sõnadega lauseid või jutuke kas suuliselt või kirjalikult.

Kõige armsamaks mänguks lastele on lotomäng «Mõistata!» See on koostatud eesti rahva mõistatustest.

Tavaliselt mängime nii, et õpetaja annab mõistatusi, õpilaste käes on vastused-pildikesed. Vastuseks tõstetakse üles pilt.

Ühe korra käib
ümbes toa, vaatab
igasse auku?

Ilma silmadeta,
ilma kõrvadeta,
aga pimedaid
veab?

Saja-aastane vana-
eit, päevavanune
pea?

Kuid kui paar korda nii on mängitud, on lastel kõik mõistatuste lahendused peas ja mäng pole enam põnev. Seepärast vahetame siis osad: õpetaja võtab enda kätte kaardid vastustega, lapsed mõistatused. Õpetaja näitab nüüd mõistatuse vastuseks olevat pilti, õpilased aga peavad oma sedelilt leidma selle kohta mõistatuse ning selle üles tõstma. See paneb juba rohkem mõtlema, samuti on siin vaja lugemisoskust.

2. Lotod vene keele tunnis.

II klassis on aabitsaeelsel perioodil väga hea kasutada sõnade õppimisel pildilotot.

Vastav pildimaterjal leidub aabitsa lotolehtedel. Kaardid kleebime ja võtame tarvitusele sedamööda, kuidas õpime uusi sõnu. Algul on kaarte vähe, sest ka sõnu on vähe, nende arv suureneb õpitud sõnade arvu suurenemisega. Mängu võtame parajasti need kaardid, millel olevaid sõnu eriti tahame süvendada. Kordamisel tulevad kasutusele kõik kaardid, siis on hea ülevaade, kuipalju lapsed juba oskavad.

Mängida saab mitut moodi.

a) Õpetaja käes on lahtised pildikesed, lastel lotokaardid, millel kolm pilti. Õpetaja nimetab vene keeles ühel tema käes olevat pildil kujutatud eseme, näit. *куч*. Õpilane, kelle lotokaardil leidub sama pilt, tuleb klassi ette, saab õpetajalt pildikesed endale, näitab seda klassi poole, kordab: *Вот куч*, läheb kohale ja katab õpetajalt saadud pildikesega vastava pildi oma lotokaardil kinni.

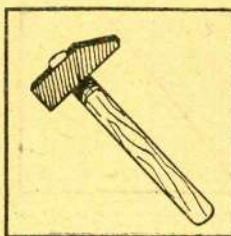
b) Huvitavam ja keerulisem on mäng, kui õpetaja nimetab pildil kujutatud eseme eesti keeles, õpilane peab ütleva vastava venekeelse sõna. Pildikesed, mis jäävad välja lunastamata, s. t. mille venekeelset nimetust vastav õpilane ei tea, paneb õpetaja kõrvale. Kui kõik õpetaja käes olevad pildikesed on läbi küsitud, vaadatakse ühiselt üle ja korratakse nende piltide nimetusi, mis mängu ajal kõrvale pandi. Võidab see, kelle kaart sai kõige enne täis.

Lastele meeldib see mäng väga. Kui õpilane näeb õpetaja käes temale vajalikku pildikest, kuid ei mõista seda välja lunastada, on ta väga õnnetu. Järgmisel tunnil püüab ta kindlasti hoolikamalt tunnist osa võtta, et teinekord niisugust äpardust ei juhtuks. Olen tähele pannud, et see loto aitab õpilastel aabitsaeelse kursuse sõnad omandada kindlamini ja püsivamalt kui ilma mänguta.

Kui hakkame tähti õppima ja sõnu kirjutama, tuleb pilt lotokaardil katta vastava sõnaga.

дерево

МОЛОТ

ДЫМ

II klassis seisneb mäng ainult kaartidel olevate sõnade tähenduse tundmises. Mängida saab seda siiski mitut moodi:

a) Õpilastel on pildiloto kaardid piltidega ja nende piltide nimetused sedelitel. Ka õpetajal on sõnasedelid. Neilt nimetab õpetaja sõna vene või eesti keeles. Õpilane, kes oma sedelite hulgast leiab nimetatud sõna, katab sellega vastava pildi lotokaardil kinni.

b) Õpilastel on laual sõnasedelid, õpetajal pildiloto kaardid. Õpetaja nimetab oma kaardilt piltide nimetusi eesti või vene keeles. Lapsed otsivad vastava sõnasedeli ja toovad selle õpetaja kätte. Võidab see, kes kõige enne oma sedelitest lahti saab; kes sõnu ei oska lugeda, sellele jäävad nad aga lauale.

Seda lotot saab kasutada ka iseseisvaks tööks, kui iga kaardi juurde kuuluvad sõnad panna eraldi ümbrikusse. Õpetaja jaotab kaardid nende juurde kuuluvate ümbrikkudega õpilastele, kelle ülesandeks on asetada piltide kohale vastavad sõnad. Eriti lugema õppimise algastmel on niisugune töö heaks lugemisharjutuseks ja soodustab sõnavara paremat omandamist.

Ka III ja IV klassis on lotopildid valitud vastavalt nende klasside sõnavarale. Siin võib mängule kaalu lisamiseks anda lisaülesandeid. Õppides näiteks III klassis sõnade grammatilist sugu ja nimisõna ühildumist asesõnaga, nimetab õpetaja sõnasedelilt vastava nimisõna ja õpilane peab pildi juurde asetama selle nimetuse koos vastava asesõnaga, näit. *мой карандаш, моя книга, моё перо*.

Käsitledes IV klassis mitmuse moodustamist, annab õpetaja ülesandeks ütelda sõnasedelitel ainsuses leiduvad piltide nimetused mitmuses, lisada nimisõnadele omadussõna, tarvitada neid sõnu lauses jne.

Eriti head on niisugused lisaülesandega lotod teatud aineosa kordamiseks. Siis on kohe näha, kuidas õpilased on õpitud materjali omandanud ja mida on veel vaja süvendada.

Peale nimisõnade loto kasutame vene keele tundides ka tegusõnade loto. Seda saab mängida igas klassis õpitavate grammatiliste küsimuste kinnistamiseks pööramise alal.

II klassis süvendame õpitud tegusõnu loto abil. III ja IV klassis võib anda ülesandeks öelda õpetaja poolt nimetatud tegusõna minevikus või tulevikus või lõpetada antud lause, lisades tegusõnale sobiva sihitise, vastavalt õpilase käes olevale pildile, näit.: *Девочка собирает... ягоды*.

Neid lotokaarte saab kasutada ka iseseisva töö andmisel: kirjutada näiteks piltidel kujutatud tegevus olevikus, minevikus, tulevikus, ainsuse asemel kirjutada laused mitmuses jne.

IV klassis pööramise õppimisel ei saanud õpilastele kuidagi selgeks isikud ja pöördelõpud. Et seda tööd kuidagi lõbusamaks muuta, valmistame pööramise loto, kus eestikeelsed laused lotokaartidel tuleb katta venekeelsete vastetega.

Me kastame kapsaid.	Ta söödab kanu.	Sa pesed käsi.
---------------------------	-----------------------	----------------------

Мы поливаем капусту.

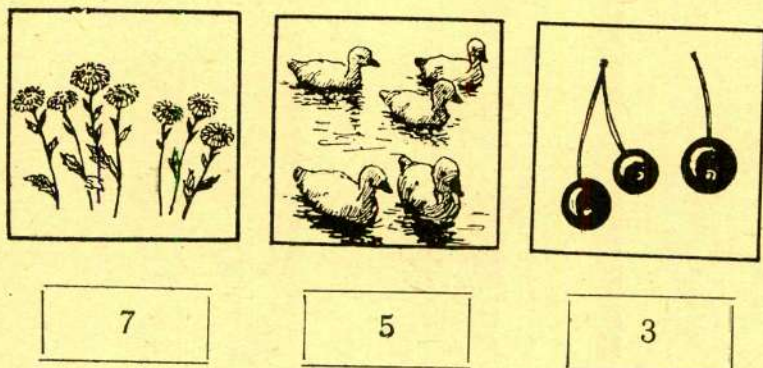
Он кормит кур.

Ты моешь руки.

Isikud ja pöördelõpud tegime värvilised, sest nendel lasub mängus pearõhk. Mängisime seda lotot mitmel tunnil. Kord andsin lauseid eesti, teine kord vene keeles. Minu heameeleks sai pööramine sel kombel päris kiiresti selgeks. Pärast tegime nende lausete peale kontrolltööna tõlke, mis õnnestus hästi.

3. Lotod aritmeetika tunnis.

I klassis on arvude ja numbrite õppimisel huvitav mängida numbrilotot piltidega.

Kaartidel on kujutatud asju või olendeid 1—10-ni. Õpilastele jaotatakse kaardid piltidega, õpetaja käes on numbrid. Õpetaja hüüab mõne numbriga. Kellel lastest on pilt vastava arvu kujunditega, katab selle kinni.

Lotot saab mängida ka iseseisvalt: igal õpilasel on paar kaarti, mille ta loendab esemed või olendid ja asetab piltide alla vastavad arvukujud või numbrid.

Peale selle võib mängu kasutada liitmiseks ja lahutamiseks 10 piires. Õpetaja ütleb ülesande, mille vastus peitub laste käes olevail kaartidel. Seejuures tuleb arvud põimida ülesandesse vastavate nimetustega: 3 porgandit — 1 porgand = 2 porgandit jne., muidu tuleb segadust, sest samasuguseid vastuseid on kaartidel õige mitu.

Iseseisvaks tööks numbrilotoga on veel mitu varianti:

a) Leida liikuvate numbritega kõik võimalused, kuidas saada antud vastused ($5 = 4 + 1$; $1 + 4$; $2 + 3$; $3 + 2$; $2 + 2 + 1$).

b) Mõelda ülesandeid antud piltide kohta, kusjuures vastuseks tulevad pildil kujutatud arvud.

c) Koostada liitmis- ja lahutamistehteid, mille vastuseks tuleb pildil antud arv.

Ükskordühe süvendamiseks II klassis on kasulik vastav loto, mis koosneb üksikutest sedelitest jagamis- või korrutamistehtega ja lotokaartidest, millel leiduvad nende tehete vastused.

Seda lotot saab mängida mitut moodi.

a) Õpetaja käes on sedelid tehete, lastel lotokaardid vastustega. Õpetaja nimetab tehte, õpilane, kel on selle tehete vastus, tuleb klassi ette, kordab tehte ja ütleb vastuse. Ta saab sedeli endale, millega katab vastuse oma lotokaardil.

b) Rohkem mõtlemist nõuab mäng, kui teha vastupidi: õpetajal on kaardid vastustega, lastel tehted. Õpetaja hüüab näiteks numbriga «24». Missugused arvud tuleb korrutada, et see vastus saada? Võimalusi on kaks: 6×4 ja 3×8 . Oma sedelid saavad õpetajale ära anda need kaks õpilast, kel on vastavad tehted. Kes ükskordühte ei tunne, sellele jäävad sedelid tehetega kätte ja ta kaotab mängu. Võidab see, kellel sedelid kõige enne lõpevad.

Aritmeetilisi lotosid saab edukalt kasutada paljude iseseisvate tööülesannete andmiseks õpilastele. Neist mõned näited:

a) Õpetaja jaotab õpilastele 1×1 loto kaartide vastused. Lapsed kirjutavad üles kõik võimalused, kuidas antud vastuseid saada korrutamise teel ($36 = 6 \times 6$; 9×4 ; 4×9).

b) Eraldada iga lotokaardi juurde kuuluvad sedelid ümbrikudesse ja lasta õpilastel panna sedelid tehetega õige vastuse kohale.

c) Õpilased saavad lotokaardid vastustega (näiteks 100 piires II klassis). Ülesandeks on iga vastuse kohta koostada liitmis- või lahutamistehteid. Kaardil on näiteks arv 29. Õpilased koostavad ülesanded: $20 + 9 = 29$; $11 + 18 = 29$; $22 + 7 = 29$ jne. Huvitav on sel puhul jälgida, kuidas iga õpilane valib endale jõukohased tehted: nõrk arvutaja valib kõige lihtsamad võimalused, hea arvutaja aga kasutab keerulisemaid arvude kombinatsioone.

III klassis andsin iseseisvaks tööks koostada harjutusi kõigi nelja tehte abil, nii et vastuseks tuleksid kaardil antud arvud. Olgu näiteks antud arv 350. Õpilased koostavad selle vastuse kohta 4 harjutust: $300 + 50 = 350$; $500 - 150 = 350$; $50 \times 7 = 350$; $700 : 2 = 350$. Antud ülesannet võib lasta täita ka võistlusmänguna. Võitjaks on see, kes koostas harjutused kõige kiiremini ja õigemini.

Niisugused harjutused on mõeldud kiirarvutamiseks. Teeme need paberilehtedele, mis õpilased pärast ära annavad, ja õpetaja hindab tööd kui peastarvutust.

Lotokaardid on head sellepolest, et nad võimaldavad väga mitmekesiselt iseseisvat peastarvutamist ilma õpetaja otsese juhtimiseta. Pealegi on lotomängu puhul õpilaste tööerakendamine vähe aega nõudev, mis liitklassis on eriti tähtis.

Valin mängimiseks tavaliselt niisugused tunnid, millal ei tule võtta edasi uut ainet või kui kavatsen korrata ja süvendada varemõpitud. Nii näiteks on meil II klassis vene keeles lotomängu tunniks viimane tund nädalas. Seda tundi ootavad lapsed alati suure põnevusega juba seepeärast, et ta erineb teistest tavalistest vene keele tundidest.

On rõõm näha, kuidas lapsed õhinaga on mängu juures ja isegi need õpilased, kes tunnis tavaliselt on tagasihoidlikud, on nakatunud mängutuhinast, püüavad innukalt ületada mängus esinevaid raskusi, omandades seejuures nagu märkamatult ikka enam ja enam keeleoskust.

Olen vahetevahel ergutuseks välja pannud ka auhinnad lotomängu võitjatele. Preemiateks on olnud väikesed raamatukesed, pliiatsid või vihikud. Preemia väärtus pole tähtis, tähtis on vaid põhimõte, et võitjat autasustatakse. Muidugi informeerin õpilasi aegsasti mängu tingimustest, et neil oleks võimalik ette valmistuda.

Oma kogemuste põhjal võin öelda, et lotomängu rakendamine õppetundides õigustab end. See toob rõõmsat hoogu ja ergutust igapäevasesse tundi, innustab õpilasi paremini õppima ja mõjub neisse arendavalt.

Klassivälise lugemise tundidest

V — VII klassis.

A. KRIISA,

Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi eesti keele ja kirjanduse kabineti juhataja.

Klassivälise lugemise ülesandeks on õpilasi täiendavalt tutvustada eakohase väärtusliku kirjandusega ja õpetada neid kirjandust iseseisvalt lugema, mõistma ja armastama. Seega on klassivälisel lugemisel tähtis koht noorte kasvatamisel ja õpetamisel.

Kuidas on lugu selle tähtsa tööloigu viljelemisega meie vabariigi koolides?

Praktika näitab, et klassivälise lugemine koolides ei seisa nõutaval kõrgusel.

Kõigepealt paistab silma, et programmis ettenähtud klassivälise lugemise tundide — viiendas klassis 12 tundi, kuuendas 8 tundi ja seitsmendas 5 tundi — kasutamisel on stiihiline iseloom. Paljudes koolides ei kasutata kõiki neid tunde selleks otstarbeks, paljudel juhtudel toimub töö juhuslikult, ilma kindla plaanita.

Olulise puudusena tuleb veel märkida meloodilist küündimatust. Töövõtted on ühekülgsed: tegeldakse peamiselt tegelaste iseloomujoonte leidmisega. Kui niisugune töö kordub tunnist tundi, siis on see õpilastele igav.

Sageli on klassivälise lugemise tundidel tavalise koolitunni raamid: õpilasi küsitletakse ja hinnatakse, lugemise ergutamise ja tunnist osavõtmise stiimuliks on hinded. Õppimise ainukeseks ergutajaks ei saa olla hinne. Seda enam on aga asi kurjast, kui õpilane loeb kirjandust ainult kontrollimise kartuse, hinde pärast. Lugemisel on kahtlemata teine kvaliteet, kui õpilane loeb huviga.

Sageli analüüsitakse klassivälise lugemise tunnis teoseid range asjalikkusega. Niisugusel juhul ei avane õpilastel küllaldasi võimalusi avaldada oma vaateid ja maitset teose suhtes. Juba tunni ülesehitus ei võimalda seda, kõnelemata sellest, et teosele lähenemine stimuleeriks õpilasi vabalt oma arvamusi ja tundeid avaldama.

Kuidas tuleks siis õpetajal toimida klassivälise lugemise tundide organiseerimisel?

Siinkohal ei saa anda küsimuse ammendavat analüüsi. Nimetame vaid kõige olulisemad põhimõtted, mille rakendamine aitaks klassivälise lugemise olukorda meie koolides mõnevõrra parandada.

Kõigepealt on vajalik, et õpetajal oleks kindel ülevaade õpilaste tööst klassivälise lugemise alal. Sellepärast tuleks klassivälise lugemise tunnid tööplaanis ette näha veerand- või poolaasta-kaupa ja lugemiseks ettenähtud teosed õppeaasta ulatuses ajaliselt jaotada.

Paljudes koolides seda aga ei tehta, mille tõttu ka koolidirektoril ega õppealajuhatajal ei ole sellest tööst ülevaadet.

Võimaluse piirides tuleb arvestada ka seda, et klassiväliseks lugemiseks ettenähtud teosed oleksid temaatiliselt seotud kirjandusliku lugemise materjaliga. Näiteks V klassis võiks rahvaluule käsitlemise ajaks planeerida klassivälise lugemise tunni Kreutzwaldi või Puškini muinasjutudega tutvumiseks. Teema puhul «Noorte elu minevikus» sobiks klassivälise lugemise korras tegelda V. Korolenko jutustusega «Maa-aluse lapsed», M. Gorki jutustusega «Lapsepõlv» jt.

Alati ei ole muidugi selline temaatiline sidumine võimalik. Pealegi tuleb õpilastega lugeda ka mõnda uudisteost, mille vastu neil on eriline huvi.

Senini on klassivälise lugemise puhul vähe tähelepanu pööratud nõudele, et töö teosega peab õpilastele andma esteetilist naudingut ja valmistama rõõmu. See aga on võimalik siis, kui õpetaja teose käsitluse igakülgsest läbi mõtleb ja töövorme mitmekesistab. Vestlus pakub õpilastele vähe huvi, kui see toimub iga teose puhul sama šablooni järgi. Üldse on soovitatav arvestada põhimõtet, et teoseid ei tarvitse ilmingimata algusest lõpuni läbi arutada, s. o. iga teose puhul analüüsida kõiki tegelasi, vaadelda kõiki probleeme.

Mõne teose puhul võiks näiteks vestelda huvitava kangelase üle; teises vaadelda mõnda probleemi, kolmandas esile tõsta kunstilisi pilte või õpilastele huvitavaid kohti ja neid klassis lugeda, kusjuures erilist rõhku tuleb panna lugemise ilmekusele; lühemaid palu tuleks tervenisti klassis lugeda.

Seega peab õpetaja, valmistudes klassivälise lugemise tunniks, läbi mõtlema, mida teoses vaatluse alla võtta ja kuidas seda huvitavalt teha.

Vastavalt teosele tuleb kasutada kõiki kasvatustöö võimalusi. Näiteks vestlus Oleg Koševoi üle VII klassis kujuneks kasvatuslikult ühekülseks, kui kõneleksime ainult tema kangelaslikkusest, tema patriotismist, kuid ei avaks sealjuures tema sisemaailma muid rikkusi, nagu armastus ja austus ema vastu, suhtumine seltsimeestesse, tema vaimsed huvid jne.

Klassivälise lugemise tunni peamisi meetodeid on vestlus, mis kulgegu õpilastele huvitavalt. Paljud õpetajad seavad vestluse eesmärgiks ainult teose sisu kontrollimise. Kui selle eesmärgiga vestlus kordub tunnistundi, pealegi ühe šablooni järgi, halvab see õpilaste kirjanduslikke huviseid.

Vestlusele annavad värskust ja hoogu ülesanded ja küsimused, nagu: jutustada meeldivast kangelasest; jutustada teosest huvitav episood; missugused mõtted ja tundmused tekkisid teose lugemisel; missugune mulje jäi raamatust; missugused teose illustratsioonid meeldisid ja miks; mida tahtis kirjanik teosega öelda; mis oli teoses eriti huvitav.

Mõne sündmustiku puhul on võimalik esitada ka probleemküsimusi, mis sunnivad õpilast sügavamalt tungima tegelase mõtte- ja tundemaailma. Näiteks: kas teatud kangelane toimis antud olukorras õigesti; kas õpilane oleks selles olukorras samuti toiminud.

Niisugused ülesanded ja küsimused, mis juhivad õpilast eetiliste ja esteetiliste probleemide valdkonda ning nõuavad temalt seisukoha võtmist, aktiveerivad klassi ja neil on suur kasvatuslik tähtsus.

Klassivälise lugemine peab kaasa aitama selleks, et õpilastel tekiks teosega nii öelda isiklik suhe. On vajalik, et õpilased harjuksid loetavat teost omapoolselt hindama ja omi seisukohti avaldama.

Õpilaste hinnangu kvaliteet muutub esteetilise tajumise protsessi süvenemisega, selle täienemisega. Esialgu avaldub see vaid lakoonilistes väljendustes: *meeldib, ei meeldi*. Hiljem, kui õpilased on omandanud nõutavaid teadmisi kirjandusteoorias, on loetud teosele antud hinnangul juba teadlikum iseloom, mis peab täienema klassist klassi.

Märkisime, et vestlus on klassivälise lugemise tunni peamisi meetodeid. Selle kõrval on soovitatav kasutada ka teisi meetodeid, nagu kommenteeriv lugemine, jutustamine, raamatu illustatsioonide vaatlemine ja nende järgi jutustamine, diafilmide näitamine, viktoriinid, õpilaste lühikesed ettekanded. Meetodid on sageli sõltuvad teose laadist.

Tuleb rõhutada, et klassivälise lugemise tunnis, eriti V klassis, on vaja julgemini harrastada kommenteerivat lugemist, mille kaudu on õpilasi otseselt võimalik õpetada süvenema kirjaniku kunstilisse sõnasse ja sellega arendada õpilaste teadliku lugemise oskust. Tuleks juhinduda põhimõttest, et klassis kirjandusega tegeldes peab kõlama kirjaniku elav sõna, s. t. tuleb lugeda, tsiteerida. Kahjuks võib praktikas paljude teoste käsitlese puhul märkida, ka vanemate klasside kirjanduse tundides, et teost ennast nagu polekski, seda ei kuulegi, on vaid selle ümber keerlev targutus.

Teatavasti on kirjanduse käsitlese üks olulisi komponente selle emotsionaalsus. Järelikult peab ka klassivälise lugemise tund õpilastele andma mingi elamuse, mõjutama nende tundeelu. Õpilastele peab igast sellisest tunnist midagi kõlama jääma: olgu need ülevad tunded, mille äratasid kangelaselise õilsad teod või mõtted, olgu see sügav kaasaelamine kangelaselise kannatustele või viha ja põlgus ülekohtu, vale ja inetuse vastu, või olgu see lihtsalt rõõm ja lõbutunne, mida pakkus teose lugemine.

Pedagoogikateaduste kandidaat H. I. Kudrjašev ütleb, et on olemas kirjanduse tunde, mis jäävad õpilastele mällu kümneteks aastateks. Ununevad üksikasjad, kuid tunnis esinenud sügavad elamused — ilu ja kõlbelise puhtuse tunnetamine, erutus, mille kutsus esile kunstiline kuju, vaimustus — need jäävad püsima kallihinnalise mälestusena. Õeldu on kahtlemata kehtiv ka klassivälise lugemise tunni kohta.

Kuidas äratada õpilastes emotsioone?

Valmis retsepti selleks ei ole. Väga palju oleneb kirjanduse õpetaja individuaalsetest võimetest, kuid üldreeglina on oluline silmas pidada esteetilist lähenemist loetavale teosele, mis oma mitmepalgelisuses on õpilastele huvitav. Emotsioonide äratamisel on oluline osa ka ilmekal lugemisel. Viimase suhtes tuleb olla nõudlik: õpetaja peab oskama ise ilmekalt lugeda ja olema suuteline seda ka õpilastele õpetama.

Klassivälise lugemise tundidel, kui need toimuvad õpilaste pideva huvi õhkkonnas, on kõik eeldused äratada armastust kirjanduse vastu.

Esitatud mõtete konkretiseerimiseks toome näitena ühe klassivälise lugemise tunni, mis toimus Ambla Keskkooli VI klassis teemal «Ed. Bornhöhe ajaloolised jutustused».

Tunni eesmärgiks oli kontrollida, kui tähelepanelikult olid õpilased teoseid lugenud, kuidas nad neist olid aru saanud, ja äratada õpilastes vaimustust rahva vabaduse eest peetava võitluse vastu. Selle tunni ideelise eesmärgi saavutamise eeldab sügavat emotsionaalsust tegelaste kangelaslikkuse esiletoomisel.

Vaatleme, kuidas õpetaja sellega toime tuli.

Kõne all oleva tunni ülesehituses võis täheldada nelja etappi, mis olid omavahel tihedasti seotud ja järgnesid üksteisele loogiliselt.

Need olid: 1. Sissejuhatus, mille eesmärgiks oli huvi äratamine käsit-

huse vastu. 2. Lugemise sügavuse kontrollimine. 3. Vestlus. 4. Kokkuvõte. Järgneva teose lugemise juhendamine.

Õpetaja alustas tundi jutustusega sellest, kuidas tema õpilasena «Tasujat» ja «Villu võitlusi» oli lugenud ning mis nendes teostes teda oli vaimustanud.

Õpetaja märkis, et ta oli oma noorpõlves «Tasujat» korduvalt lugenud ja ikka oli see teos teda erutanud. Edasi mainis ta mõnesid sündmusi, mis olid talle sügavalt meelde jäänud.

Oma jutustusse põimis ta mõningaid andmeid selle kohta, mida jutustab kroonika eestlaste ülestõusust 1343. aastal.

Õpetaja kõne oli südamlük, elav ja see stimuleeris sõnavõttudeks. Kerkisid mitmed käed. Õpilased soovisid kõnelda oma elamustest nende jutustuste lugemisel. Üks tütarlaps jutustas, et teda erutab Gabrieli saatus ja sellepärast on ta vastavaid kohti mitu korda lugenud. Õpilased vestlesid sundimatult, vabalt. Neid ühendas õpetajaga huvide ja elamuste ühtsus. Sissejuhatusega oli tööks loodud vajalik atmosfäär.

Järgnes tunni teine etapp: lugemise kontrollimine.

Õpetaja alustas seda tunniosa pedagoogilise taktitundega. Ta vältis tavalist kontrolliva varjundiga lauset: vaatame nüüd, kuidas olete lugenud. Selle asemel ütles ta, et Bornhöhe oskab sündmusi suurepäraselt kirjeldada ja seega meelde jäävaid pilte luua.

Edasi esitas ta ilmekas ettekandes järgmise katkendi ja palus õpilasi meenutada, missuguses jutustuses see esineb, kelle vahel ning millal see toimub:

«Oled sina eesti mees?» küsis sepp sügavalt hinge tõmmates.

«Olen küll,» vastas mees.

«Miks sa seda enne ei öelnud?»

«Meie oleme võõraste läbi juba nõnda ära rikutud, et üks eestlane enam teist uskuda ei või.»

«Mind võib igaüks uskuda,» seletas sepp uhkelt.

«Aga mungad on meistrid valetama. Kuidas võid sa maamees olla, kui sa munk oled?»

«Mina ei ole munk.»

«Kes sa siis oled?»

Õpetaja lõpetas lugemise küsimusega: «Mida vastas munk?»

Etteloetud teksti äratundmine eeldab teose põhjalikku tundmist.

Õpilastele pakkus vastuse leidmine huvi, mida näitasid elevus ja õpilaste hulgas tekkinud omavaheline vaikne keskustelu.

Sama eesmärgiga esitas õpetaja «Villu võitlustest» veel teise lühikese katkendi.

«Vürst Gabrieli» lugemise kontrollimiseks kasutas õpetaja teistsugust võtet. Ta jutustas väikese episoodi, mille katkestas põneval kohal, ja palus õpilasi jätkata.

Jutustada soovijaid oli mitmeid.

Omapoolse jutustamisega, mis toimus elavalt, andis õpetaja hea jutustamise eeskujuga.

Eesmärgiga kontrollida, kuidas õpilased looduskirjeldusi meelde jäta- vad, laskis ta õpilasel lugeda järgmise looduspildi, paludes klassil mee- nutada, missuguse sündmusega seoses see esineb.

«Oõ oli, nagu öeldud, pilvine, taevastume ja täpiline nagu mättane maa. Pilve- täppide vahel väänlesid risti-põigiti heledamad jooned, mille kaudu kuu kiired nõrka kuma uinuva maa üle valasid. Kõle öötuul kohas tumedasti ümberkaudsetes metsades ja vingus ratsaniku pea kohal üksiku männi okstes.»

Õpilased märkisid, et kuulnud looduspilt esineb «Tasujas» ja see kujutab ööd, millal algas ülestõus. Et saada ülevaadet, kuivõrd detailselt õpilased teost mäletavad, palus õpetaja kirjeldada üksikut ratsanikkir kõrgel künkal ja tema mõtteid. Seoses Tasuja mõtete esiletoomisega kerkis probleem: kas Tasuja teguviis oli õige, kui ta loobus Lodijärve lossi tungimast. Esitati mitmesuguseid arvamusi. Enamik leidis, et Tasujal oleks tulnud truuks jääda põhimõttele: isamaa üle kõige. Selle probleemi lahendamine toimus vabalt, mõttevahetuse korras.

Et «Tasujat» oli juba põhjalikult käsitletud eelmises klassis, asuti «Villu võitluste» vaatlemisele.

Üleminek tunni kolmandale etapile toimus seotult: meenutati, et teoste «Tasuja» ja «Villu võitlused» tegevusaeg langeb kokku, et jutustustel on üks ühine kangelane — Tasuja, kelle ülestõusu organiseerivast tegevusest kõneldakse «Villu võitlustes».

«Villu võitluste» puhul toimus vestlus ühe probleemi ümber: Villu kujunemine rahva vabaduse eest võitlejaks.

Vestluse käigus selgus, et õpilased olid õigesti aru saanud Villu kujunemise teest: tema esialgsest suhtumisest rahvasse ja selle põhjustest, muutumise motiividest ja Villu kujunemisest tõeliseks võitlejaks. Villu kujunemise käigu esiletoomist suunas õpetaja hästi läbimõeldud küsimustega.

Edasi esitas õpetaja küsimuse, kuidas õpilased teose põhjal Villut kujutlevad. Õpilaste poolt esitatud kujutluspilti täiendati teosest vastava koha lugemisega.

Õpetaja küsimus, missugused tegelased olid meeldivad või ebameeldivad, äratas elavat vastukaja. Üksmeelset hukkamõistu leidis Krõoda reetlikkus.

Viha- ja põlgustunde süvendamiseks rahva rõhujate vastu laskis õpetaja lugeda ilmekalt Priidu tapmise stseeni ja kirjelduse komtuuri kingitusest Villule.

«Villu võitluste» vaatlus lõppes Toomapäeva ülestõusu lõpu ilmeka lugemisega, mis veelgi süvendas õpilastes põlgust rahva rõhujate vastu.

Jutustuse «Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimased päevad» juurde läks õpetaja küsimusega: «Missugused lood meeldisid jutustuses kõige rohkem?» Selle küsimuse puhul oli palju sõnasoovijaid. Selgus, et võitluslood paelusid kõiki õpilasi. Nad jutustasid elavalt sellest, mis neile oli meeldinud. Aja puudusel tuli leppida ainult episoodide mainimisega.

Jutustuse «Vürst Gabriel» juures üksikasjaliselt ei peatunud. Vestlus toimus vaid kahe küsimuse ümber: tegelaste ajalooline tõepärasus ja eestlaste ning venelaste ühine võitlus. Paljud õpilased olid tutvunud jutustuse eessõnaga, mille tõttu seda küsimust oli võimalik lahendada vestluse vormis. Õpetaja tegi mõningaid selgitavaid märkusi Vene-Liivi sõja ja Liivimaa kohta.

Eestlaste ja venelaste ühise võitluse küsimuse arutamisel vaadeldi skulptuuri reproduktsiooni, mis kujutab eestlaste vanemat ja vene vürsti Vjatškot. Et mulje oleks tugevam ja et pildi näitamisega mitte liigselt aega kulutada, oli õpetaja varunud iga pingi jaoks ühe reproduktsiooni.

Järgnes tunni neljas etapp: kokkuvõtte tegemine ja järgnevalt lugemiseks ettenähtud teose tutvustamine.

Õpetaja alustas kokkuvõtet küsimusega: «Milliseid teoseid olete veel lugenud, kus käsitletakse eestlaste võitlust oma vabaduse eest?» Selgus, et õpilased olid tuttavad veel Saali ja Kippeli teostega. Ühiselt jõuti

järeldusele, et kõikides nendes teostes kujutatakse kangelasi, kes võitlevad oma rahva parema tuleviku eest.

Õpetaja lisas, et selliseid kangelasi on kirjanikud kujutanud mitte ainult rahva kaugest minevikust, vaid ka meie sajandi sündmuste taustal.

Järgnevalt tutvustas ta soojade, kaasakiskuvate sõnadega lugemisele tuleva teose «Kuidas karastus teras» peategelast Pavel Kortšagini. Õpilased kuulasid kaasaelamisega. Õpetaja sõnad äratasid poolehoidu ja huvi kangelaste vastu. Kuigi oldi teosega juba tuttavad, stimuleeris õpetaja sõnavõtt sügavamalt mõtlema teose üle ja analüüsima oma muljeid kangelasest.

Teose lugemist juhendas õpetaja nüüd järgmiste küsimuste kaudu: Miks suutis Pavel võita kõik raskused? Mille poolest võiks Pavel eeskujuks olla tänapäeva noortele?

Lugemispäevikusse tuli kirjutada üks Paveli mõte, mis lugemisel eriti tähelepanu köitis ja mis kangelast iseloomustab.

Võime küsida: millised olid eespool kirjeldatud klassivälise lugemise tunni voorused?

Tund häälestas õpilasi patriootiliselt; kõlama jäi mõte: võitlus rahva vabaduse ning õnne eest on suur ja õilis ülesanne, mille täitmisel, kui vaja, tuleb anda oma elu.

Klass oli aktiivne: õpilased soovisid kõnelda ning avaldasid vabalt oma muljeid ja seisukohti. Tunnis oli elevust, emotsionaalsust ja kaasaelamist kangelastele. Õpetaja kasutas mitmesuguseid töövõtteid, mis olid õpilastele huvitavad ja stimuleerisid neid aktiivsele osavõtule tööst.

Kirjeldatud klassivälise lugemise tund ei ole oma struktuurilt ja töövõtelt ainuke võimalus Bornhöhe ajalooliste jutustuste käsitlemiseks. See on vaid üks paljudest võimalustest, kuidas klassivälise lugemise materjali õpilastele huvitavaks teha.

Kooli raadiosõlme saadete korraldamise kogemusi*.

J. MITT,

Tartu II Keskkooli õpetaja.

I. Raadiosõlme olemus ja ülesanded.

Tänapäeva raadiotehnika laialdase leviku ajastul on raadio jõudnud kõikjale meie kodudesse ja asutustesse, olgu siis raadiovastuvõtjate või translatsioonivõrgu reprodaktorite näol. Lisaks sellele aga kasutatakse sageli veel radiofitseerimise üht erivormi — kohalikku raadiosõlme. Selline raadiosõlm võib olla käitises, kolhoosis, sovhoosis, teatris, kinos, kultuurimajas, koolis või ka mõnes muus asutuses.

Eriline koht kõigi teiste kohalike raadiosõlmede hulgas on aga kooli raadiosõlmel. Koolis, eriti keskkoolis, mitte ainult ei võiks, vaid otse peaks olema raadiosõlm. Raadiosõlm on koolile niisama vajalik, nagu kultuurihommik, seinaleht, foto-, kirjandus-, kunsti- või mis tahes muu ring või lauluansambel. On ju nii mõnigi nimekas lavakunstnik alustanud oma eduteed just nimelt kooli isetegevuslaval ja seetõttu ei või keegi öelda, et mõnest õpilasest, kes töötab raadiosõlme juures, ei kasva näiteks reporter Eesti Raadiotelevisiooni või insener «Punasele Retile». Pärnu II Keskkooli raadiosõlmest läks 3 poissi edasi õppima just raadio erialale.

Raadiosõlmes õpivad õpilased tundma ja käsitsema võimendusaparaati, magnetofoni, vastuvõtjat, grammofoni ja valjuhääldajat, õpivad esinema veidi maagilisena tunduva ja esialgu julgeidki ärevusse ajava mikrofoniees, õpivad koostama sõnalisi ja muusikalisi raadiosaateid, neid lindistama ning võrku saatma. Praktiliselt on see töö ettevalmistuseks raadiosaadete toimetaja või raadiotehnika elukutseks. Peale selle on kooli raadiosõlmel veel üks suur positiivne omadus: ta võimaldab mõne minuti jooksul luua kogu kooliga kontakti ja anda edasi kiireloomulist informatsiooni, ilma et oleks vaja paarkümmend klassi läbi käia või kogu kool saali kokku kutsuda, mis nõuaks tunduvalt rohkem vaeva ja aega kui teadete andmine raadio kaudu. Raadiosõlme töö põhivormiks on aga muidugi regulaarsete temaatiliste saadete andmine, mis teenivad kasvatustlikku ja õpetuslikku eesmärki ning kuuluvad seega lahutamatuks kooli töö üldisse süsteemi.

II. Raadiosõlme kujunemine Tartu II Keskkoolis.

Juba aastaid tagasi asutati nimetatud kooli raadiosõlm. Sõlme jaoks muretseti hädavajalik sisseseade: liinid, valjuhääldajad, mikrofon ja võimendaja. Sõlme töö aga ei kujunenud plaanipäraseks ega kulgenud väljatöötatud saatekava alusel. Sõlme kasutati ainult teadete edasiandmiseks, aga sedagi tehti juhuslikult ning harva.

1956/57. õppeaasta algupoolel otsustas kooli direksioon uuesti ellu

* Ette kantud IV vabariiklikel pedagoogilistel lugemistel 1958. a.

kutsuda ka kooli raadiosõlme. Sel ajal leidsid raadioentusiastid eest remonti vajava võimendaja ja rikutud radioola, millele aga lisandusid uued valjuhääldajad ja liinid. Uued valjuhääldajad saime tänu õpetaja R. Hallimäe algatusele, kes pöördus õpilaskonna poole üleskutsega, et iga klass ise muretseks endale reproduktori. Klassid reageerisid üleskutsele elavalt ja paari nädala pärast oli meil käes ligi 20 valjuhääldajat. Uued liinid aga muretseks kooli lastevanemate komitee ja õpetaja E. Suits koos tehnikahuviliste poistega aetas liinid kohale. See oli kogu tehniline varustus, millega alustas sõlm oma tegevust. 14. jaanuaril 1957. a. kõlaski kõigi klasside valjuhääldajais sõlme diktori ajuti katkev ja ajuti raginaks muutuv hääl: «Tähelepanu! Tähelepanu! Siin Tartu II Keskkooli raadiosõlm. Algab meie esimene saade.» Seejärel esitasime Saebelmanni «Kaanimad laulud». Laenatud heliplaadilt ja laenatud grammofonilt läks võrku too esimene laul meie saadetes. Siis esines kooli direktor lühikese sõnavõtuga, kanti ette üks deklamatsioon, anti mõned teated ja saade lõpetati Edgar Arro hoogsa polkaga «Astu aga, sõber, tööle ligi...»

Nii see algas. Hea tahe võimaldas raadiosõlmes töötavatel õpilastel üle saada paljudest raskustest ja aegamööda parandada ebaõnnestumised.

Töö algusest on mööda poolteist aastat. Selle aja jooksul on raadiosõlm andnud 92 veerandtunnilist ja 3 pooltunnilist saadet väga erinevate teemade ja esinejatega. Käesolevaks ajaks on raadiosõlme kujunemisperiood juba möödunud ning meie koolil on praegu täielikult välja arenenud ja regulaarseks tööks võimeline raadiosõlm.

III. Raadiosõlme tehniline baas.

Meie kooli raadiosõlm kasutab praegu aparatuurina võimendajat «U-50», magnetofoni «Elfa-6», magnetofoni «Dnepr-9» ja grammofoni «Saraatov». Lisaks sellele on raadiosõlme käsutuses radioola «Kaama» ja lindistamise vajadusteks raadiovastuvõtja «Baltika». Saateid on võimalik võrku saata kas otse mikrofoniga või magnetofonilt. Otse mikrofoni kaudu antakse edasi ainult teateid, sest mitmest osast koosnevate temaatiliste saadete edasiandmine sel teel võib kujuneda ebaühtlaseks ja tuua kaasa erineva pikkusega pause.

Reproduktoritena kasutatakse klassides peamiselt 5 tüüpi valjuhääldajaid: «ZiK», «REAR», «Tšaika-5», «Baltika» ja «Arfa». Eri tüüpi ja eri võimsusega valjuhääldajate kasutamine ühe ja sama võimendaja puhul muudab ka heli tugevuse klassides saate ajal ebaühtlaseks. Seda viga on raske parandada raadiosõlmes, hõlpus aga valjuhääldajate juures.

Võimendusaparatuuri ühendavad reproduktoritega toiteliinid, mis ulatuvad kõikidesse klassidesse, koridoridesse, mõlemasse saali ja kantseleisse.

Suure tähtsusega sõlme tehnilise varustuse hulgas on fonoteek ehk helikogu, mis koosneb grammofoniplaatidest ja magnetofonilintidest. Sõlme fonoteek rajati alles 1957. a. sügisel. Praegu on sõlme fonoteegis üle 100 grammofoniplaadi, millel on rohkem kui 200 muusikapala. Fonoteegi uhkuseks on Tšaikovski ooper «Jevgeni Onegin». Sõlme magnetofonilintide kogupikkus praegu on 8000 meetrit ehk umbes 10 tundi, kaherealise üleskirjutuse puhul («Dnepr-9») aga umbes 20 tundi. Kõik saated on lindistatud magnetofoniga «Dnepr-9», kusjuures tarbe korral võetakse soovitud pala üle magnetofonile «Elfa-6». Praegu on meie fonoteegis üle 500 muusikapala, nendest ligi 200 pala tõsisest muusikast, ülejäänud osa aga kerge muusika valdkonnast.

Sellise fonoteegi olemasolu tõttu on raadiosõlm suutnud tunduvalt mitmekesistada oma saateid ning rahuldada koosviibimisi ja klassiõhtuid ajaviite- ning tantsumuusikaga. Mõlemate viimaste valimiste ajal (detsembris ja märtsis) andis sõlm ajaviitemuusikat kooli ruumes asuvale agitpunktile ja ettekannete vaheaegadel valijatele kooli saalis.

Hiljuti lõpetati ka meie helifondi katalogiseerimine. Katalogid on tehtud kolmes osas. Üldkataloogi kantakse sisse kõik palad muusika autorite järgi. See kataloog on jaotatud nelja suurde ossa: eesti, vene, nõukogude rahvaste ja välismaade muusika; iga selline jaotus liigendub omakorda veel tõsiseks ja kergeks vokaalmuusikaks ning tõsiseks ja kergeks instrumentaalmuusikaks. Nendes lahtrites ongi kaardid autorite järgi tähestikulises järjekorras. Teine kataloog on koostatud tuntumate esinejate järgi ja kolmas sõnade autorite järgi.

IV. Raadiosõlme kaader ja tema ülesanded.

Et raadiosõlm on eelkõige tehniline asutus, siis vajab ta ka tehnilist hooldusgrupp'i. Selline grupp koosneb 4 poisist, kellede ülesandeks on saadete lindistamine, võrku saatmine, aparaatide hooldamine, liinide ja kuuldepesade kontrollimine ning vajaduse korral remontimine. Hooldusgrupi liikmed ei ole ametis iga saate ajal kõik korraga, vaid ühekaupa saadete plaanis ettenähtud graafiku järgi. Hooldusgrupi liikmete kasutamine saadete juures kahekaupa ei õigustanud ennast praktikas, sest töö juures nad rohkem segasid üksteist kui abistasid. Tehnilise hooldusgrupi hooldusõpetajaks on füüsika õpetaja sm. E. Suits.

Raadiosaateid valmistab lindistamiseks ette saadete toimetus, mis koosneb meil 6 liikmest. Toimetus peab iga kuu kord koosoleku, kus koostatakse järgmise kuu saadete temaatiline plaan. Iga saatele määratakse kokkuleppe kohaselt üks toimetaja, kelle ülesandeks jääb saate igakülgne läbimõtlemine ja ettevalmistamine. Toimetaja peab koguma saate jaoks tarvisvõimevad materjalid, leidma esinejad ning juhtima saate käiku lindistamise ajal. Vajaduse korral võib toimetaja saada nõu ja konsultatsiooni toimetuse hooldusõpetajalt. Kaks kuni kolm päeva enne lindistamist peab toimetaja oma saate valmina või vähemalt plaanina (reportaažide puhul) esitama hooldusõpetajale. Kui seda nõuet ei ole täidetud, saate lindistamist ei alustata. Selline nõue on vajalik selleks, et lindistamine kulgeks ladusalt.

Saate alguse ja lõpu ametliku teksti ning informatsiooni lugemiseks on raadiosõlmel ka oma diktorid. Neid on meil praegu 4. Iga saate juures on kohustatud viibima ainult üks diktor, kuid saate iseloomust tuleneva vajaduse järgi võidakse neid rakendada ka rohkem.

Raadiosõlme ja klasside vahel peavad sidet klasside raadiovolinikud, kelle kohustuseks on iga saate eel viia raadiosõlmest valjuhääldaja oma klassi ning pärast esimese tunni lõppu see kohe jälle ära tuua. Raadiovolinikud peavad sõlme informeerima ka saate kuuldavusest oma klassis ning kohe teatama võimalikest rikestest, aga ka hoolitsema oma klassis saate tugevuse reguleerimise eest.

V. Raadiosõlme saatekava.

Raadiosõlme saatekava koostatakse kuu aja peale ette, iga nädal kaks saadet, saate pikkus 15 minutit, saadete päevad esmaspäev ja neljapäev. Saatekava vaadatakse läbi ja kinnitatakse kooli juhtkonna poolt. Erand-

juhtudel antakse lisasaateid ka teistel päevadel. Raadiosaade toimub alati esimese õppetunni ajal, nii et selle pikkus koos saatega tuleb 60 minutit. Raadiosaate päeval õppetunnid ega vahetunnid ei lühene: tööpäeva lõpp nihkub ainult 15 minuti võrra edasi. Mitte kuidagi ei saa õigeaks pidada seda, et raadiosaateid ja informatsiooni antakse vahetunni ajal, nagu seda mõnel pool tehakse, sest kindlasti kaovad need siis üldisesse summasse.

Saatekavasse võetakse väga mitmesuguseid saadete liike. Seal võib esineda tähtpäevasaateid, seeriasaateid, kirjanduslikke saateid, kuuldemänge, montaaže, spordisaateid, vestlusi, reportaaže, sõnalis-muusikalisi saateid, kontserte, soovikontserte jpm. Seeriasaadeteks on kujunenud sari «Aktuaalne mikrofon», ühiskonnateaduste ringi raadioajakiri «Võitlev Sõna» ja muusikahariduslik saade «Opi mõistma muusikat». Traditsiooniks on ka kujunenud soovikontsert iga veerandi parima õppeedukusega klassile.

Praegu saadab kooli raadiosõlm välja niiöelda kahte programmi: keskkooli- ja algkooliklassidele. Algkooliklassid saavad kaks saadet kuus. Nendes saadetes esinevad väikesed ise. Raadiosaade algkoolile on laste hulgas oodatud suursündmus. Säravate silmadega vaatavad nad üles valjuhääldaja poole, kui seal mõne tuttava õpilase nime nimetatakse või kui see loeb luuletust mesikäpast, kes ka koolis käis, kuid laisk oli ja tagapingis ainult magas.

Näitena esitan 1957. a. detsembrikuu saatekava.

Keskkoolile.

Esmaspäeval, 2. dets. Soovikontsert XI-a klassile kui parima õppeedukusega klassile.
Kolmapäeval, 4. dets. Nõukogude Konstitutsioon — meie arengu põhiseadus.
Reedel, 6. dets. Lähenevad rahvakohtute valimised.
Esmaspäeval, 9. dets. 110 aastat Ado Reinvaldi sünnist.
Neljapäeval, 12. dets. Episood «Perno Postimehe» koltunud lehekülgedelt.
Esmaspäeval, 16. dets. Klasside ansambleid ja soliste.
Neljapäeval, 19. dets. Kirjanduslik saade: J. Parijõe jutustus «Andu raadio».
Reedel, 20. dets. Küsimuste-vastuste hommik.
Esmaspäeval, 23. dets. Ühiskonnateaduste ringi sõnalis-muusikaline saade «Eesti rahvanaljandid».
Neljapäeval, 26. dets. Uues, VIII keskkoolis vanade sõprade juures.
Laupäeval, 28. dets. Kolmas saade sarjast «Aktuaalne mikrofon»: vana ja uue aasta künnisel.

Algkoolile.

Kolmapäeval, 11. dets. Loevad ja laulavad väikesed ise.
Kolmapäeval, 25. dets. Näärid on saabumas.

Allpool iseloomustan veidi pikemalt mõnda üksikut saadet. 18. märtsil 1957. a. toimus saade «75 aastat Carl Robert Jakobsoni surmast». Saate algul anti lühike ülevaade Jakobsoni elust ja tööst. Seejärel jutustas üks õpilane ekskursiooni muljetest Kurgjale Jakobsoni talu-muuseumi ja kodukalmistule. Siis kanti ette katkendeid tema «Esimesest isamaa kõnest», kus Jakobson kõneleb sakslaste metsikust omavolitamisest eestlaste maal kauges minevikus. Sellele järgnes Jakobsoni luuletuse «Veele pole kadun'd kõik» deklameerimine. Lõpuks loeti peatükke tema populaarsest «Kooli lugemise raamatust», mis jutustab palju huvitavat loomadest, võorastest maadest ja muust.

13. mail andsime saate «Rahu rahvastele». Kõigepealt loeti ette Ülemaailmse Rahunõukogu Berliini üleskutse. Siis esines teemakohase sõnavõtuga üks XI klassi õpilane. Edasi deklameeriti J. Smuuli luuletus «Et

õunapuud õitseksid», mis kujutab möödunud sõja koledusi ja kutsub üles võitlema rahu eest. Saate teemaga sobisid kokku ka itaalia rahvalaul «Kaluri hällilaul» ansambli esituses ja Hatšaturjani «Sõpruse valss» solisti esituses.

12. septembril oli reportaaž «Kolhoosi suvelaagris Hellenurmes». Toimetuse reporter vestles mitmete õpilastega, kes viibisid suvelaagris. Nad jutustasid oma tööst ja vaba aja mitmekülgsest veetmisest. See saade tekitas õpilastes üsna suurt huvi suvelaagrisse mineku vastu. Kui Hellenurme kolhoos pöördus sügisel meie kooli poole palvega abistada teda kartulivõtmise töödel, siis läksid paljud klassid suure vaimustusega mitmeks päevaks kolhoosi. Kogusummas töötasid meie õpilased seal välja üle 500 normipäeva. Paljud õpilased lubasid kindlasti ka suvel sinna tagasi minna.

10. oktoobril saadeti võrku raadiomontaaž «Little Rock», mis huvitavas kompositsioonis käsitles sündmusi Arkansasese osariigis USA-s, kus taheti üle minna neegrilaste ja valgete laste ühisele õpetamisele koolides, mis lõppes terava kokkupõrkega Little Rocki linnas. Saade on üles elitatud kontrastsuse printsiibil: ühelt poolt kuuleme littlerocklaste elulaadist ja metsikust tantsustiilist rabava rütmi saatel, teiselt poolt aga laulab neegrirahva andekas poeg Paul Robeson Mississippist ja tema kallastel elavate neegrite viletsusest. Saate väärtuseks on tema hoogne arenemine, õnnestunud muusikalised vahefraasid ja kohatine helitaust. See saade asendas poliitinformatsiooni.

24. oktoobril anti I saade sarjast «Aktuaalne mikrofon». Saate teemaks oli vormikleit, kusjuures esitati häält poolt ja vastu. Mainitud saade kujutas endast mikrofoniga käimist õpetajate, õpilaste ja lastevanemate juures. Iga jutuaajamise järel oli sisse lülitatud iseloomustav muusikaline lause. Saate eesmärgiks oli propageerida vormikleidi kandmist meie koolis.

28. novembril ilmus ühiskonnateaduste ringi radioajakiri «Võitlev Sõna». Siin oli esikohal montaaž Maa kunstliku kaaslaste väljasaatmisest Nõukogude Liidus, edasi jutustati kooli pedagoogika sektsiooni tööst, õppevahendite müügipunkti tööst koolis, Toomeorus asuvast vanast mälestussambast, maailma väikseimast lennukist ja kõrgeimast pilvelõhkujast ning kuulsatest sporditähtedest. Ka see saade oli poliitilise informatsiooni laadiga, andes läbilõike päevasündmustest.

6. detsembril oli saade «Lähenevad rahvakohtute valimised». Rahvakohtu olemusest ja tegevusest jutustas meie kooli õpetaja sm. L. Tubli, kes on juba mitu aastat olnud kohtus kaasistujaks. Seejärel võttis sõna noor valija, XI-d klassi õpilane Eini Altraja, kes jutustas oma tunnetest ja mõtetest esmakordsete valimiste eel. Saate lõppu paigutati 3 patriootilist ja rahvalikku laulu.

9. detsembri saateks oli «110 aastat Ado Reinvaldi sünnist». Saade algas tema luuletusega «Must kuub», millele järgnes ülevaatlik vestlus luuletaja raskest elukäigust. Seejärel deklameeriti luuletus «Pisarad», mis kõneleb meie esivanemate pisaraterõhkest elust saksa mõisnike ikke all. Saate huvitavamaks osaks olid kooli majandusala juhataja sm. Rajalo isiklikud mälestused Ado Reinvaldist, kes elas oma viimased eluaastad Elva lähedal Kulbilohu külas, seal, kus elas sm. Rajalogi. Lõpuks kõneles veel XI-c klassi õpilane M. Rummel, kes tuletas meelde isevärki lugu, mis juhtus läinud suvel Eesti Riikliku Kirjastuse ühe töötajaga, kes kultuurilooliste paikade otsingul sattus Reinvaldi talus elavale kolhoosi esimehele. Hakanud sellelt pärima andmeid Ado Reinvaldi kohta, langes ta

ränga kahtluse alla kui spioon. Esimees ajas niisuguse uurija kiiresti majast välja. Ja kui koduloo entusiast «Ilissa» naabertalus sai hakata pikka juttu ajama sealsete hoopis mõistlikumate inimestega, siis jõudis esimees talle sinna järele militsionääriga, kus siis ühiselt kontrolliti selle «kahtlase» tegelase dokumente. Kommentaarid on liigsed. Õpilane Rüm-mel ütles: «On vaja kõikide selliste kultuurilooliste kohtade tähistamist, et tulevikus hoida ära niisuguseid lugusid, nagu juhtus «Ilissal».

12. detsembril anti saade «Episoodide Perno Postimehe» koltunud lehe-külgedelt». Vaheldumisi lugesid 4 diktorit mitmesuguseid lugusid sellest vanast ajalehest. Tekste kommenteeris õpetaja A. Maasik. Saade haaras eelkõige oma vana-aegse ja praegu humoorikana tunduva keelepruugiga.

Regulaarselt andis kooli raadio edasi ülekoolilise distsipliinivõistluse tulemusi. See võimaldas klassidel olla teadlik oma asendist võistluse paremusjärjestuses ja sellest enda jaoks järeltõusida.

Niisugune on olnud üksikute saadete lühike sisu. Ei ole võimalik ju edasi anda enam kui 90 saate sisu. Arvan, et kord rahuldavad need saate-d ühtesid õpilasi, teinekord teisi, sageli aga kõiki korraga. Iga saade sisaldab endas midagi õpetlikku ja arendavat, millest on kasu igale õpi-lasele.

VI. Raadiosaadete vastuvõtmisega seotud nõuded.

Raadiosaadete hea kuuldavuse üheks tagatiseks on täielik distsipliin saate ajal klassis. Kui ka üksainuski õpilane ajab saate ajal juttu, raske-neb saate sõnadest arusaamine tunduvalt. Et raadiosõlme tegevus on ikkagi ülekooliline üritus, siis pole sugugi ükskõik, kuidas üks või teine klass saateid vastu võtab. On võimalik, et iga saade ei huvita kõiki õpi-lasi võrdselt ja sel juhul püüavad mõned juttu ajada, õppetunniks val-mistuda või millegi muuga tegelda. Midagi taolist aga ei saa lubada. Iga raadiosaade võrdub ju kultuurihommikuga saalis ja me ei kujuta ette, et mõni õpilane lahendaks sel ajal saalis seistes koduseid ülesandeid. Miks peab see klassis olema teisiti? Klassis 30 õpilase juures on palju ker-gemgi saavutada täielikku korda kui saalis 600 õpilase puhul.

Klassi raadiovolinikud on kohustatud pärast esimest tundi valjuhääldajad kohe ära tooma raadiosõlme. Klass, kes seda nõuet ei täida, lülitatakse karistuseks järgmise saate ajal võrgust välja, sest raadiosõlme hooldusgrupi liikmed ei ole kohustatud mööda maja valjuhääldajaid kokku otsima.

Koos valjuhääldajaga peab klassi raadiovolinik hooldusgrupile tooma ka saate tehnilise karakteristika kirjalikult, kus peab lühidalt olema mär-gitud saate kuuldavuse tase, häired saates, kahinad, vilistamised, katke-mised jm. Sellise karakteristika põhjal teab sõlm, mida vea parandami-seks ette võtta. Praegu juba väljakujunenud raadiosõlme puhul hakkab see nõue kaotama oma tähtsust, sest nimetamisväärsed häireid saadetes enam ei esine.

VII. Raadiosõlme kontakt kuulajaskonnaga.

Õpilaste hulgas on kooli raadiosõlmel küllalt suur populaarsus, mis on tekkinud huvitavate saadete tagajärjel. Tõsi, sõlm on andnud ka mõne tehniliselt halva saate, kuid tavaliselt on selleks ka mingi vältimatu põh-jus olnud. Need üksikjuhud ei ole õpilaskonnas erilist nurinat tekitanud. Üks on selge: raadiosaateid tahetakse kuulata. Kõige paremini ilmneb see siis, kui mõni klass lülitatakse valjuhääldaja klassijätmise pärast

võrgust välja. Siis on palju jooksmist ja mangumist, et aga kuidagi valjuhääldajat kätte saada. Ükskõiksus raadiosaadete suhtes ei tekitaks sellist tegutsemist.

Peale selle on raadiosõlm koolis autoriteetne asutus. Toimetajad ei tunne juhtumeid, kus õpilane, kelle poole pöörduakse palvega esineda raadios, ütleks põhjusetult sellest ära või jätkaks lindistamisele tulemata.

Suurt huvi ja poolehoidu raadiosõlme vastu tekitab tema muusikaline fond. Siin kerkib üles küsimus ajaviitemuusika saatmisest vahetundidel. Sedagi on mitmeti katsetatud. Järeldus on selge: vahetunnil muusikat saata ei sobi, see oleks üldise müra suurendamine tehniliste vahendite abil. Mõnevõrra parem on anda muusikat koridoridesse hommikul enne tunde, kui lapsed on veel rahulikud ja kuulavad. Kõige parem on aga muusikat vahetundide ajal lasta ühte kindlaksmääratud ruumi, kuhu siis koguneksid need, kes seda parajasti just kuulata tahavad.

Märksa raskem on raadiosõlmel olnud võita õpetajate poolehoidu. Sõlme tegevuse algkuudel väljendusid mõned õpetajad otse vaenulikult raadiosõlme suhtes. Leidus ka selline õpetaja, kes arutles nii: «Mis mõte on näiteks M. Veske tähtpäeva puhul lugeda tema luuletusi ja mängida laulu «Minge üles mägedele», sest see on ju nii tuttav ja keda see enam huvitab.» Kuid me ei saa unustada, et teoste suur tuttavlikkus on ju klassika põhitunnus ning Veske isamaalaule on lauldud enne meid ja lauldakse ka pärast meid. Viimasel ajal on olukord tunduvalt muutunud. Ka see osa kuulajaskonnast hakkab rahule jääma raadiosõlme tegevusega.

VIII. Raadiosõlme tööruum.

Raadiosõlmes töötavate õpilaste kätega muudeti kunagine pimik sügisel puhtaks ja valgeks toaks, õpilased ise värvisid üle mööbli ja pörandi ning muutsid ruumi mugavaks kabinetiks. Uksel on silt «Raadiosõlm», selle kohal signaaltuli tekstiga «Vaikust! Lindistamine!» Ruumis on üles pandud sõlme kaadri nimekiri, kuu saatekava, kohustuslik diktoritekst ja valvetechniku nimesilt. Magnetofonid ja grammofonid on varustatud hoiatuslausetega: «Helipea ei tohi kukkuda!», «Kauamängivale plaadile tuleb panna teine nöel» jne. Ukse siseküljel on suur meeldetuletus viimasele väljajale: «Ruumist lahkudes kontrolli, kas kõik aparaadid on välja lülitatud!» Ukse välisküljel on teade järgmise saate kuupäeva ja teemaga. See ruum on raadiosõlme liikmetele meeldivaks ja koduseks töökohaks.

IX. Raadiosõlme dokumendid.

Kõik raadiosõlme käsutuses olevad esemed on sisse kantud sõlme inventariraamatusse. Siin on sellised suured peatükid, nagu «Aparaadid», «Abimaterjalid», «Mööbel», «Magnetofonilindid», «Grammofoniplaadid».

Kõik raadiosõlme saated kantakse sisse saadete päevikusse. Iga saate juurde märgitakse saate järjekorranumber, kestvus, teema ja lühike sisu. Sissekandele kirjutavad alla sõlme esindaja ja hooldusõpetaja.

Sageli on palutud raadiosõlme esinema inimesi väljastpoolt kooli. Need kannavad oma muljeid ja arvamusi sisse sõlme küllalistes raamatutesse. Praegu on siin sissekandeid kooli endistelt lõpetajatelt, radioala töötajatelt, Teaduste Akadeemia liikmetelt ja teistelt.

Raadiosõlmes kasutusel olevate aparaatide püssid, skeemid ja instruksioonid hoitakse sõlme tehnilises kaustas.

Raadiosõlme fotodokumentideks on sõlme tegevuse album, kuhu pannakse igasugused jooksvas töös tehtud pildid, ja pidulik album, mille esimesele lehele on kirjutatud nõudlik lause: «Sellesse albumisse paigutatakse ainult nende õpilaste portreed, kes on eeskujulikult ja kohusetruult teeninud kooli raadio üritust ja lahkunud raadiosõlme juurest üksnes kooli lõpetamise tõttu». Praegu on seal 8 portreed: Mart Rümmel, Kaljo Luts, Arvo Mõttus, Enn Kalve, Tiit Niinep, Vello Lepik, Luule Raudsepp ja Evi Lindmäe. Nemad olid esimesed, kes asusid rajama meie kooli raadiosõlme ja viisid selle poolteise aasta jooksul väljakujunenud sõlme tasemele. Käesoleval kevadel nad lõpetasid kooli.

X. Raadiosõlme suuremad üritused.

Möödunud aastal andis sõlm valimisteteemalise saate ja reportaži Eesti Raadiole.

Mõni päev hiljem korraldas sõlm ekskursiooni Eesti Raadio Tartu stuudiosse, kus parajasti monteeriti meie juures tehtud reportaazi. Õpilastel oli väga huvitav jälgida, kuidas kahetunnilisest laialivalgust jutuaajamisest ja laulmisest sai 6-minutilise sisutihhe saade raadiole.

Möödunud talvel andsime saate kohaliku translatsioonivõrku.

Sügisel käisime tutvumas Tartu linna raadiosõlmega.

Läinud õppeaasta alguses korraldas sõlm diktorite konkursi. Konkursile tuli 15 õpilast. Zürii valis välja 4 paremat, kelle hääled sobivad mikrofonil ja magnetofonilindi jaoks kõige enam.

Möödunud õppeaastal peeti sõlme tehnilise miinimumi kursused. Kahekümne tunni vältel õpetasid hooldusgrupi liikmed kursantidele loengutena ja praktiliste töödena raadiosõlme aparaatide käsitsemist ja säadete lindistamist. Kursusest võttis osa 12 õpilast. Kursus lõppes kontrollkatsetega tehnilise hooldusgrupi ees. Seda «eksamit» oli tore vaadata. Laual olid piletid, laua taga istus «komisjon». Ükshaaval kutsuti vastajad sisse. Iga pilet sisaldas 2 teoreetilist lühiküsimust ja ühe praktilise töö. Nagu kogenud õppejõud juhtis õpilane Mart Rümmel katsete käiku, soliidset ja lugupidavalt esitati lisaküsimusi. Mõnigi vastaja ohkas kergendatult, kui eesistuja ütles: «Aitab!» Katsetele tulid 9 õpilast, kõik sooritasid «eksami» rahuldavalt kuni väga hästi. Sellega on sõlme tehnilise kaadri küsimus lahendatud paariks aastaks.

Raadiosõlme juures töötab kooli raadio ansambel, kes valmistab oma repertuaari ette kokkuleppel raadiosaadete toimetusega. Ansambel on andnud raadios juba kolm iseseisvat kontserti. Peale selle on raadiol ka oma instrumentaaltrio ja duett.

13. detsembril möödunud aastal oli raadiosõlme elus suursündmus: Eesti Raadio Tallinna saatja andis temaatilise kontserdi eesti klassikalise kooriloomingust raadiosõlme poolt koostatud kava järgi. See soovikontsert lindistati ja see kuulub meie fonoteeki ühe väärtuslikuma osana. Käesoleva aasta maikuus sai raadiosõlm Eesti Raadiolt juba teise soovikontserdi.

Möödunud näärivaheajal asetas sõlme tehniline hooldusgrupp kuuldesad külgeintelt üste kohalt klassi ette tahvli kohale, nii et reproduktori helikoonus suunduks otse õpilaste poole. See parandas tunduvalt saate vastuvõtutingimusi klassides.

Samal ajal muretseti ka mikrofonile varjestatud pikendusjuhe ja tehti poiste endi poolt mikrofonile metallist jalg. Nüüd on sõlme opereerimisvõime sootud suurem: me saame lindistada kooli saalis ka pidusid ja kontserte. Ja kui k. a. 19. mail avati meie kooli ühe klassi ja linna täitevkomitee koostöona mälestustahvel K. E. Söödi majal Tartus, Tähtvere tän. 5, siis sõitis, küll mitte oma «hõbehalliga», vaid taksopargi «vesihalliga», sündmuspaigale ka kooli raadio helioperaator Mart Pauska juhtimisel, kus see kultuuriline üritus tervenisti lindistati.

Kevadeks ilmusid ka raadiosõlme pildilehe esimesed numbrid, mis täiendasid mitmeid saateid pildimaterjaliga.

14. jaanuaril, s. o. raadiosõlme aastapäeval, toimus raadiosõlmes töötavate õpilaste omavaheline koosviibimine. See õhtu otsustati muuta traditsiooniks.

XI. Raadiosõlme töö raskused.

Raadiosaadete ja muusika helilintide koostamine on vaeva nõudev töö. Et anda veerandtunnist saadet, on mõne saate puhul mitu õpilast töötanud mitu tundi. Ühtegi veerandtunnist saadet ei saa valmis teha veerand tunniga. Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva saate algusse tahtsime peale diktoriteksti panna revolutsioonilise laulu «Julgesti, vennad, nüüd tööle». Saatekavast leidsime, et raadio mängib selle laulu sarjas «Õpime revolutsioonilisi laule». Kaks inimest tulid õhtul sõlme, et seda laulu lindile tabada. Esimesel õhtul see ei läinud korda, sest me ei teadnud, et pärast sõnade dikteerimist mängitakse laul ainult üks kord tervikuna ette. Järgmisel õhtul sama saade kordus, kordus ka meie katse laulu kätte saada. Alles siis see õnnestus. Niisiis tuli 2 inimesel kahel õhtul kulutada koos tuleku, mineku ja saate ootamisega kokku umbes 5 tundi, et lülitada saatesse 3-minutiline laul. Sama lugu on kontsertide lindistamisega. Programmis paljutöötava pealkirja taga pole alati hea kontsert. Samuti me ei lindista ka kõiki palasid, vaid teeme seda valivalts. Sageli kuulame ära pooletunnilise kontserdi, aga saame sealt ainult ühe või paar pala. Mõne keeruka saate juures, kus on esinenud massistseenid, on ametis olnud ka kuni 10 õpilast ja saate valmistamiseks on kulunud kuni 3 tundi; see on kokku umbes 30 töötundi.

Kõige häirivam on raadiosõlme töös vaikuse puudumine saadete lindistamise ajal. Mitte midagi pole lahtise mikrofoniga peale hakata siis, kui koolimajas on vahetund. Üksikud ustepaugutamised, hüüded koridoris, raadiosõlme lähedalt möödaminejate sammud — kõik see jääb kindlalt lindile, kui mikrofon on sisse lülitatud. Praegu otsime vahendeid raadiotoa helikindlaks muutmiseks, sest raadiotöö vajab täielikku vaikust.

Mõnikord saaks saate kvaliteeti tõsta ka helitugevuse reguleerimisega klassis, sest liiga tugeva heli puhul hakkab valjuhääldaja resonanceerima ning sõnad muutuvad ebaselgeks. Siin aga esineb vahel hea tahte puudumist, sest keegi ei vaevu minema valjuhääldaja juurde, et seda lihtsalt vaiksemaks keerata.

Raadiosõlme opereerimisvõimet kahandab palju see asjaolu, et valjuhääldajaid ei saa kogu päeva jooksul klassis hoida, sest klassid vahetavad ruume.

Vahel ilmneb, et raadios esinejate diktsioon ei ole hea. See aga raskendab saate sisust arusaamist. Meil on küll 4 väljaõppinud diktorit, kuid nemad ei saa ju esineda alati. Igal uuel esinejal võib olla teistsuguste

omadustega hää, mis ei sobi hästi helilindi jaoks, kuid mida sõlmes ette ei teata. Alati pole võimalik enne esinejate häält lindil proovida. Ja mis see aitabki, kui õpilasel on teema juba ette valmistatud ja siis me alles leiame, et ta hää ei sobi lindi jaoks. Kui me teda ei kasuta, kust me võtame siis uue esineja! Või kuidas katkestada saate lindistamine külalisesineja ees ja öelda talle esinemisvõimalus ära, põhjendusega, et ta hää ei tundu olevat magnetofonilindi jaoks hea! Peale selle, et raadiosõlm peab andma kvaliteetseid saateid, peab sõlme töötajatel olema ka küllaldaselt taktitunnet.

XII. Raadiosõlme tegevusest tulenevad järeldused.

Raadiosõlme tegevuses on kõige tähtsam see, et tema saated aitavad kasvatada ühtset koolikollektiivi, sest saadet kuulavad korraga 17 klassi, kes kõik on seotud ühtede ja samade mõtete ning tunnetega. Paljusid klasse puudutavad saated ka juba tehnilise töö kaudu, sest iga saate juures on tegevad olnud toimetaja, lindistaja, diktor, esinejad ja teised abilised, kes aga kuuluvad mitmesse eri klassi. Oma kaasõpilaste nimesid ja nende esinemist raadios kuulda on meeldiv igale klassikollektiivile. Raadiosõlm on koolile täiesti vajalik asutus, mis annab kooli juhtkonnale täiendava võimaluse kontakti pidamiseks õpilaskonnaga ning avardab isetegevusringide esinemisvõimalusi.

Siin õpivad õpilased raadioalast tööd, mis oma printsiipide ja mitmete võtetega sarnaneb täiesti stuudio ja raadiokeskuse tööga. See koolipõlveaegne töö võib hiljem mõnelegi soodustada elukutse valikut.

Õpilastele meeldib raadiosõlmes töötada. Toimetuse ja hooldusgrupi liikmed täidavad oma ülesandeid väga kohusetundlikult. Siia ei ole kedagi vaja tööle kaubelda, siia tullakse esimese pöördumise järel. See tõttu on alati vaja põhjalikult läbi kaaluda, kelle poole sellise palvega pöörduda. See asjaolu on võimaldanud kehtestada nõude, et sõlme juures ei lubata töötada õpilastel, kellel on tunnistusel puudulikke hindesid.

Töö raadiosõlmes on tõmmanud eri klassidest kaasa mitukümmend õpilast, kelledest on saanud siin üksmeelne ja töökas kollektiiv. Siin kasvab nende vastutustunne töökohustuste ees ning areneb nende algatusvõime ja organiseerimisoskus. Neid omadusi on aga eluks hädasti tarvis. Seepärast võimegi öelda, et hea organiseerimise ja mõistliku pedagoogilise juhtimise korral õigustab end raadiosõlme tegevus koolis igati.

Sõnade käänamise käsitlesest uutes kooligrammatikates.

L. VAIDE,

Märjamaa Keskkooli õpetaja.

Teatavasti on meie vabariigi üldhariduslikes koolides viidud eesti keele õpetamise raskuspunkt üle nooremasse kooliastmesse (V—VII kl.), kusjuures neis klassides on ühtlasi suurendatud eesti keele tundide arvu (1955/56. õ.-a. oli V—VII klassis eesti keelele ette nähtud 16,5 nädalalundi, 1956/57. õppeaastast alates aga 20 nädalalundi). Selline ümberkorraldus on tehtud eesmärgil, et õpilased omandaksid juba V—VII kl. oma emakeele nii kõnes kui kirjas senisest paremini, mille tõttu vanema astme süstemaatilise kordava kursuse ülesandeks jääb varem omandatud teadmiste, oskuste ja vilumuste süvendamine, põhjalikum keeleravi ning töö õpilaste väljendusoskuse ilmekuse ja ilu kujundamisel.

See muudatus nõudis ka uute grammatikaõpikute koostamist. Asja lõppenud õppeaastal kasutatigi koolides uusi, programmile vastavaid eesti keele grammatika õpikuid.

Paljudele eelmiste aastate kooligrammatikatele on heidetud õigustatult ette aine liiga teoreetilist käsitlust, mistõttu keeleõpetuse praktiline eesmärk jäi sageli tagaplaanile. Eriti kannatas viimase ajani selle puuduse all lauseõpetuse (lauseanalüüs) ja teatud määral ka vormiõpetuse (sõnade muutmise osa oli mõnes õpikus liiga teoreetilise kallakuga) käsitus.

Uute õpikute koostajate ülesandeks oli hoiduda nendest puudustest.

Käesolevas lühikirjutises avaldatakse mõningaid mõtteid sõnade käänamise käsitlese kohta uutes kooligrammatikates*. Põhjust selleks annab asjaolu, et aastane töö nende õpikute järgi võimaldab küsimust vaadelda praktiliste kogemuste seisukohalt ja anda esialgset hinnangut.

Sõnade käänamine on keeleõpetuse tähtsamaid, kuid ka raskemaid osasid. Kirjakeeles fikseeritud tunnuste ja lõppude õiget omandamist takistab siin sageli eriti tunduvalt see mõju, mida keele tarvitajale on lapseast peale avaldanud tema kodumurraku erinev kõnepruuk kirjakeelega võrreldes. See on üks neid põhjusi, miks paljud noored isegi pärast keskkooli lõpetamist pole käänamises hoopis kindlad, kuigi sõnade muutmise süstemaatiline kursus on koolis läbi töötatud. Kogemused näitavad, et sellest puudusest on võimalik vabaneda ainult siis, kui sõnade käänamise käsitlemisel nii õpikuis kui ka klassis pööratakse peamist tähelepanu

* Karl Praakli. Eesti keele grammatika V klassile. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1957.

N. Rimmel, J. Valgma, E. Riikoja. Eesti keele grammatika VIII—X klassile. Eesti Riiklik Kirjastus. Tallinn, 1957.

praktilisele küljele — käänamise üldiste põhialuste õpetamise kõrval eriti harjutatakse erandlikult käänduvaid sõnu ja neid sõnu, mille käänamisel kõige üldisemalt ja sagedamini eksitakse. Ka käänamise käsitus, käändkondade ja tüüpkondade süsteem ise peab olema äärmiselt loogiline, järjekindel, ülevaatlik ja selgepiiriline. Nendele nõuetele vastab kõige rohkem E. Muugi poolt väljatöötatud sõnade käänamise süsteem, mida on aja jooksul vähemas ulatuses lihvitud ja muudetud. Niimoodi on see omandanud suure püsiva väärtuse ja saanud ainu-tarvitatavaks süsteemiks meie paari viimase aastakümne kooligrammatikais.

Sõnade käänamise väljakujunenud süsteem on säilitatud põhiliselt ka uutest eesti keele õpikutes. Tunduvalt on vähendatud aga tüüpsõnade arvu ja meetoodilistel kaalutlustel muudetud mõningas osas materjali esitamise järjekorda. Nii on VIII kl. õpikus enne tüüpsõnade käänamise käsitlust antud ülevaade tüüpkondadesse määramise alustest ja tüüpkondade tunnustest, tutvustatud *i*-mitmuse ja vokaallõpulisel mitmuse osastava moodustamist jne. Eesti keele programmi seletuskirjas on selliste muudatuste ja nende põhjuste kohta kirjutatud järgmist (lk. 9):

«Sõnade käänamise ja pööramise käsitlusele eelnevad tutvumine tüüpkondade ja nende tunnustega ning tüüpkonna määramise harjutused. Et käändtüüpe on palju, seepärast on otstarbekohane algul tutvuda ainult astmevahelduseta sõnade tüüpkondadega. Kui õpilased on põhiliselt omandanud oskuse astmevahelduseta käändkondade tüüpe määrata, asutakse nende käsitlemisele, millega seoses süvendatakse tüübi määramise oskust. Samal viisil käsitletakse ka astmevahelduslikke käändsõnu. Õpilased peavad jõudma niikaugele, et nad kiiresti ja eksimatult oskavad määrata tüüpkonna ja käändkonna või pöördkonna ning sõnu tüüpsõna järgi õigesti muuta.

Seda saab hõlpsamini saavutada, kui tüüpsõnu on vähe ja iga tüüpkond on hästi piiritletud. Seda asjaolu silmas pidades on programmis tüüpsõnu tublisti vähendatud, eriti IV, V ja VI käändkonnas.»

1.

V klassi õpikuis ei ole õpilaste iga arvestades sõnade käänamist käsitletud käändkondade süsteemina, vaid on esitatud ainult tähtsamad tüüpkonnad. Tüüpsõnu on õpikus 12: *puu, pesa, tubli, aasta, number, õpik* (astmevahelduseta sõnad); *jalg, maastik, keel, mõte, hammas, tütar* (astmevahelduslikud sõnad).

Selgesti on õpikus sõnastatud tüüpkonna ja tüüpsõna mõiste, juhitud tähelepanu sellele, kuidas tunda, missugusesse tüüpkonda sõna kuulub (lk. 122). Õpilased hakkavad sõnade käänamise käsitluse algusest peale mõistma, et ühtemoodi käänduvad need sõnad, millel on ühised tunnused (astmevahelduseta või astmevahelduslik, võrdne silpide arv, sama välde, lõpphäälik). Nendest tunnustest lähtudes on antud ka üksikute tüüpkondade definitsioonid, s. o. seletused, millised sõnad käänduvad antud tüüpsõnade järgi.

Et autor lähtub tüüpkondadesse rühmitamisel rangelt sõnade ühistest tunnustest, tingibki selle, et tüüpkonnad on hästi piiritletud. Kõik see loob õppijale veendumuse, et keeles valitseb suur süsteemipärasus. Seda muljet süvendavad veelgi enam õpikus toodud ülevaatlikud skeemid käsitletud tüüpkondade kohta. Juba põgus pilk nendele tõestab, et autor on võimaluse piires vältinud kõike, mis võiks rikkuda range loogilise

reeglipärasuse ja kindlalt piiritletud süsteemi muljet. Nii on näiteks *õpik* toodud ainult 3-silbiliste sõnade tüüpsõnaks, kuna selle tüüpsõna järgi käänduvad enamasilbilised sõnad (*püsimatu, alistamatu, õpetaja* jt.) on selles õpikus vaatluse alt välja jäetud.

Tüüpsõnade selge piiritluse suhtes on V klassi õpikust nii mõndagi eeskujuks võtta VIII—X kl. õpikul.

Õpikus ei ole tüüpsõnade arvu selliselt koondatud, et see kutsuks esile erilisi vastuväiteid: alati on peetud silmas, et samasse tüüpkonda saavad kuuluda ainult ühiste tunnustega sõnad. Nii tuleb lugeda täiesti otstarbekohaseks, lähtudes jällegi eakohasuse nõudest, kõikide I käändkonna sõnade koondamist ainult ühe tüüpsõna *puu* alla ja VI käändkonna II alaliigi kõikide sõnade koondamist tüüpsõna *keel* alla. Esimese eeskujul käänduvad kõik astmevahelduseta ühesilbilised pika vokaali või diftongiga lõppevad sõnad, teise järgi kõik astmevahelduslikud nõrgeneva tüvega sõnad, mille ainsuse osastav on tugevas astmes ja mille lõpus on *-t* (*-tt*).

V klassi õpikus esitatud tüüpsõnadest piisab, et õpetada õpilastele selgeks eesti keele käänamise põhialused ja vältida olulisi vigu. On ju selge, et selles klassis ei ole õpilastele jõukohane omandada sõnade käänamise küsimust täies ulatuses, ja seepärast on arusaadav, miks õpikus ei ole käsitletud näiteks *seminar*-tüüpi sõnu ning *ne-* ja *s-* sõnade puhul on piiratud ainult mitmuse osastava moodustamise reegli andmisega. Võib-olla tuleks siiski esitada *kõne*-tüüpkond, sest ilma selleta jääb küllaltki suur rühm sõnu, mida igapäevases kõnes sageli tarvitatakse (*pere, vale, võre, kabe, sine, nire, tare* jt.), vaatluse alt hoopis välja. Olukorra lahendamaks ka lisamärkus *tubli*-tüüpkonna juures, et samuti nagu *tubli* käänduvad 2-silbilised sõnad, mille ainsuse nimetava lõpus on *e*. Vähemalt sellist märkust nõuab lk. 125 antud *pesatüüpi* sõnade definitsioon, kus on õigesti öeldud, et *pesa* eeskujul ei käändu kahesilbilised esmavärtelised *e*-lõpulised sõnad (*kõne-kõne/t*). Samuti tuleks mainida, et õpikus on esitatud ainult põhilised tüüpsõnad, kuid peale nende on ka veel teisi.

Küllaltki suurt tähelepanu on õpikus pööratud tähtsamatele erandlikult käänduvatele sõnadele (*au, nõu; rubla, kahju; juus- ja tuli*-tüüp) ja sõnadele, milles sageli eksitakse. Viimastele on juhitud tähelepanu juba tüüpsõnade käänamisele järgnevates näidetes, õigemini: näidetenäi ongi esitatud sõnad, mille õige käänamise omandamisele peab erilist hoolt pühendama, nagu *isa, ema, nüri, vilu, hant, palju, auto, taldrik, kolhoosnik, album, ümbrik, korsten* jt.

Ülalöeldu on kõik põhiline, mida võib märkida käänamise käsitlemise kohta V klassi eesti keele õpikus. Sellest järeldame, et õpik igatahes soodustab programmikohase materjali omandamist õpilaste poolt täies ulatuses ja kindlalt. Seda soodustab ka V klassis sõnade käänamisele eraldatud suur tundide arv — 46, mis võimaldab teha rohkesti harjutusi ja pidevalt korrata. Hea õpik, suur tundide arv, — ja nüüd oleneb kõik V—VII kl. õpetajast, tema järjekindlusest, püsivusest, oskusest ja nõudlikkusest, et õpilased võiksid VIII klassis palju lühema aja jooksul (22 tundi) omandada sõnade käänamise juba üksikasjalise süsteemina — käändkondadena. See on aga võimalik siis, kui kõik elementaarsed ja põhilised küsimused on eelmises kooliastmes juba omandatud, olulised eksimused välja juuritud.

Tundide vähese arvu tõttu peab sõnade käänamist VIII klassis käsitlema meetoodiliselt väga läbimõeldult ja otstarbekohaselt, nii et kõige väiksema ajakuluga oleks võimalik saavutada tõhusaid tulemusi. Seda silmas pidades on VIII—X klassi grammatika õpiku selle osa autor teinud 1956. a. ilmunud eesti keele grammatikaga võrreldes rea olulisi, eespool juba nimetatud muudatusi.

Valdavas osas on need muudatused kasvanud välja eesti keele õpetamise kogemustest. Töö ühe kooliaasta jooksul uute õpikutega on kinnitanud muudatuste otstarbekohasust. Eriti on see maksev selle kohta, et käändkondade käsitlemisel on kõige enne peatunud tüüpkonna määramisel, mis on vältimatuks eeltingimuseks oskusele sõnu tüüpsõna järgi muuta. See puhtmeetoodiline võte tagab, et tüüpsõna käänamise õppimine (mis sageli toimus mehaanilise päheõppimisena) ei kujune eesmärgiks omaette, vaid on analoogiliste tunnustega sõnade käänamise eeskujuks.

Teatud määral selline käsitusviis muidugi killustab üksikute tüüpkondadega seotud kõigi küsimuste üheaegset terviklikku jälgimist (tüüpkonna tunnused ja näited on antud eraldatult tüüpsõna käänamisest), kuid praktilised tulemused selle all ei kannata.

Kokku on uues õpikus seitsme käändkonna kohta esitatud 21 tüüpsõna 1956. a. õpiku 43 tüüpsõna (40 põhitüüpi + 3 eraudtüüpi) vastu. Tüüpsõnade arvu vähendamine omab tähtsust muidugi siis, kui leitakse eri tüüpsõnade järgi sarnaselt käänduvatele sõnadele ühised tunnused, millest lähtudes neid võib koondada sama tüüpsõna alla. Paljude tüüpsõnade puhul need ühised tunnused ongi õnnestunud leida, nagu *õpik* (endised tüüpsõnad *raamat, sipelgas, pime, ese, kaheksas* — kolme- ja enamasilbilised astmehalduseta sõnad), *aasta* (*aasta, aus, töökas* — 2-silbilised III-värtelised astmehalduseta sõnad), *rida* (*rida, jõgi* — ains, nimet. ja osast. 2-silbiline I-värteline), *uus* (*uus, käsi, vars, küüs* — tüves esineb laadivahelduslik *s*). Igal eespool toodud, kuid uues õpikus koondatud tüüpsõnal on muidugi eesti keele sõnade käänamise teaduslikus süsteemis kindel koht ja omaette väärtus, kuid kooliõpikus esineksid nad siiski liigse teoreetilise ballastina ja ainult koormaksid õpilaste mälu, mistõttu nende väljajätmine on õigustatud.

Kahjuks ei saa me seda öelda aga kõikide tüüpsõnade suhtes: esineb koondamisi, mille eesmärgiks on seatud koondamine ise, mitte niivõrd praktiline kasu, mida see annab õpilastele sõnade käänamise kergemaks ja vähem jõukulu nõudvaks omandamiseks.

Viimati öeldu tuleb kujukalt esile V käändkonna puhul. On arusaadav ja õigustatud, kui on ühendatud samasse tüüpkonda ühiste tunnustega *ne-* ja *s-*sõnad (*tööline, raskus* — omast. 3 silpi ja III välde; *soolane, punane, katud* — omastavas 3 silpi ja II või I välde; *kitrjutus, õpilane* — nelja- ja enamasilbilise omastavaga sõnad; *paene, teos* — omastavas 2 silpi ja II välde), kuid suruda kõik V käändkonna sõnad ainult kahte tüüpkonda (*tööline, soolane*) on ilmne liialdus ja koolitöö seisukohast küsitava väärtusega taotlus. Antud juhul on tüüpsõnad üle koormatud eri tunnustega, mis tunduvalt raskendab nende kasutamist. Seda väljendab ilmekalt ka 1956. a. ilmunud VIII kl. eesti keele grammatika ja uue, VIII—X klassi grammatika õpiku V käändkonna tüüpsõnade lihtne võrdlemine.

1956. a. õpik	Uus õpik
<p>Erandsõnad <i>teine, naine</i> <i>tööline- (raskus-)</i> tüüp: 3-silbilised III-värtelised sõnad, (<i>laulmine, tõeline, praegune, aastane, kaugus, julgus</i> jt.).</p> <p><i>kirjutus- (õpilane-)</i> tüüp: 4- ja enamasilbilised sõnad (<i>õpilane, kasvatus, kõnelemine, rahulikkus</i> jt.)</p>	<p><i>tööline- (raskus-)</i> tüüp: 1) 2-silbilised II-värtelised (<i>naine, teine</i>) 2) 3-silbilised III-värtelised (<i>laulmine, tõeline, praegune, aastane, kaugus, julgus, seadus</i>) 3) kõik 4- ja enamasilbilised sõnad (<i>õpilane, kõnelemine, kasvatus, rahulikkus</i> jt.), välja arvatud 5-silbilised, mille kaasrõhk on kolmandal silbil</p>
<p><i>raudne-eritüüp</i></p> <p><i>paene- (teos-)</i> tüüp: 2-silbilised III-värtelised sõnad (<i>vaene, veis, jääne, kuine</i>)</p> <p><i>katus-tüüp:</i> 3-silbilised I- või II- värtelised sõnad (<i>sinine, vihmane, jänes, vastus</i>) <i>vastastikune-tüüp:</i> 5-silbil. <i>ne</i>-sõnad, mille kaasrõhk on kolmandal silbil (<i>vastastikune, tärpentinine, kõrestikune</i>)</p>	<p><i>soolane- (katus-)</i> tüüp: 1) 2-silbilised III-värtelised (<i>paene, vaene, teos, veis, jääne, raudne</i> jt.) 2) 3-silbilised I- või II-värtelised sõnad (<i>punane, vihmane, jänes, vastus, sügis</i> jt.) 3) 5-silbilised <i>ne</i>-sõnad, mille kaasrõhk on kolmandal silbil (<i>vastastikune, tärpentinine, kõrestikune</i>).</p>

Nagu näeme, ei ole uues õpikus suudetud sisuliselt vähendada tüüp-sõnade arvu, vaid ainult näiliselt, vormiliselt. Isegi siis, kui võtta rühmitamise aluseks kõige üldisem tunnus, s. o. silpide arvu ja välte kokkusaatumine või erinevus, ei saa viia *tööline- (raskus-)* tüüpi alla *kirjutus-tüüpi* sõnu ja *soolane- (katus-)* tüüpi alla *vastastikune-tüüpi* sõnu.

Tekib küsimus, miks V käändkonna puhul on sõnade tüüpkondadesse liigitamisel lähtunud hoopis teisest alusest kui teiste käändkondade puhul, s. o. mitte sõnade ühistest tunnustest, vaid nende käänamisel ilmnevatest sarnastest joontest. Teatavasti jagunevad V käändkonna sõnad käänamise järgi kahte suurde gruppi: sõnadeks, mille mitmuse osast lõpus on *-i*, ja sõnadeks, mille mitmuse osast lõpus on *-id*. Vaadeldavas õpikus ongi kõik *ne-* ja *s-*sõnad sellest lähtudes jagatud kahte tüüpkonda. Järelikult on rikutud üldist printsiipi, mille tõttu tüüpkondade piiritus on muutunud ähmaseks.

Kui me võtaksime tüüpkondadesse jaotamisel otsustavaks teguriks sõnade peakäänete sarnased lõpud ja tunnused, siis võiksime näiteks ka kõik III käändkonna sõnad viia ainult ühe tüüpsõna alla, sest need käänduvad kõik ühtemoodi. Sedasama võiksime teha ka IV käändkonna sõnadega. Ometi me ei tee seda, sest siis paiskaksime segamini kogu selgepiirilise süsteemi ja muudaksime sõnade käänamise õppimise äärmiselt raskeks.

V käändkonnas valmistab õpilastele raskusi peamiselt kolmesilbiliste kolmandavärteliste, kolmesilbiliste teisevärteliste ja viiesilbiliste *ne*-sõnade käänamine, millede puhul tarvitatakse sageli ebaõiget mitmuse osastava lõppu (*üldiseid, praeguseid, raskuseid, pikkuseid, põhjuseid, pro üldisi, praegusi, raskusi, pikkusi, kinnisi, põhjusi; otsusi, vastusi, ollusi pro otsuseid, vastuseid, olluseid, — vastastikusi, alkoholisi, tärpentinisi, pro vastastikuseid, alkoholiseid, tärpentiniseid* jt.). Vastavalt sellele tulekski V käändkonna juures peamine tähelepanu pöörata nende sõnade käänamisele, ja kergem oleks seda teha siis, kui need moodustaksid omaette tüüpkonnad (*tööline-raskus, soolane-katus, vastastikune*), mille alla ei viidaks teistsuguste tunnustega sõnu. Vanas õpikus see ongi nii. Ka

uues õpikus on nendele sõnadele tähelepanu pööratud, kuid nende kuulmine koos teiste *ne-* ja *s-*sõnadega ühistesse tüüpkondadesse iseenesest juba ei võimalda neid teiste hulgast teravalt esile tõsta.

Küsitav on ka *raudne*-eritüübi kaotamise kasulikkus, sest märkusena (lk. 59) on tulnud niikuinii mainida, et nendel sõnadel, erinevalt teistest V käändkonna sõnadest, liituvad ainsuse osastava lõpp *-t* ja mitmuse tunnus *-te* vokaalile. Selle eritüübi säilitamine aitaks aga konkreetset, ilma lisamärkust nõudmata toonitada, et teistel V käändkonna sõnadel liituvad *-t* ja *-te* konsonandile, nii et ainuõiged vormid on üksluis/t, sügis/t, kodumais/te, öis/te, sois/te, juus/te jne.

Tüüpsõnade arvu vähendamine on mõttetu ka siis, kui koos sellega kasvab erandite hulk. Nii ei saa nõustuda VII käändkonna *hoolas*-tüübi kaotamisega (sõnad, mis lõpevad omastavas häälikutega *-sa*, ja veel *vaher*, *aher*). Erinevalt teistest VII käändkonna sõnadest on nende sõnade ainsuse osastav ja mitmuse omastav tugevas astmes, lõpp *-t* ja tunnus *-te* liituvad vokaalile (ains. osastavas on lubatud paralleelselt ka reeglipärane nõrgaastmeline vorm). Tüüpsõnadele järgnevates märkustes on tulnud paratamatult kahel korral toonitada, et *aher*, *vaher* ja *hoolas*-taolised sõnad moodustavad segatüübi. Miks siis mitte anda segatüübile teiste tüüpkondade hulgas iseseisev tüüpsõna, kui see väldib tarbetut kordamist, vähendab erandite hulka.

Samal põhjusel ei ole otstarbekohane ka erandtüüpkondade *tuli* ja *juus* kaotamine.*

Tegelik töö näitab, et nende eeskujul käänduvate sõnade selgeõppimine nõuab nüüd palju rohkem aega, sest me ei saa rakendada analoogia printsiipi. Selle asemel et õppida tundma tüüpsõna õigeid vorme ja nende järgi käänta teisi tüüpsõnaga sarnaseid sõnu, tuleb kohe tähelepanu pöörata paljudele sõnadele.

Ebaotstarbekohaselt on õpikus toimitud sellega, et mitmesilbilised astmevahelduslikud võõrsõnad, mille pearõhk on esimesel silbil (*transport*, *taburet* jt.), ja *kond-*, *elm*-liitelised sõnad on viidud *maastik*-tüübi alla, võõrsõnad, mille pearõhk on viimasel silbil (*autoriteet*, *protest*, *kolhoos* jt.), aga *jalg*-tüübi alla. Ometi ei oma nende sõnade muutmisel erilist tähtsust pearõhk, vaid nende lõpuosa astmevaheldus (*autoriteet* — *autoriteedi* — *autoriteeti*, *kabinet* — *kabineti* — *kabinetti*, *metskond* — *metskonna* — *metskonda*). Järelikult käänduvad kõik need sõnad nagu *jalg*. Kui me need viimegi selle tüüpkonna sõnade hulka, siis kujuneks *jalg*-tüüpkond järgmiseks: 1) sõnad, mille nimetav on ühesilbiline; 2) *kond-* ja *elm*-liitelised sõnad ning rahvusvahelised sõnad, mille lõpuosas esineb astmevaheldus. Nüüd jääb ka *maastik* puhtakujuliseks tüüpkonnaks: kõigil sõnadel on mitmuse omastavas *-ikkude* e. *-ike* ja mitmuse osastavas *-ikke*.

Kui me seame eesmärgiks selle, et sõnade käänamise süsteem oleks tõesti loogiline, ülevaatlik ja selgesti piiritletud, peame sõnade tüüpkondadesse rühmitamisel rangelt lähtuma nende ühistest tunnustest ning andma ka erandlikult käänduvatele sõnadele tüüpsõna. Siis saaksime käänamisel võrdlemisi laialdaselt rakendada analoogia printsiipi.

Nende ridade autori arvates tuleks vanema astme kooligrammatikas käsitleda järgmisi tüüpkondi:

* Et taolisi sõnu on eesti keeles vähest ainult kümnekonna ümber, siis ei tohiks vastavate tüüpsõnade järele erilist tarvidust olla. Toimetus.

- I käändkond: *puu, koi*.
 II käändkond: *pesa, seminar, tuli-erandtüüp*.
 III käändkond: *kõne, tubli*.
 IV käändkond: *aasta, number, õpik*.
 V käändkond: *paene* (2 s., III v.), *soolane* (3 s. I v. või II v.), *tööline* (3 s., III v.), *kirjutus, vastastikune*; eritüübid *juus ja raudne*.
 VI käändkond: *jalg* (ka *kond-* ja *elm-*liitelised sõnad ning mitmesilbilised astmevahelduslikud võõrsõnad), *rida, maastik, sõber, keel, uus*.
 VII käändkond: *tütar, hammas, mõte, liige, hoolas*.
 Seega kokku koosneks käändkondade süsteem 25 põhitüüpkonnast ja 3 eritüübist.

3.

Tüüpsõna mõne vormi lõpuks ei tohi üldistada seda lõppu, mida ei oma kõik selle tüübi alla kuuluvad sõnad. Seepärast on meelevaldne, kui VIII—X kl. õpikus on toodud tüüpsõnas *jalg* mitmuse osastava lõputa vormi kõrvale üldkehtivana ka lõpp *-sid*. Analooiliselt on toimitud ka V kl. õpikus. Nähtavasti on seda põhjustanud asjaolu, et paljudel selle tüüpkonna sõnadel (näiteks endistel *jõud*-tüüpi sõnadel) esineb tõesti mitmuse osastavas kaks paralleelvormi ja kõnekeeles üsna sageli tarvitatakse *-sid* laiemalt, kui see on lubatud kirjakeeles. Ka VÕS lubab paljudel selle tüübi sõnadel tarvitada lühikese lõpu kõrvale *sid*-lõppu (*põlde e. põldusid, sarvi e. sarvesid, taimi e. taimesid, pilvi e. pilvesid, laule e. laulusid* jt), kuid väga harva *a*-tüvelistel sõnadel ja rahvusvahelistel sõnadel, kus on üldiselt ainuvõimalik lõputa (vokaaliga lõppev) vorm: *jalgu, kaupu, seppi, sukki, nõrku, lõtvu, hindu, päevi, lõngu, matku, väinu, taldu, laudu, poegi, silmi, kingi, kelli; kompvekke, sovhoose, kongresse, kompassse* jt. Oleks ka päris koomiline tarvitada lohisevaid *sid*-lõppe näiteks sõnadest *silm, kell, märg, piisk, haav, kuiv, laud, matk; tuhk, must* jt. (silmasid, kellasid, märgasid, matkasid, tuhkasid, mustasid jt.), mis peale muu võivad tekitada veel väärmõistmist. Tüüpsõna eeskuju aga soodustab seda. Samuti aitab see kaasa murdepärase *si*-lõpu (laudasi, vihtasi, jalgasi jne.) esinemisele, sest tavaliselt püsib *-si* kõige visamalt neis sõnades, kus kirjakeel lubab tarvitada *sid*-lõppu.

Seda arvestades oleks õigem, kui *sid*-lõpust kui ikkagi teises järjekorras ja mitte kõikides sõnades lubatavast lõpust räägitaks alles tüüpsõnale järgnevatel täiendavates märkustes, määrates seal kindlaks ka sõnade rühma, kus selle tarvitamine tuleks kõne alla.

Viimati öelduga seoses ei saa mööda minna VIII—X kl. õpiku sõnade muutmist käsitleva osa veel ühest üldisest, mõnikord võib-olla trükitehnilistest põhjustest tingitud puudusest. Nimelt ei ole õpikus sageli kindlaks määratud, millised tüüpsõna peakäänete paralleelvormid on obligatoorsed kõigi selle tüüpsõna eeskujul muutuvate sõnade kohta, millised ainult teatud rühma sõnade kohta, s. t. ei ole lähemalt määratud paralleelvormide leviku ulatust. Ka märkuste osas puuduvad selle kohta seletused. Nii jääb näiteks väärmulje, nagu omaksid kõik *rida*-tüüpi sõnad lühikest ainsuse sisseütlevat, kuid juba lk. 62 esitatud paljudel näitesõnadel see vorm puudub (*rada-rajasse, lugu-loosse, tegu-leosse*).

Kui paralleelvormi ei saa tarvitada kõikide sõnade puhul, võiks selle ja üldise vormi vahele panna lainelise joonekese (*reasse~ritta*), kui aga

saab, siis võime ühendada selle sidesõnaga *ehk* (maastikkudesse e. maastikesse).

Õpikus ei ole lubatud ühestki *jalg*-tüüpi sõnast (kui otsustada tüüpsõna käänamise järgi) moodustada *i*-mitmuse käändeid. See ei ole müüdugi kooskõlas meie kirjakeele tegeliku olukorraga. Juba väljendusviisi ilmekuse ja vaheldusrikkuse saavutamiseks tuleks soovitada mõnikord *de*-mitmuse vormide asemel tarvitada *i*-mitmuse vorme. Ja olekski mõtetu keelata *i*-mitmuse vormide tarvitamine sõnadest, nagu *leht, hetk, pikk, silm, pilv, jalg, pars* jt. V klassi õpikus ongi see lubatud (vt. tüüpsõna *jalg* käänamist lk. 136). Ka VIII—X kl. õpikus on lk. 47 toodud *i*-mitmuse vormid: *lehisse, jalul, parsil*, ja lk. 48 antud harjutuses nõutakse *i*-mitmuse moodustamist sõnadest *lehti, sulgi, hetki, retki, pille*.

Praeguse *jalg*-tüüpkonna alla on toodud ka endised *jõud*-tüüpi sõnad (nimetavas ja omastavas 1 silp). Jälgides uues õpikus tüüpsõna *jalg* mitmuse osastavat ja mitmuse sisseütlevat, torkab silma, et nendes ongi domineerivaks muudetud *jõud*-tüübi nimetatud käänete lõpud.

Niisuguseks suureks üldistuseks ei ole müüdugi mingit põhjust, sest selliseid sõnu nagu *jõud* on palju vähem kui *jalg*-tüüpi sõnu (nimetavas 1 silp, omastavas 2 silpi).

Iga käändkonna tüüpsõnade käänamisele järgneb õpikus palju selektusi ja märkusi, kus juhitakse tähelepanu erandlikele sõnadele ja vormidele, raskesti käänduvatele sõnadele, hoiatatakse võimalike eksimuste eest ning käsitletakse vastava tüüpkonna iseloomulikke erijooni. Et need märkused käsitlevad väga palju erinevaid küsimusi, on nende arv kasvanud liiga suureks. Näiteks esineb IV käändkonna puhul 16 ja VI käändkonna puhul koguni 25 (!) märkust, mis õpilastel on tarvis läbi töötada ja meeles pidada. Müüdugi on need peaaegu kõik vajalikud märkused, kuid olles segamini, süstematiseerimatult esitatud, kaob nendesse ära vastava käändkonna või tüüpkonna põhiolemus ise. Õppijal tekib ahistav tunne, nagu puuduks eesti keele sõnade muutmisel kindel süsteem, puuduksid suured üldistused. See omakorda viib kergetäelise suhtumiseni tüüpsõnade käänamise omandamisse. Kindlasti on vaja, et õpik tõstaks nende märkuste hulgast selgemini esile erandtüübid *tuli, juus, raudne, hoolas* (kui nendele ei anta teiste tüüpkondade hulgas võrdset kohta) ja erandsõnad (*au, nõu, süda, paras, tuhat, üks, mees, uks, laps* jt.), sest nende eksimatu tundmine kuulub obligatoorselt vastavate muutkondade põhiolemuse ja erinevuste tundmise juurde, kuna raskused mõnede reeglipäraselt muutuvate sõnade juures ei ole omased kõigile keeletarvitajatele. Märkused võikski rühmitada põhiliselt nelja ossa 1) vastava käändkonna erijooned, 2) tüüpkondade erijooned, 3) erandlikult muutuvad sõnad ja 4) sõnad, milles mõne murde mõjul eksitakse.

Selle poolest ongi sõnade käänamise osa paremini käsitletud vanas VIII klassi õpikus. Viimases ei ole võib-olla küll pööratud nii suurt tähelepanu kui uues grammatika õpikus sõnadele, mille muutmisel kohati (vastavalt murde mõjudele) suuremal või vähemal määral eksitakse, kuid kõikide käänd- ja tüüpkondade iseloomulikud jooned, erandtüübid ja erandsõnad on tõstetud selgesti ja süsteemipäraselt esile. Käsitusviisi süsteemipärasus, selgepiirilisus ja ülevaatlikkus on vana õpiku tugevaks küljeks. Seda tahaks rohkem soovida ka uuel õpikul.

Eeltoodud kokku võttes tuleb veel kord toonitada, et VIII—X kl. õpikus on sõnade käänamise käsitus tugevasti praktilise suunaga. Autor on arvestanud rohkem kui ükski teine varasemate õpikute koostaja neid

suuri kogemusi, mida paljud eesti keele õpetajad on aastakümnete jook-
sul sõnade käänamise õpetamisel koolis omandanud.

Sõnade käänamise käsitlese põhiliseks puuduseks on see, et mõne
muudatuse puhul (V käändkonna tüüpsõnade vähendamine ja erand-
sõnade tüüpkondade kaotamine, *i*-mitmuse tarvitamise mittelubamine
jalg-tüüpkonnas jne.) ei ole põhjalikult kaalutud, kas see on teadusli-
kult põhjendatud ja kooskõlas meie kirjakeeles fikseeritud reeglitega.

Nii see põhipuudus kui ka teised eespool käsitletud väiksemad komis-
tused on õpiku järgnevates trükkides kergesti kõrvaldatavad, kui autoril
jätkub selleks ainult püsivust ja tahet. Siis saaksime keskkooli vanemale
astmele selles osas mitte rahuldava, vaid tõesti hea õpiku.

SISUKORD

Juhtkiri. Eesti NSV 18. aastapäev	385
L. Hallop. Rahvahariduse edusammu- dest Eestis nõukogude võimu ajal	389
A. Tiki. Õpilaste koduse õppetöö koormusest I—VII klassis	400
H. Lipp. Kasvandikele põllumajan- dusliku ettevalmistuse andmise kogemusi	408
L. Kuusik. Lotomängu kasutamisest õpetunnis	417
A. Kriisa. Klassivälise lugemise tun- didest V—VII klassis	424
J. Mitt. Kooli raadiosõlme saadete korraldamise kogemusi	430
L. Vaide. Sõnade käänamise käsitle- sest uutes kooligrammatikates	440

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. 18-ая годовщина Эстонской ССР	385
Л. Халлоп. Успехи народного образования в Эстонии при советской власти	389
А. Тики. О домашней учебной нагрузке учащихся в I—VII классах	400
Х. Липп. Опыт подготовки вос- питанников к сельскохозяй- ственному труду	408
Л. Куусик. Игра в лото на уро- ках	417
А. Криза. Об уроках внеклас- сного чтения в V—VII клас- сах	424
Я. Митт. Опыт организации пе- редач через школьный радио- узел	430
Л. Ваиде. О склонении слов в новых школьных грамматиках	440

Toimetuse kolleegium: L. Hallop, R. Kalling, L. Prits, M. Salum,
A. Sepp (toimetaja), J. Tohver, A. Valsiner.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, tel. 454-25. Ladumisele antud 2. VI 1958.
Trükkimisele antud 10. VI 1958. Trükiarv 2740. Paber 70×106, 1/16. Trükipoognaid
4,0. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5,48. Arvestuspoognaid 6,39.
MB-04518. Tellimise nr. 889. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Peavalitsuse
Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.
Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 3 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 18 rubla.

На эстонском языке

«Ныукогуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

11 A BT 1958

309

19483

I9765

?)

Rbl. 3.—